

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

21. YÜZYILDA YETKİN OLMAYAN (BAŞARISIZ)
DEVLETLERİN BEKASI ÜZERİNE BİR İNCELEME: LÜBNAN
ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Çağla ÖZDEMİR

KOCAELİ-2019

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

21. YÜZYILDA YETKİN OLMAYAN (BAŞARISIZ)
DEVLETLERİN BEKASI ÜZERİNE BİR İNCELEME: LÜBNAN
ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Çağla ÖZDEMİR

Danışman:
Doç. Dr. Ali Poyraz GÜRSON

KOCAELİ-2019

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

21. YÜZYILDA YETKİN OLMAYAN (BAŞARISIZ)
DEVLETLERİN BEKASI ÜZERİNE BİR İNCELEME: LÜBNAN
ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Çağla ÖZDEMİR

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 26/06/2019-18

Jüri Başkanı: Doç. Dr. A. Peyman Sakr

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Pelin YANTUR

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Arda ERCAV

KOCAELİ 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	v
TABLOLAR ve HARİTALAR.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAŞARISIZ DEVLET

1.1. DEVLET KAVRAMI	3
1.1.1. Modern ve Başarılı Devlet	5
1.2. BAŞARISIZ DEVLET KAVRAMI.....	6
1.2.1 Başarısız Devletler Ne Zaman Ortaya Çıktı?.....	9
1.2.2. Devletler Neden Başarısız Olur?	10
1.2.3. Başarısız Devletlerin Karakteristik Özellikleri	13
1.2.4. Başarısız Devletler Sınıflandırması	15
1.3. BAŞARISIZLIK ÖLÇÜMLERİ.....	19
1.3.1. FSI 2019 Dünyanın Genel Durumu	22
1.3.2. Kategorilere Göre Devletlerin Kırılma Sıralamaları.....	23
1.3.3. FSI Lübnan Değerlendirmesi	25

İKİNCİ BÖLÜM

2. MANDA DEVLETTEN BAĞIMSIZ LÜBNAN'A

2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU ÖNCESİ LÜBNAN.....	26
2.2. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ LÜBNAN (1516-1918)	26
2.2.1. Emirlik Dönemi (1516-1842)	27
2.2.2. Çifte Kaymakamlık Dönemi (1842-1861)	33
2.2.3. Mutasarrıflık Dönemi (1861-1915).....	36
2.3. FRANSIZ MANDA YÖNETİMİ.....	39
2.4. BAĞIMSIZLIK KAZANILMASI.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BAĞIMSIZLIKTAN BAŞARISIZLIĞA UZANAN SÜREÇTE LÜBNAN

3.1. 1958 BUNALIMI.....	45
-------------------------	----

3.2. FİLİSTİN SORUNU	53
3.2.1. Filistin Sorunun Lübnan Siyasi Hayatına Etkisi.....	59
3.3. 1975 İÇ SAVAŞI.....	61
3.3.1. Savaşın İlk Safhası	64
3.3.2. Savaşın İkinci Safhası	69
3.3.3. İsrail'in 1982 İşgali	72
3.3.4. Taif Düzeni ve İç Savaşın Sonu.....	78
3.3.5. Taif Sonrası Lübnan.....	80
3.4. REFİK HARİRİ SUİKASTİ ve SEDİR DEVRİMİ.....	82
3.5. LÜBNAN'DA 2006 SAVAŞI	85
3.6.SURİYE İÇ SAVAŞI'NIN LÜBNAN'A ETKİSİ	89
3.6.1. Siyasete Etkisi	90
3.6.2. Güvenliğe Etkisi.....	91
3.6.3. Mülteci Etkisi.....	93
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA	100
ÖZGEÇMİŞ.....	108

ÖZET

Devlet, uluslararası sistemde biricik aktör olma konumunu yitirse de hala en önemli aktör olma konumunu sürdürmektedir. Devletin, devlet olma fonksiyonlarını yerine getirmekten aciz, edilgen bir yapıya dönüşmesi ile ortaya başarısız devlet sorunsalı çıkmıştır. Hukuken varlığı kabul gören ancak yetki icra etmekten uzak bu devletler uluslararası sistemin gündemine Soğuk Savaşın sonlanmasıyla girmiştir. Bu süreçten sonra ‘Lübnanlaşma’ teriminin yerini ‘başarısız devletler’ almıştır. Devletlerin başarısızlığı sadece kendilerini bağlamamakta, uluslararası etkiler göstererek küreselleşme ile daha entegre bir hal alan uluslararası sistemi de bağlamaktadır. Dolayısıyla başarısız devletler 21. yüzyılın en önemli sorunu olarak görülmektedir. Bu tezin amacı günümüzün fenomen meselesi başarısız devlet sorunsalına açıklık getirmeye çalışmak, Ortadoğunun en sorunlu ülkelerinden biri olan hatta ‘Küçük Ortadoğu’ nitelendirmesine haiz Lübnan’ın bağımsızlığını kazanmasından, başarısız bir devlete evrilmesine neden olan olayları kronolojik olarak günümüze dek irdelenmek ve nihayetinde neden başarısız olduğunu saptamaktır.

Anahtar Sözcükler:Lübnan, başarısız devlet, iç savaş, otorite.

ABSTRACT

Although the state has lost its position as the unique actor in the international system, it still remains the most important actor. The state has become problematic when the state is transformed into a passive structure which is unable to fulfill its functions of being a state. These states, which are legally accepted but far from executing, entered the agenda of the international system with the end of the Cold War. After this process, the term 'Lebanonization' was replaced by 'Failed States'. The failure of the states not only ties them up, but also ties to the international system that is more integrated with globalization by transnational effects. The aim of this thesis is to try to clarify the problem of the failed state of today's phenomenon, to examine the events that caused Lebanon to evolve into a failed state and to determine why it has failed since it gained its independence from the so-called 'Small Middle East', one of the most problematic countries in the Middle East.

Key Words: Lebanon, failed state, civil war, authority.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACG	: Arap Caydırıcı Gücü
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CIFP	: Dış Politika İçin Ülke Göstergeleri Endeksi
CPIA	: Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirme Endeksi
FFP	: Barış Fonu
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FSI	: Kırılgan Devlet Endeksi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
LUH	: Lübnan Ulusal Hareketi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNHRC	: Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü
UNOGIL	: Birleşmiş Milletler Gözlemci Grubu Lübnan

TABLÖLAR ve HARİTALAR

Harita: FSI 2019 Dünyanın Genel Durumu	22
Tablo: Kategorilere Göre Devletlerin Kırılganlık Sıralamaları.....	23
Tablo: FSI Lübnan Değerlendirmesi.....	25

GİRİŞ

Başarısız devlet kavramı üzerine net bir tanımlama yapmak oldukça zordur. Ancak devlet başarısızlığının çok ciddi sorunlar doğurduğu konusunda herkes hemfikirdir. Dolayısıyla 21. yüzyılın temel sorunu olan başarısız devletler sorunsalına çözüm bulmak adına kavrama açıklık getirmeye çalışmak, neden başarısız olduklarını anlamak ve etkilerini önceden görmek uluslararası sistemin bekası açısından zorunluluktur.

2. Dünya Savaşı sonrasında imparatorluklar tasfiye olmuş ve bağımsız devletler kurulmuştur. Sovyetler Birliği'nin çökmesi ile bağımsız devletlerin sayısı daha da artmıştır. Yeni bağımsızlığını kazanmış bu devletler, modern bir devletten beklenen temel fonksiyonlarını yerine getirmekte acze düşmüşlerdir. Soğuk Savaş sürecinde çeşitli sebeplerle gündeme gelmeyen bu konu, çift kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ile uluslararası sistemin gündemine oturmuştur. Nitekim Fukuyama'nın 'uluslararası toplumun kara delikleri' olarak nitelendirdiği bu devletler küreselleşen dünyada sadece kendi sınırları dahilinde bir sorun yaratmamakta, bulaşıcı bir hastalık gibi tüm uluslararası sistemi etkileyebilmektedirler.

En genel anlamı ile devlet varlık amacı olan görev ve sorumluluklarını yerine getiremediğinde işlevselliğini yitirerek başarısız olarak nitelendirilmeye başlar. Başka bir deyişle sahip olduğu topraklar üzerinde kontrolünü kaybeden, otorite zaafının hat safhada olduğu, güvenliği sağlayamayan, halkın temel ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz, temel hakları tesis edemeyen, uluslararası topluma entegre olamayan velhasıl her şeyin olağan seyrinden uzaklaştığı ve düzenin tamamen bozulduğu devletler başarısızdır. Ayrıca belirtmek gerekirken literatürde başarısız kavramı yerine zayıf, kırılmalı, aksayan, çökmüş gibi pek çok terim kullanıldığı da görülmektedir. Ancak bu çalışmada anlam kargaşasından kaçınmak adına popüler kullanım olan başarısız nitelendirmesi uygun görülmüştür.

Başarısız devlet sorunsalına örnek ülke ise Fulya Atacan'ın kendi küçük ama sorunları büyük ülke olarak tasvir ettiği Lübnan seçilmiştir. Tarihin her döneminde savaşlar, mezhep kavgaları ve iktidar grupları arasındaki çekişmelerle adını duyuran Lübnan 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılmış

ve dört yüz yılı aşkın bir süre Osmanlı denetiminde kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda 24 Nisan 1920'de San Remo'da toplanan konferansta Suriye ile birlikte Fransız manda yönetimine bırakılmıştır. Fransa 1946'da Lübnan'dan tamamen çekilmiş ve ülke bağımsızlığa kavuşmuştur.

Bağımsız Lübnan'ın siyasal sistemi Ulusal Pakt ve Taif Anlaşması ile oluşturulmuştur. Ülkedeki siyasal yaşam, ideoloji üzerine değil, din üzerine temellendirilmiştir. Çünkü ülke, etnik köken, din ve mezhep açısından geniş bir mozaik görüntüsü sergilemektedir ve bölgedeki diğer ülkeler gibi yüzyıllar boyunca, sosyal ve siyasal yaşamında din hakim olmuştur. Toplumsal yapının din üzerine yapılmış olması, ülkede 'Lübnanlık' çatısı altında bir ulus bilinci oluşmasını engellemiş ve ulus devlet modelinin uygulanabilirliğini zorlaştırmıştır. Öte yandan din temelinin yanı sıra, sosyal ve siyasal yaşamda güçlü ailelerin hakimiyetine dayanan, ağalık sistemine benzeyen, zaimlik müessesesi, egemen devlet otoritesinin Lübnan'da kurulmasını zorlaştırmıştır. Tüm bunlara gerek bölge içi gerekse bölge dışı güçlerin kendi aralarındaki ihtilaflarda Lübnan'ı zemin olarak kullanması eklenince, devletin gücü daha da zayıflamıştır (Güdül,2008,s.1). Dolayısıyla Lübnan siyasi bunalımlarla, çatışmalarla, iç savaşı ve dış müdahalelerle başarısızlığa sürüklenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümü başarısız devletleri anlamlandırmaya ayrılmıştır. Bu doğrultuda devlet kavramından yola çıkarak, başarısız devlet kavramı, başarısız devletlerin ne zaman ortaya çıktığı, neden başarısız oldukları, gösterdikleri karakteristik özellikler, sınıflandırmalar ve güncel Fund for Peace verileri ile genel bir kanıya varılmak istenmiştir. İkinci bölümde Lübnan'ın başarısız olmasında önemli bir etken olan bağımsızlığına giden süreç işlenmiştir. Son bölümde ise bağımsız Lübnan'ın başarısızlaşmasına neden olan olaylar günümüze dek kronolojik bir şekilde verilmiştir. Nihayetinde başarısız devlet ve Lübnan'ın başarısızlaşmasına neden olan sürecin sentezi yapılarak, devletin neden başarısız olduğu saptanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BAŞARISIZ DEVLET

1.1. DEVLET KAVRAMI

Devlet, uluslararası ilişkilerin ve uluslararası hukukun temel objesidir. Küreselleşme ile birlikte pek çok uluslararası organizasyon ortaya çıkmasına karşın hala önemini korumaktadır. Bu nedenle yeni bir devletin doğması, gelişmesi veya başarısız olması tüm uluslararası sistemi derinden etkilemektedir. Bu bağlamda öncelikle devlet kavramına genel bir tanım getirmekte fayda vardır.

Devletin tanımı, kavramsal içeriği ve devletin ne olduğu konusu düşünürleri ve siyaset bilimcileri öteden beri uğraştırmış ve ilgilendirmiştir. Nitekim Antik Yunan döneminden beri düşünürleri en çok ilgilendiren ve üzerinde en çok teori üretilen konuların başında devlet kavramı gelmektedir (Turan, 2013,s. 99).

Devlet felsefesi kuramları, devleti ‘koruyucu bir kurum’ olarak nitelendirmiştir. Bu kuramların ortak tanımına göre devlet, ‘dışarıya karşı sınırları korumakla, içeride ise hukuk düzenini koruyup sürdürmekle görevli bir kurumdur.’ Platon’a göre devlet, ‘birlikte yaşama zorunluluğu’ndan doğmuştur. Aristoteles’e göre ise, ‘doğal bir oluşum’dur. Ancillon kavrama daha ilginç bir yaklaşım getirerek, ‘diller nasıl insanların duygu ve düşüncelerini paylaşma gereksinimlerinden ve bu yoldaki yeteneklerinden doğmuşsalarsa, devletlerde işte böyle bir gereksinimden ve toplumsallık güdüsünden doğmuşlardır’ demiştir. Yine, Rousseau, Grotius, Spinoza ve Locke’ya göre devlet, ‘toplum sözleşmesi’nin bir ürünüdür. Hobbes ise, devletin ‘herkesin herkese karşı savaşını’ sona erdirmek için ortaya çıktığını ifade etmektedir (Özdemir, 2004, s.26).

Devlet kavramını ele alan önemli isimlerden biri de Max Weber’dir. Weberyen Görüşe göre devlet belli sınırları bulunan bir coğrafi yerde yaşayan insan topluluğunun kendi üzerinden otorite ve egemenlik gücüne sahip olarak inşa edilmiş

yapı ve sistemdir. Weber değerlendirmelerinde egemenlik olgusunu ön plana çıkartmış, devleti meşru şiddeti uygulamaya, kanunlar koymaya, yaptırım uygulamaya ve kamu için sistemler oluşturmaya (bürokrasi) tek yetkili erk olarak tanımlamıştır. Nitekim kavram üzerinde yetkin bir referans olan Weber'in görüşleri günümüz devlet anlayışını şekillendirmiştir (Weber,2008, s.303).

Günümüzde devlet kavramının tanımlanmasına yönelik çeşitli görüşler ve teoriler ileri sürülmekle birlikte en çok kabul gören Georg Jellinek'in (1900) 'Üç Unsur Teorisi'dir. Bu teoriye göre devletin birinci unsuru bir insan topluluğunun bulunmasıdır. İkinci unsur bir ülke veya toprak üzerinde hukuksal olarak örgütlenilmiş olunmasıdır. Üçüncü unsur ise söz konusu insan topluluğunun yine söz konusu toprak üzerinde egemenliğinin bulunmasıdır. Devletten bahsedebilmek için bu üç unsurun aynı anda bulunması gerekmektedir.Zira bunlardan biri eksik olduğunda diğerlerinin devlet olmaya yeterli gelmeyeceği görüşü vardır. Örneğin; toprak parçası üzerinde yaşayan insanların egemenlik durumu söz konusu değilse devletten değil ancak bir insan topluluğundan söz edilebilir (Gözler,2007, s.4).

Üç unsurdan ilki olan insan topluluğu; ortak değerler ve genel davranış kuralları doğrultusunda toplumsal mutabakata ulaşmış, belli bir tarihi paylaşımına sahip, birbirleriyle iletişim halinde olan ve bu iletişim sayesinde kurumsallaşmış meşru bir otorite çevresinde bir araya gelen insanlar kümesidir. Devlet olabilmenin ikinci unsuru olan toprak parçası (ülke) ise; insan topluluğunun üzerinde yaşayacağı sınırları belli bir alanı ifade eder (Turan, 2013, s.108-113). Son unsur olan egemenlik ise uluslararası hukuk tarafından çizilen sınırlar içinde ve onun saptadığı şekilde devletlere tanınan yetkiler demetidir (Gönlübol, 2014, s.48).

Devlet egemenliğinin yapısı itibariyle içsel ve dışsal olmak üzere iki yönü vardır. İçsel olarak, güç kullanımını tekelinde bulunduran ve sınırları belirlenmiş bir topraksal alanda meşruiyeti olup belli bir nüfus ve toprağı kontrol eden nihai ve mutlak bir otoriteyi ifade eder. Egemenliğin dışsal yönü ise devletin kendi üstünde başka bir nihai ve mutlak otorite olmadığını ve devletlerin kendi kaderlerini tayin etme hakkını ifade eder (Yalvaç, 2014, s.20-21). Devlet egemenliğinin çok önemli ve belirgin bir özelliği ise devletin diğer devletler ile uluslararası hukuk önünde eşit olmasıdır. Burada devletin ne büyüklüğünün ne nüfusunun çokluğunun bir önemi olmaksızın kendi aralarındaki ihtilaflarda eşit muamele görmektedirler. Bunun doğal

bir sonucu da bir devletin diğer devletlerin iç işlerine karışmamasıdır. Nitekim iç işlerine karışma uluslararası hukukta ağır bir ihlal olarak değerlendirilmektedir (Çakmak, 2014, s.95).

Modern ulus devletinin ortaya çıkışı, otuz yıl savaşlarını sona erdiren 1648 Westfalya Barışı'na dayanmaktadır. Bu sürecin sonunda devlet Avrupa'da en önemli siyasal, ekonomik ve toplumsal varlık haline gelmiş; bu gelişmelerin yanında Avrupa'da kapitalizmin gelişmeye başlaması, bir dünya ekonomisi kavramının ortaya çıkmasına ve Avrupa'nın gücünün ve etkisininin sömürgeleştirme suretiyle tüm dünyaya yayılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla devlet 1648 sonrasında uluslararası siyasal sistemin temel aktörü haline gelmiştir (Arı, 2017, s.37-38). Nitekim devlet kavramının evrimiyle ilgili tarihsel süreçte 16. Yüzyıl öncesi mutlakiyetçi devletler ve modern devletin doğuşu olarak ikiye ayrılmaktadır. Modern devlet modelleri ise egemenlik kavramının ön plana çıktığı dönemlerden, 19. yüzyılda liberal devletlerin doğuşuna, 20. yüzyılda otoriter devletlerin yükselişine ve post modern devletlerin 21. yüzyıla hakim oluşuna dek uzanmaktadır (Tuna, 2012, s.4).

Westfalya sistemine dayalı dünya düzeni, son elli yılda uluslararası toplumun girdiği değişim süreci ile sarsılmaya başlamıştır. Uluslararası güç dengesi radikal bir şekilde değişmiş, çift kutuplu dünya düzeninden daha karmaşık bir yapıya, düzensizliğe geçiş yapılmıştır. Bu karmaşık yapı içinde yeni güçlü uluslararası aktörler ortaya çıkmış, ekonomi liberalleşmiş ve serbest ticaret yaygınlaşmıştır. Bu dönemde güvenlik riskleri de büyük bir dönüşüm geçirmiş, devletler arasında yaşanan savaşların yerini daha küçük çapta ancak uluslararası aktörlerin karıştığı çatışmalar almıştır. Devlet yönetiminde ise yeni nesil yönetim anlayışı (yönetişim) ortaya çıkmıştır. Ancak bu değişime ve dönüşüme ayak uyduramayan pek çok devlet küresel sistemde yerlerini tam olarak alamamış ve mevcudiyetlerini sürdürmekte zorlanan ve edilgen bir forma dönüşmüşlerdir (Batır, 2017, s.82-83).

1.1.1. Modern ve Başarılı Devlet

Başarısızlığın nedenleri ve sonuçları tartışılan devlet modern devlettir. Başka bir deyişle köklerini önceki dönemlerden alan ancak özellikle 20. yüzyıl boyunca

şekillenen ve uluslararası tanıma kazanan devlettir. Modern devlet, iç içe geçmiş 3 blok üzerinde yükselen sistemlerin sistemi olarak nitelenebilecek bir yapıya sahiptir. Bu blokların ilkinin devletin asli kaynağı meşruiyet, ikincisini kurumsal kapasite, üçüncüsünü ise otorite oluşturur. Bu 3 grubun uyum halinde çalışması, modern ve başarılı devletin temelini oluşturur. Bu temelde devlet meşruiyetini halkın rızasından alan, insan haklarına, hukukun üstünlüğüne, toplumun ortak değerlerine ve uluslararası tanımaya dayanan bir kurumdur. Kurumsal yapılanması ise; halka hizmet götürmek üzere etkili ve esnek bir araç olarak tasarlanmıştır. Devlet, meşruiyet ve kurumsal kapasitesinden aldığı güç ile ülkenin tamamında hukuka uygun bir otorite uygular. İç ve dış egemenliği tartışmasızdır. Nitekim bu unsurlar devlete belli sorumluluklar yükler.

Devlet otoriteyi kötüye kullanmaz. Tüm vatandaşlarının insan haklarını korur, adalet ve eşitliği temel alır, ayrımcılığı reddeder. Devlet şeffaftır, hesap verir, sorumludur, denetlenmekten ve sorgulanmaktan kaçınmaz. Küresel şoklara dayanıklıdır, esnektir ve sorun çözücüdür. Devlet kendini kutsallaştırmaz, hizmet aracı olduğunun farkındadır. Dolayısıyla temsili yönetimi norm haline getirmez, mümkün olan her durumda doğrudan yönetime başvurur. Bu bağlamda siyasi katılımı gereklilik olarak görür ve yönetmenin ötesinde iyi yönetimi hedefler (Bingöl, 2016, s.54-289).

Yönetişim karar alma ve uygulama sürecinde devletin, sivil toplum ve özel sektör ile uzlaşma temelinde sürekli etkileşim halinde olmasıdır. Bu doğrultuda modern ve başarılı devletler iyi yönetimle bağdaştırılır. İyi yönetimin ise Sheng'e göre 8 ayırt edici özelliği vardır; katılımcılık, hukukun üstünlüğü, şeffaflık, hızlilik, uzlaşmacılık, eşitlik ve kapsayıcılık, etkinlik ve verimlilik, hesap verebilirlik. Tüm bu özelliklerin bütünde başarılmasının zordur. Ancak başarının sağlanması ve süreklilik kazanması adına bu özellikler üzerine yoğunlaşmak şarttır (Sheng, 2012, s.1-3).

1.2. BAŞARISIZ DEVLET KAVRAMI

Başarısız devletler 21. yüzyılın başlıca sorunu haline gelmiştir. Nitekim başarısız devletlerden kaynaklanan sorunlar ulusaşırı oldukları gibi oldukça asimetrik

ve muhatapsızdır. Dolayısıyla tüm dünyayı etkileme kapasitesi olan bu sorunun nasıl çözüleceği günümüzün fenomen meselesidir (Cojanu ve Popescu, 2007, s.113).

Başarısız devlet kavramı uluslararası hukuk terminolojisine Soğuk Savaş döneminin bitmesi ile girmiştir (Öğüt, 2013, s.166). Başarısız devlet kavramı üzerine uzlaşmış tek bir tanım olmamakla birlikte yazarların sunduğu farklı görüşlerden yararlanarak genel bir kanıya varmak mümkündür.

Kavramı ilk kez ABD Dış İşleri Bakanlığı'ndan emekli iki bürokrat Gerald B. Helman ve Steven R. Ratner, 1993 yılında yazdıkları 'Başarısız Devletleri Korumak' (Saving Failed States) adlı makalelerinde kullanmıştır. Yazarlar başarısız devleti '*kendi başlarına uluslararası toplumda ayakta duramayan devlet*' olarak tanımlamışlardır. Başka bir deyişle başarısız devleti uluslararası topluma üye veya entegre olma noktasında yetersiz görmüşlerdir (Helman & Rather, 1993, s.3).

Başarısız devlet kavramının tanımlanmaya yönelik bilimsel çalışmalar yapan ve önermelerde bulunun ilk yazarlardan biri de William Zartman'dır. Yazar, Weberyen görüşü baz alarak başarısız devleti, toplumdaki devlet dışı aktörlerin yarattığı engeller nedeniyle güç kullanma tekeli kaybetmiş ve ulusal sınırları içerisinde tam yetki kullanamayan devlet olarak açıklamıştır (Zartman, 1995: 4-5). Brooks ise başarısız devleti, başarılı devletten yola çıkarak tanımlamıştır. Brooks'a göre başarılı devlet sınırları dahilindeki alanı ve nüfusu korumakla yükümlü, diğer devletler ile ekonomik ilişki kurabilen, sınırları içerisinde meşru güç kullanma tekeline sahip ve vatandaşlarına kamu hizmeti sunabilen devlettir. Başarısız devlet ise tam tersidir. Başarısız devlet; ülke içinde meşru güç kullanma tekeli kaybeder ve ülkesinde kontrol sağlayamaz, ekonomik gelişme sağlayamaz, kamu hizmeti dağıtamaz (Brooks, 2005, s.1160-1161).

Daniel Thüerer 1999 yılında yayınlanan bir makalesinde başarısız devleti siyasi ve hukuki açılarından ele alarak üç unsur üzerinden tanımlamaya çalışmıştır. Bu unsurlardan ilki olan coğrafi ve küresel boyuta göre; devletlerin başarısızlığı esasen içsel problemlerden kaynaklanır ve nadiren sınır aşan olaylardan etkilenir. Güç ve otorite yapıları dışardan değil, içerden kaynaklanan sorunlarla bütünlüğünü kaybeder. İkinci unsur siyasi boyuttur. Ülkede hukuk ve düzen içsel olarak çökmüştür. Bunun nedeni hukuk ve düzeni güvence altına yapıların çoğunun

bozulmuş olmasıdır. Bu durum iç savaşlarda görülen devlet otoritesinin bölünmesinden farklıdır. İç savaşlarda militer veya paramiliter gruplar devlet içindeki konumunu güçlendirmek yada devletten ayrılmak için savaşır. Üçüncü unsur ise fonksiyonel boyuttur; devleti uluslararası arenada temsil edecek organlara sahip olmayışıdır. Olsa dahi güvenilmez oluşları ve gündüz devlet adamı gece ise haydut gibi hareket etmeleridir (Thürer, 1999, s.731).

Rotberg'e göre başarısız devlet kavramı hukuki ve siyasi temelde üç kategoride açıklanabilir. Öncelikle başarısız devletler coğrafi etkinlikleri ile ilişkilendirilmekte ve kendi sınırları içerisinde kontrol ve otorite sağlama konusunda yetersiz kalmaktadırlar. İkinci olarak politik açıdan bir çöküşe işaret edecek şekilde, ülke içerisindeki hukuk ve düzen yok olmuştur. Üçüncü olarak işlevsel manada yeterli devlet organlarının bulunmamasının yanı sıra, devleti uluslararası düzeyde temsil edecek, müzakerelerde bulunacak kurumlar da yoktur ve ülke dış dünyaya karşı aşırı derecede duyarlıdır. Bu üç kategorinin esasen temelinde devletin gerek ulusal alanda gerek uluslararası arenada varlık gösterememesi yatmaktadır. Dolayısıyla başarısız devlet vatandaşlarına kamu hizmeti götürememekte, vatandaşları nezdinde meşruiyeti bulunmamakta, otoritesinden söz edilememektedir (Rotberg, 2003, s.1-4).

Jackson'a göre ülke içinde barış, hukuk ve düzen gibi toplum içingerekli minimum koşulları sağlayamayan ve iyi yönetim gösteremeyen yada göstermek istemeyen devletler başarısızdır (Jackson, 2000, s.296). Silva'ya göre ise; meşruiyetin olmadığı, güvenlik kaygılarının veya iç çatışmaların olduğu, hukukun üstünlüğünü yitirdiği, ekonomik ve sosyal istikrarsızlar yaşayan, büyük ve sistematik insan hakları ihlallerinin olduğu, sosyal uyumun kaybolduğu devletler başarısızdır (Silva,2012, s.66).

Genel anlamıyla anlaşılan o ki devlet varlık amacı olan görev ve sorumluluklarını karşılayamadığında hem içeride hem dışarıda işlevsizleşmeye başlar ve başarısız olarak adlandırılır. Bu haliyle başarısız devlete hukuken devlet olma niteliğine haiz ancak yetki icra etmekten aciz diyebiliriz (Batır, 2017,s.89).

1.2.1. Başarısız Devletler Ne Zaman Ortaya Çıktı ?

İnsanlık tarihinde devletlerin oluşmasıyla beraber devletin kırılganlığı, zayıflığı, başarısızlığı ve çöküşü de siyasi ve sosyal bir olgu olarak var olmuştur (Bingöl, 2016, s.279). Örneğin; Avrupa’da 16.yüzyıla dek varlıklarını sürdüren devletler, 16. yüzyıldan sonra ortadan kalkmıştır. 16. yüzyılda Avrupa’daki devletlerin başarısız olma nedenleri başlıca; vergilerin toplanamaması, askeri dengelerin değişmesi, dini ve etnik bölünmeler ile başa çıkamama, siyasi düzen kuramama ve sürekli savaflara neden olan toprak ve ticaret rekabetidir (Tuna, 2012, s. 8).

20. yüzyıla gelindiğinde ise Avrupa modelinden farklı olarak devletlerin başarısızlığı devam etmiştir. 20. yüzyıl daha çok imparatorlukların başarısızlıklarını sergiledikleri bir dönem olmuş ve devletler daha küçük birimler haline gelmiştir. 1900’den itibaren Avusturya-Macaristan, Belçika, Britanya, Danimarka, Hollanda, Etiyopya, Fransız, Alman, İtalyan, Japon, Osmanlı, Fransız, Portekiz, Sovyet, Rus ve İspanyol imparatorluklarının tamamı yerlerini çok sayıda küçük devlete bırakmışlardır (Tuna, 2012, s. 9). Nihayetinde 20. yüzyılın başında 55 olan devlet sayısı günümüz itibariyle 195’e ulaşmıştır (Batır, 2017, s.82).

Soğuk Savaşın sona ermesinden itibaren başarısız devletler uluslararası düzenin en önemli sorunu olmuştur (Fukuyama, 2014, s.111). Şiddetli çatışmaların ve büyük savaşların yaşandığı 20. yüzyılın sonunda, Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte Üçüncü Dünyada ve Doğru Avrupa’da yeni devletlerin oluşumu, toplumların özgürlüğe kavuşması için fırsatlar ortaya çıkarmıştır. Ancak bu ortamda en korkulan senaryo ‘Lübnanlaşma’ydi. ‘Lübnanlaşma’ genel anlamda zayıf, güvenlik kaygıları taşıyan ve meşru sayılamayacak hükümetlerin hakimiyet sürdüğü devletler için kullanılan bir terimdir. Öyleki Kasım 1990 tarihinde, Sovyetler Birliği’nin son devlet başkanı M. Gorbaçov etnik ve milliyetçi bir bölünme tehdidi altındaki devleti için Lübnanlaşmanın tehlikeleri hususunda uyarılarda bulunmuştur. Nihayetinde, Soğuk Savaşın bitmesi ile ortaya çıkan yeni uluslararası sistemde ‘Lübnanlaşma’ teriminin yerini temel anlamda ‘başarısız devlet’ almıştır (Yalçınkaya, 2004, s.202-203).

Başarısız devlet sorunsalı 11 Eylül saldırıları ile daha çok önem kazanmıştır. Nitekim ABD politika belirleyicileri 11 Eylül’den önce devletleri egemenlik

zafiyetlerine sahip olanlar olarak değerlendiriyordu. Afganistan'da bulunan El Kaide örgütünün Amerika topraklarında gerçekleştirdiği 11 Eylül saldırıları sonrasında ise ABD yönetimi, başarısız devletlerin oluşturduğu tehdidin diğer devletlerden daha fazla olduğu kanısına vardı. Bir başka deyişle başarısız devletler transnasyonal terörizmin ABD'yi vurarak devlete her açıdan önemli zarar vermesi ile dahada önem kazanmıştır (Güdül, 2008, s.64).

ABD yönetiminin bu süreçten sonra güvenlik algısının nasıl değiştiğini, Condoleeza Rice, Adam Garfinkle ile 2005 yılında yaptığı röportajda, şu sözlerle dile getirmiştir; *'Bugün güvenliğimize yönelen en büyük tehdit, güçlü ve saldırgan devletler arasındaki sınırlardan ziyade çok zayıf ve başarısızlık yolundaki devletlerin iç dinamikleri doğrultusunda tanımlanmaktadır.'* (Tuna, 2012, s.9). Rice aynı zamanda başarısız devletlerin terörizm için elverişli bir zemin ya da geçiş güzergahı haline dönüşerek uluslararası sistem içerisinde bir tür *'yayılma'* etkisine sahip olduklarına da vurgu yapmıştır. Başka bir deyişle başarısız devletler, hızla yayılan bulaşıcı bir hastalık gibi önce sınır komşularına akabinde bölge ülkelerine ve küreselleşme ile daha entegre bir hal alan uluslararası sisteme tesir edebilirdi (Karaçuka&Çelik, 2017, s.28). Bundan sebep başarısız devletlerin varlığı geçmişe dayansa da günümüzde geçmişe kıyasla daha fazla endişe uyandırmaktadır. Nitekim başarısızlıkları sadece kendilerini bağlamamaktadır. Dolayısıyla devletlerin başarısızlaşmasını önlemek veya başarısız devletleri mevcut durumlarından kurtarmak uluslararası sistemin bekası için bir zorunluluk haline gelmiştir (Güdül, 2008, s. 66).

1.2.2. Devletler Neden Başarısız Olur ?

Küreselleşen dünyada devlet başarısızlığı, sadece kendi sınırları dahilinde bir sorun yaratmamakta aynı zamanda uluslararası toplumun güvenliğini ve istikrarını açısından da sorun yaratmaktadır (Güdül, 2011, s.777) Dolayısıyla soruna çözüm bulmak adına, sorunun kaynağının ne olduğunu belirlemek önemlidir. Ancak devletlerin neden başarısız olduğuna dair genel kabul gören tekil bir açıklama yoktur. Nitekim devletlerin başarısız olması aniden gerçekleşmemekte çoğu kez birçok farklı faktörün birbiriyle etkileşmesi sonucu yavaşça gelişen bir sürecin sonucu ortaya

çıkmaktadır. Ayrıca devletlerin başarısızlık nedenleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Özalp, 2007, s.355) Bu yüzden net bir tanım yapılması zor olmakla birlikte çeşitli görüşlerden yola çıkarak genel bir kanıya varmak mümkündür.

Brooks'a göre devletlerin başarısız olma nedeni devlet mekanizmalarının hiçbir zaman işlememesidir. Bunun temelinde yatan neden ise Avrupa'da doğan ve gelişen modern devlet modelininin, Avrupalılar tarafından sömürgelerine taşınmasıdır. Nitekim kolonyal güçler Kuzey Amerika'da nispi bir başarı elde etseler de Afrika, Asya ve Latin Amerika'da başarısız oldular. Nihayetinde kolonyal güçler tarafından çizilen belirli sınırlara ve BM tarafından tanınmaya haiz oldular ancak işlevsel manada hiçbir zaman modern devlet olmadılar (Brooks, 2005, s.1167-1170). Zartman ise Brooks'un aksine Batıyı suçlamaz. Yazar, Afrika'daki devletlerin başarısız olma nedenini Batı tarzı devlet kurumlarının ülkelere uygun olmamasına değil halka kamu hizmeti sunmakla görevli devlet kurumlarını yöneten yöneticilerin kötü performansına bağlamıştır (Zartman, 1995, s.6).

Helman ve Rather'e göre devletlerin başarısız olma nedeni 2. Dünya Savaşı akabinde bağımsız devlet sayısının artması ve Soğuk Savaş'ın son bulmasıdır. Yazarlar bağımsız olan devletlerin çoğunun esasen kurumsal bir yapılanmaları olmadığını ancak Soğuk Savaş esnasında büyük güçlerin bu devletleri müttefik algısıyla ayakta tuttuğunu belirtirler. Dolayısıyla Soğuk Savaş'ın sonlanmaya başlamasına müteakip bu güçlerin desteklerini azaltmaya başlamaları yeni devletlerin eksikliklerini ve kusurlarını gün yüzüne çıkartmaya başlamıştır (Helman & Rather, 1993, s. 3-4).

Thürer'e göre 'başarısız devletler' esasında Üçüncü Dünya Ülkeleri'dir ve üç faktörden dolayı başarısız olmaktadır. Bu faktörlerden ilki; büyük güçler Soğuk Savaş süresince kendilerine müttefik oluşturmak adına bu ülkelere silah yardımıyla bulularak devlet biriminin zorla sürdürülmesini sağlamışlardır. Nitekim bu durum süper güçler sayesinde iktidarını sürdüren diktatörlerin yönetimlerini daha da güçlendirmiştir. İkincisi kolonyal rejimlerin mirasıdır. Bu rejimler, ülkelere geleneksel ve sosyal yapıları yok etmiş ancak batı tipi anayasal kurumlarında yerleştirememiştir. Sonuncusu ise devletleri sağlam temeller üzerine oturtacak uluslaşma sürecinin sosyal ve coğrafik devinimler yüzünden gerçekleşmemesidir (Thürer, 1999).

Schnecker devleti başarısızlığa götüren nedenleri yapısal, süreçsel ve tetikleyici olmak üzere üç kategoride incelemiştir. Yapısal faktörler; o ülkeye özgü siyasi, kültürel, yapısal ve sosyo ekonomik özelliklerdir. Bunlar kolonyal miras, çoklu etnik yapı, demografik gelişim (doğum oranı, çocuk ölüm oranı, gelenlerin nüfusa oranı gibi), başka devletlerin etkisi (büyük güç, eski kolonyal yada bölgesel güçler gibi), bölgede yaşanan istikrarsızlık veya çevrede bulunan başarısız devletler, dünya ekonomisine az entegre olması olarak sıralanabilir. Süreçsel faktörler; Öngörülebilir bir zaman diliminde devlette erozyona neden olan ve ilgili aktörlerin davranışlarıyla süreci hızlandıran olaylardır. Bu aşamanın yapısal faktörlerden en önemli farkı ülkedeki siyasal seçkinlerin sergilediği tutumun önemidir. Seçkinler iç ve dış krizler durumunda (sosyal huzursuzluklar, etnik ayrışmalar, siyasal aşırılık, yoksulluk ve kayırmacılığın artışı, hayat standartlarının düşmesi, bölgesel çevrede yaşanan iç savaşlar, uluslararası terörizm aktiviteleri, artan şiddet olayları vb gibi) başarılı bir yönetim sergileyememeleri halinde başarısızlıkta etkin bir faktör olmaktadır. Tetikleyici faktörler ise; birkaç gün veya bir hafta içinde büyük ve etkileyici değişimlere yol açan olaylardır. Bunlara örnek olarak; dışarıdan askeri müdahaleler, darbe girişimleri, isyan, mülteci akını yada sosyal karışıklıklar verilebilir (Schnecker, 2004, s.19'dan Akt; Özalp, 2014, s. 355-357).

İnat, Duran ve Ataman ise devletlerin başarısızlığında 'biz' ve 'diğeri' faktörünün önemine vurgu yapmıştır. Yazarlara göre pek çok çatışmanın temelinde ırksal, dinsel ve sınıfsal farklılıklar yatmaktadır. Dünyadaki çatışmaların yaklaşık %70'i milliyetçi ve etnik temelli sorunlardan kaynaklanmaktadır. Günümüz dünyasında ulus-devlet dışında kültürel aidiyetleri olan ve 223 farklı etnik gruba mensup 900 milyondan fazla insan azınlık olarak yaşamaktadır (İnat, Duran ve Ataman, 2004, s.10-11).

Küreselleşmenin İkinci Dünya Savaşı akabinde hız kazanması da devletlerin başarısızlığında önemli bir husus olmuştur. İlk olarak kapitalizm yaşanan iletişim devrimiyle her yeri ürününü dünyanın her köşesinde tanıtma fırsatı bulmuştur. Dolayısıyla insanlar tüketim taleplerini temel ihtiyaç olarak görmeye başlamış ve devletten beklediği hizmet artmıştır. Devletin artan beklentiyi karşılayamaması ise insanları öfkeye ve kızgınlığa sevk etmiş, meşruiyetin devamlılığı konusunda sorunlara neden olmuştur. Küreselleşmenin bir diğer etkisi ise kimliklerin

değişiminde görülmüştür. İletişim ve bilgiye erişme kolaylığı toplumlarda geçmişlerinin farkına varma, ülke dışında kan bağı ve kültürel benzerlikleri keşfetme, tarihini sorgulamanın önünü açmıştır. Nitekim bu durum üst kimliğin inşa edilemediği toplumlarda kimlik parçalanmaları ile hızlı ve yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Ayrıca piyasaların küreselleşmesi ile etkinliği artan uluslararası ticari ve ekonomik normlar devletlerin ulusal kapasitelerini sarsmış, dışa bağımlılığı arttırmış ve krizlere daha yatkın hale getirmiştir (Bingöl, 2016, s. 100-101).

Tüm bu içsel ve dışsal nedenler devletlerin diğer devletlerle aynı seviyeyi yakalamasına engel olmuş ve devletleri başarısızlığa sürüklemiştir. Son olarak belirtmek gerekirken günümüzde başarısız devletlerin sayısı Afrika ve Ortadoğu'da yoğunluk kazanmaktadır. Bu bölgeler baz alındığında ise devletlerin başarısızlığının temel nedeni olarak büyük çoğunluğunun geçmişte sömürge ülke konumunda olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim sömürgeci devletlerden miras kalan suni sınırlar, etnik çatışmaya eğilimli entiteleri yaratmıştır. Dolayısıyla sömürge ülkelerde ne ekonomik gelişim ne siyasal gelişim sağlanabilmiştir. Nihayetinde sömürgeci devletlerden kurtulmayı başarmış ancak devlet egemenliği tesis edemeyen başarısız devletler ortaya çıkmıştır (Güdül, 2011, s.778).

1.2.3. Başarısız Devletlerin Karakteristik Özellikleri

Bir devletin başarısızlığı çok yönlü, karmaşık ve uzun soluklu bir süreçtir. Yani bir olay, kalkışma, darbe girişi, vb. çok kısa sürede meydana gelmiş olsa dahi bunların arka planda olgunlaşması uzun yıllar sonucudur. Başarısızlık, bu uzun yıllar süresince sorunu görememe, sorunu görse dahi engelleme konusunda yeterlilik sağlayamama gibi nedenlerle içten içe büyür (Thiessen, 2015, s.129). Nihayetinde başarısızlaşan devletler birtakım karakteristik özellikler gösterir. Bu özellikleri siyasal, ekonomik ve sosyal göstergeler olarak kategorize etmek mümkündür.

Başarısız devletlerin siyasal göstergeler içinde yer alan ilk özelliği siyasal yozlaşmadır. Kamu sektöründe temsil edilen halktır. Siyasal yozlaşma halkı temsil eden yönetici grubun kendi çıkarlarını halkın çıkarlarının üstünde tutması sonucu ortaya çıkar. Bu yönetici grup gerek kendi maddi ve siyasal konumlarını sürdürmek gerek mevcut konumlarında payı olan kesimin çıkarlarını korumak adına toplumun

büyük çoğunluğunu gözardı eder. Nihayetinde devletin fırsatlarından yararlanan, iyi şartlarda hayatını sürdüren imtiyazlı bir grup ve devletin fırsatlardan yararlanamayan yönetimden dışlanmış, ekonomik anlamda yetersiz ve eşitsiz uygulamalardan muzdarip bir grup ortaya çıkar. Devlet fırsatlarından yararlanamayan grup yöneticilere dolayısıyla devlete yabancılaşır ve bağlılığını yitirerek devlet dışı oluşumlardan medet ummaya başlar. İkinci ise; başarısız devletler kendi vatandaşlarına karşı kitlesel insan hakları ihlalleri yaparlar. Örneğin; 1994 yılında Ruanda'da hükümet destekli soykırımda beş yüz bin ila bir milyon arasında insan katledilmiştir. Üçüncü ve en karakteristik özelliği ise; devletin belirlenmiş sınırlar dahilinde otoritesini kaybetmesi sonucu ortaya çıkan iç savaşlar ile sürekli mücadele halinde olmasıdır. Dördüncü ise; başarısız devletlerde demokratik normların tam olarak yerleşmemesinden ötürü ülkeyi yöneten kesimler arasında görülen hizipleşmedir. Nitekim iktidarı elinde tutan grup devamlılık sağlamak amacıyla tehdit olarak gördüğü muhalifleri gayrimeşru bir şekilde ortadan kaldırma girişimlerinde bulunabilir. Aynı şekilde muhalifler de iktidarı seçim yoluyla elde etmek yerine demokrasi dışı yöntemlere başvurabilir (Pektaş, 2015, s.30-32). Son olarak ise devletin, devlet olma yükümlülüğünü yerine getirememesi dış aktörlerin müdahalesine zemin hazırlayabilir. Dış aktörler ya yerine getirilemeyen yükümlülükleri yerine getirmek adına yada çıkarları doğrultusunda iç güçleri manipule etmek amacıyla müdahale de bulunurlar (Gül, 2018, s.411).

Başarısız devletler ekonomik anlamda ise oldukça zayıftır. Bu devletler üretmekten ziyade tüketen, yeterli kaynakları bulunmayan veya kaynakları bulunsa dahi yönetmekten aciz, güçlü ekonomik kuruluşlara sahip olmayan dolayısıyla küresel ekonomi ile bağ kuramayan zayıf bir görüntü sergilerler. Ekonomik zayıflık ise doğrudan halkın refahına yansır. Nitekim kişi başına düşen düşük gelir, yüksek enflasyon, eşitsiz gelir dağılımı ile birleşerek halkı temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hale getirir. Yaşanan çatışmalar, iç savaşlar ise 'çatışma ekonomisi'ni ortaya çıkartarak, mevcut ekonomik durumu daha kötü hale getiren, devlete mücadele etmesi gereken yeni sorunlar çıkartan bir vektör konumundadır. Çünkü bu süreçte devlet dışı aktörler, yaşanan otorite boşluğunu fırsat bilerek gerek güçlerini arttırmak gerek kendilerine itaat eden milislerinin bağlılığını sürdürmek gerekse de kişisel zenginleşme amacı güderek illegal kazanç yollarına başvururlar. Bunlar; silah

kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti, kara para trafiği, değerli madenlerin yurt dışına kaçırılması gibi uluslararası sonuçlar gösteren faaliyetler olarak sıralanabilir. Bu bağlamda Afganistan tipik bir örnektir. 1980'lerde Afganistan'da, ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan tarafından Sovyet işgaline karşı direniş örgütlenmiştir. Bu ülkelerin istihbarat örgütleri direnişini finanse etmek amacıyla uyuşturucu üretimini ve ticaretini teşvik etmiştir (Bingöl, 2016, s.223).

Başarısız devletlerde sosyal göstergelerden ilki demografik baskılardır. Devletler, doğal felaketler karşısında halkın tamamına karşı sosyal yükümlülüklerini yerine getiremez dolayısıyla bu baskıyı derinden hisseder. İkincisi; mülteci ve yerinden edilmiş insanların kitlesel hareketidir. Bu durum potansiyel bir güvenlik sorunu olarak görülür. Üçüncüsü; intikam arayışında olan gruplardır. Bu gruplar arasında yaşanan gerilim ve çatışmalar devletin güvenlik sağlama yeteneğinin düşürerek toplumda korku yaratmaktadır. Sonuncusu ise kronikleşen insan göçüdür. İnsanlar daha iyi şartlarda yaşamak için en küçük fırsatta dahi göç ederler. Geride nitelikli insanların yitirmiş ülkeler bırakırlar (Tuna, 2012, s.24).

1.2.4. Başarısız Devletler Sınıflandırması

Literatürde başarısız devlet sınıflandırmasıyla ilgili tam bir mutabakat söz konusu değildir. Bundan dolayı temel referans bir devlette bulunması ve yerine getirmesi beklenen asli unsurların sağlanıp sağlanmadığı veya ne ölçüde sağladığından yola çıkan farklı değerlendirmeler mevcuttur.

J. G.Gros 'Yeni Dünya Düzeninde Başarısız Olan Devletlerin Bir Taksonomisine Doğru: Somali, Liberya, Ruanda ve Haiti'nin Çöküşü' (Towards A Taxonomy of Failed States in The New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti) adlı çalışmasında başarısız devletleri 5 grupta sınıflamıştır. Buna göre (Gros, 1996, s. 459-461);

1. Anarşik Devletler; Tanımı gereği merkezi bir hükümetin olmadığı devletlerdir. Burada silahlı gruplar, savaş baronlarının emri altında esasen var olmayan bir devleti kontrol altına almak adına terörize nitelikte savaşırlar. Öncelikli hedefleri bir bölge, bir şehir veya mahalle olabildiği gibi stratejik önemi olan, yaşam

için sürdürülebilir özellikler taşıyan yerlerde olabilmektedir. Bu gruplar içerisinde yer alanların çoğu herhangi gelecek beklentisi olmayan, insani duygulara oldukça uzak, din veya herhangi ahlaki inanca sığmayan davranışlarda bulunmaktan çekinmeyen, çoğu uyarıcı madde bağımlısı genç hatta çocuklardan oluşan cahil ve eğitimsiz kişilerdir. Bu devletlere en ideal örnek ise Somali ve Liberya'dır.

2. Hayalet Devletler: Anarşik devlete yakın özellikler gösterir. Anarşik devlet ile hayalet devlet arasındaki fark ise tüm anarşik durumların fiilen gerçekleşmesi söz konusu iken bu durumların görünmez oluşudur. Devletten ziyade kabile, aile, grup vb. kısmi diktatöryal iktidarı söz konusudur. Ancak başkanlığı elinde tutan despotun veya diktatörün kendi hareket alanını korumaktan öte bir otoritesi söz konusu değildir. Diğer devlet faaliyetlerinde de bir görünmezlik söz konusudur. Örneğin; otorite ticaretten pay almak adına kayırma, rüşvet, kaçakçılık vb. işler ile insani dramalara yol açan beden ve organ tacirlerine karşı görünmezdir. Bu devlete en ideal örnek ise Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. Nitekim o dönemin diktatörü Mobutu'nun iktidarı her şeyin üstünde tutulurken halka karşı hayalet kalınmıştır. Hayalet devletler için 'devletimsi' demek mümkündür.

3. Anemili Devletler; İlk iki gruptan beslenen anemili devletlerin temel özelliği, anarşistlere karşı hayalet bir görünüm sergileyen devletin neredeyse ortadan kalkmış olmasıdır. Devletlerin anemik olmasının temel nedeni modernizasyonun olmaması nedeniyle çağın gerisinde kalmasıdır. Bunun sonucunda da nüfus artışı, karşılanması gereken kamu hizmetleri vb. artmış ancak bunları karşılama konusunda yetersiz kalınmıştır. Başkentler gibi merkezi yerlerin belli küçük bölgeleri dışında devlet varlığı söz konusu değildir. Devlet varlığının olmadığı yerlerde kendi bekaları için savaştıkları çok zayıf otoriteler veya bölgesel patronlar vardır. Haiti anemik devlet için bir örnektir.

4. Eliter Devletler; Bu tür devletler esasen tam olarak başarısız olarak nitelendirilmemektedir. Çünkü eliter devletler parçalı halde güçlü bir merkezi otoriteye/otoritelere sahiptir. Ancak bu otorite muhalif bir grup veya kişilere karşı elitler tarafından ele geçirilmiş olup rakiplerin ortadan kaldırılması için araç olarak kullanılmaktadır. Örneğin dönemin Ruanda'sında 12 aile kendi devletçiklerine yada otorite merkezlerine sahip olmakla birlikte, amaçları rakiplerini yenilgiye uğratmaktır.

Eliter devlet başarısızlığının dinamikleri, coğrafi alan paylaşım sorunları, geçmişte çizilen hatalı sınırlar, din, doğal kaynak, iktidar arzusu vb. gibi nedenlerdir. Eliter devletlerdeki otorite unsurlarının birlikte yaşamak (eyalet sistemi vb.) gibi bir amaçları olmadığından soykırıma varan insani suçlar ve cinayetler işlemekten çekinmezler. Eliter devlet örneğine dünyanın pek çok yerinde rastlanabilir. Örneğin pek çok Afrika ülkesinde, Ortadoğu'da (örn. geçmişte Lübnan, günümüzde Suriye gibi), Latin Amerika'da ve Asya'da.

5. In Vitro Devletler; 'In Vitro' deyimini kavramsal olarak 'sonlandırılan devletler', 'iptal olmuş devletler' ve 'çökmüş devletler' anlamlarına gelmektedir. Bu devletler en başında devlet oluşumu süreci konsolide edilmeden başarısızlık yaşayan devletlerdir. Bu devletlere örnek; Bosna Hersek, Makedonya, Karabağ, Angola ve Mozambik vb. sıralanabilir. En ideali Makedonya örneğinden yola çıkarak açıklanacak olursa; tarihi süreçte Makedonya komşularının paylaşım ve kendi topraklarına katma arzuları ile hep işgal ve karmaşıklık yaşamış aslında devlet vasfına bile kavuşamamışken Yugoslavya'ya dahil edilmiştir. 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra ve halen günümüzde bile başarısızlığı görece devam etmektedir.

Bilgin ve Morton ise zaman zaman birbirleri yerine kullanılan 'başarısız devlet' ve 'haydut devlet' arasındaki farkı açıklamaya çalışmıştır. Öncelikle 'başarısızlık' bir ülke için içsel bir durumken, 'haydutluk' dış politika görünümü ile ilgilidir. Bununla birlikte başarısız devletler, (Somali gibi) ancak çökme aşamasına geldiklerinde güvenlik tehdidi oluştururken; haydut devletler, (Irak ve Kuzey Kore gibi) uluslararası düzen ve istikrar için doğrudan tehlikedir. Yazarlar aynı zamanda, 1990'lar boyunca dost olarak algılanan zayıf devletlerin uluslararası istikrarı tehdit etmeleri halinde kendilerine devletlerini güçlendirmeleri telkin edilirken (Pakistan, Endonezya, Kolombiya ve Sierra Leone gibi), düşman olarak algılanan zayıf devletlerin ise haydut devlet olarak (Kuzey Kore gibi) nitelendirildiklerini belirtmektedirler. Ayrıca yazarlar Soğuk Savaş'ın sona ermesinin akabinde başarısız devletlerin uluslararası güvenliğe yönelttiği tehdidin arttığını ancak haydut devletlerin birincil güvenlik tehdidi olma özelliğini koruduğu, 11 Eylül saldırıları sonrasında ise güvenlik sorunları alanında yapılan çalışmaların 'haydut' devletlerden

'başarısız' devletlere doğru kaydığını vurgulamıştır (Bilgin&Morton, 2004, s. 170-175'den Akt. Tuna, 2012, s. 13).

Gerald B. Helman'a göre 'başarısız devlet' kapsamında devletleri üç grupta kategorize etmek mümkündür. İlki başarısız olan devletlerdir. İkincisi başarısızlaşma yolunda olan devletlerdir. Yani, yakın süreçte başarısız olması beklenen devletlerdir. Üçüncüsü ise Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu ortaya çıkan devletlerdir. Helman, bu devletlerin devamlılığının zor olduğu kanısıyla ayrı bir kategoride başarısız olarak nitelendirmiştir (Helman& Rather,1993, s.3-5). Ancak gelişen süreçte bu devletlerden bazılarının NATO ve AB gibi uluslararası örgütlere dahil olmaları ile başarısızlık statülerinden kurtulmaları, Helman'ın kategorize ettiği üçüncü grubun geçerliliğini yitirmesine neden olmuştur (Yalçinkaya, 2004, s.204).

Rotberg, bir devletin başarısız sayılabilmesi için otorite yoksunluğu, güvenlik zafiyeti ile kamu hizmetinin temel veriler olduğunu ifade etmektedir. Nitekim bunlardan birinin veya birkaçının bir araya gelmesi durumunda devletin başarısızlığa giden süreci aralandığını belirtir. Bu sürecin sonunda ise başarısız devletleri üç gruba ayırır; zayıf devlet, başarısız/ başarısızlaşan devlet ve çökmüş devlet. Zayıf devletler sürecin ilk halkasında bulunan kriz halindeki devletlerdir. Sosyal, politik, ekonomik ve güvenlik konularında zafiyet yaşamaktadırlar ancak bu zafiyet geçicidir. Nitekim geçici olmaması halinde devlet başarısızlaşmaya başlar. Başarısız devlette temel görevlerini yerine getirme aczi başlar ve çatışmalar baş gösterir. Nihayetinde bu süreçten dönülemezse devletin varlık gösteremediği başarısızlığın uç versiyonu olarak nitelendirilen ve nadir görülen çökme yaşanır (Rotberg, 2003, s.2-9).

Bingöl, ise meşruiyet, otorite, güvenlik ve temel hizmetlerin sağlanması temelinde devletleri Rotberg gibi süreci esas alan zayıf, başarısız ve çökmüş ayırımına giden günümüzde daha çok kabul gören anlaşılır bir mukayeseye gitmiştir. Buna göre (Bingöl, 2016, 83);

Zayıf Devletler;

1. Meşruiyet sağlanmakta zorlanır.
2. Otorite zayıflamıştır.
3. Gerginlikler ve küçük çaplı çatışmalar vardır.

4. Temel hizmetlerin sağlanma kapasitesi düşüktür.

Başarısız Devletler;

1. Meşruiyet sınırlı bölgelerde vardır.
2. Otorite oldukça sınırlanmıştır.
3. Ciddi güvenlik problemleri vardır. Devlet dışı aktörler belirli bölgelerde güvenliği sağlamaktadır. Suç oranları yüksektir.
4. Alt yapı bozulmuştur. Üretim durmak üzeredir. Sağlık, eğitim vb. hizmetlere ulaşım oldukça sınırlıdır.

Çökmüş Devletler;

1. Devletin meşruiyeti tamamen yok olmak üzeredir. Devlet dışı aktörlerin çoklu meşruiyeti söz konusudur.
2. Otorite çoğu bölgede ortadan kalkmıştır. Savaş ağaları ve yerel güç odakları otorite sağlamaktadır.
3. Güvenlik büyük ölçüde devlet dışı aktörlerin kontrolindedir.
4. Temel hizmetler sağlanamaz. Ülke dış yardımlarla ayakta durmaktadır(Bingöl, 2016, s.83).

1.3. BAŞARISIZLIK ÖLÇÜMLERİ

Başarısız devletlerin 21. yüzyılda uluslararası kamuoyunun gündemine oturması ile uluslararası kurumlar ve çeşitli akademik kuruluşlar tarafından başarısızlık ölçümleri yapılmaya başlanmıştır. Bunların en yaygınları; Dünya Bankası'nın hazırladığı 'Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirme Endeksi' (Country Policy and Institutional Assessment CPIA), Carleton Üniversitesi tarafından yayımlanan 'Dış Politika İçin Ülke Göstergeleri Endeksi' (Country Indicators for Foreign Policy CIFP) ve Fund for Peace tarafından hazırlanan 'Başarısız Devletler Endeksi' dir. (Failed States) (Bingöl, 2016, s.279).

CPIA Endeksi, Dünya Bankası ve OECD tarafından yardım programları düzenlemek amacıyla kullanılmaktadır. Ülkeler 4 ana grupta toplanarak, 16 göstergeye göre yıllık bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bunlar ekonomi

yönetimi, yapısal politikalar, toplumsal eşitlik ve kaynaşma ile kamu sektörü yönetimi ve kurumsallaşmadır. CPIA endeksi, kırılabilirliği az gelişmişlik ile eşit tuttuğundan eleştirilmektedir. Carleton Üniversitesi'nin CFP Endeksi; meşruiyet, otorite ve kapasite gibi üç önemli boyutu kapsamaktadır. Ancak bu endekste, üçer yıllık dönemlerde yayımlanmasından ötürü eleştirilere maruz kalmaktadır. Fund for Peace ise uluslararası kamuoyunda en çok kabul gören endeks olup akademik çalışmalarda en çok tercih edilendir (Bingöl, 2016, s.280). Bu sebepten çalışmada FFP kuruluşunun Fragile States Index'i baz alınarak 2019 yıllık verilerine yer verilecektir.

Kuruluş 'başarısız devlet' terimi yerine 'kırılabilir ülkeler' ifadesini kullanmayı tercih etmektedir. Nitekim literatürde 'kırılabilir ülkeler' ifadesi ile 'başarısız devlet' ifadesinin eş anlamlı kullanıldığı da görülmüştür. Bu nedenle, aralarındaki kavramsal tanımlama farklılıklarına girerek konudan uzaklaşmamak adına 'kırılabilir ülkeler' ifadesi kabul edilmiştir. Aşağıda 14. s. yayınlanan FSI 2018 ölçümleri aktarılacak olup öncelikle bazı açıklamaların yapılmasında fayda vardır (FFP,2019).

1. FSI'de, maksimum dereceleme notu kullanılmamakta, rakamlar büyüdükçe kırılabilirlik/başarısızlık durumunda artış olduğu anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle en küçük değer en başarılı devlet anlamına gelmektedir.

2. FSI'de ölçümler başarısızlık ve kırılabilirlikten, istikrar ve dayanıklılığa doğru yapılmaktadır.

3. FSI veri girdileri küresel kurumlardan alınanlar ile Fund For Peace'in kendi istatistiksel çalışmaları ile oluşturulmakta olup 178 ülke yer almaktadır.

4. FSI'deki kategoriler demografik baskılar, mülteciler ve yerlerinden edilenler, toplumdaki farklı grupların şikâyetleri, insan göçü, ekonomik kötüleşme, devletin meşruiyet kaybetmesi, kamusal hizmetlerin sunumu, insan hakları, güvenlik örgütlerinin yeterliliği, seçkinlerin kutuplaşması ve dış müdahaleye açıklık olarak belirlenmiştir.

5. Ülkelerinde destek ve yardım talepleri BM Kalkınma Programı, IMF, Dünya Bankası, Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve gibi kurumlarca bu ölçütler dikkate alınarak değerlendirilmektedir.

6. Endeks, Barış Fonu'nun tescilli Çatışma Değerlendirme Sistemi Aracı (CAST) analitik yaklaşımına dayanmaktadır.

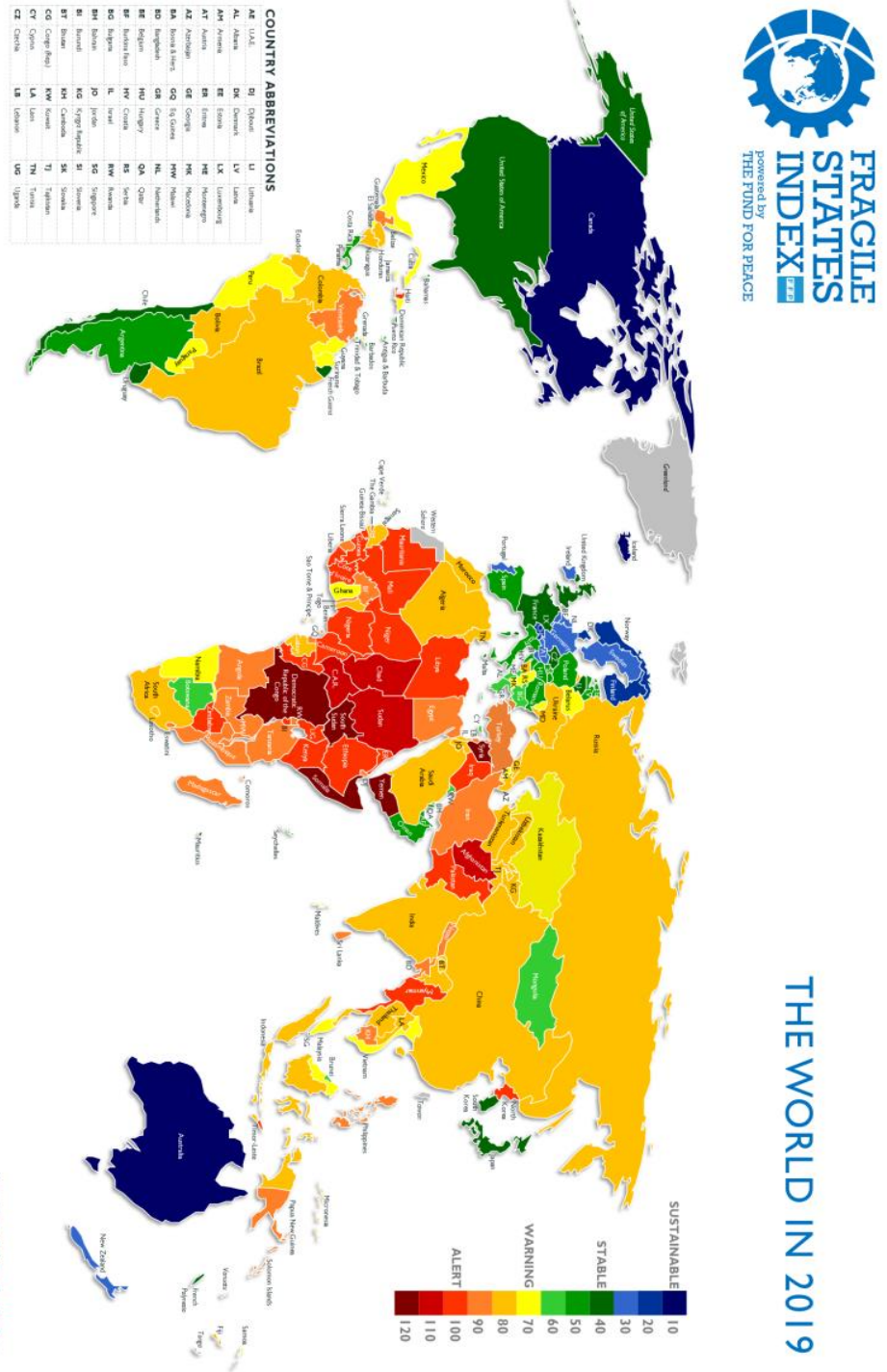
7. Kapsamlı sosyal bilimler metodolojisine dayanarak, üç ana veri akışı - nicel, nitel ve uzman doğrulama - FSI için nihai puanları elde etmek için üçgenleştirilmekte ve kritik incelemelere tabi tutulmaktadır.

8. Her yıl milyonlarca belge analiz edilmekte ve uzmanlaşmış arama parametreleri uygulanarak, her ülke için on iki önemli siyasi, sosyal ve ekonomik göstergeye ve uzman sosyal bilimler araştırmalarının sonucu olan 100'ün üzerinde alt göstergeye dayanarak puanlar verilmektedir.

9. 2019 yılı FSI'i, 1 Ocak 2018 ile 31 Aralık 2018 arasında toplanan verileri içermektedir.

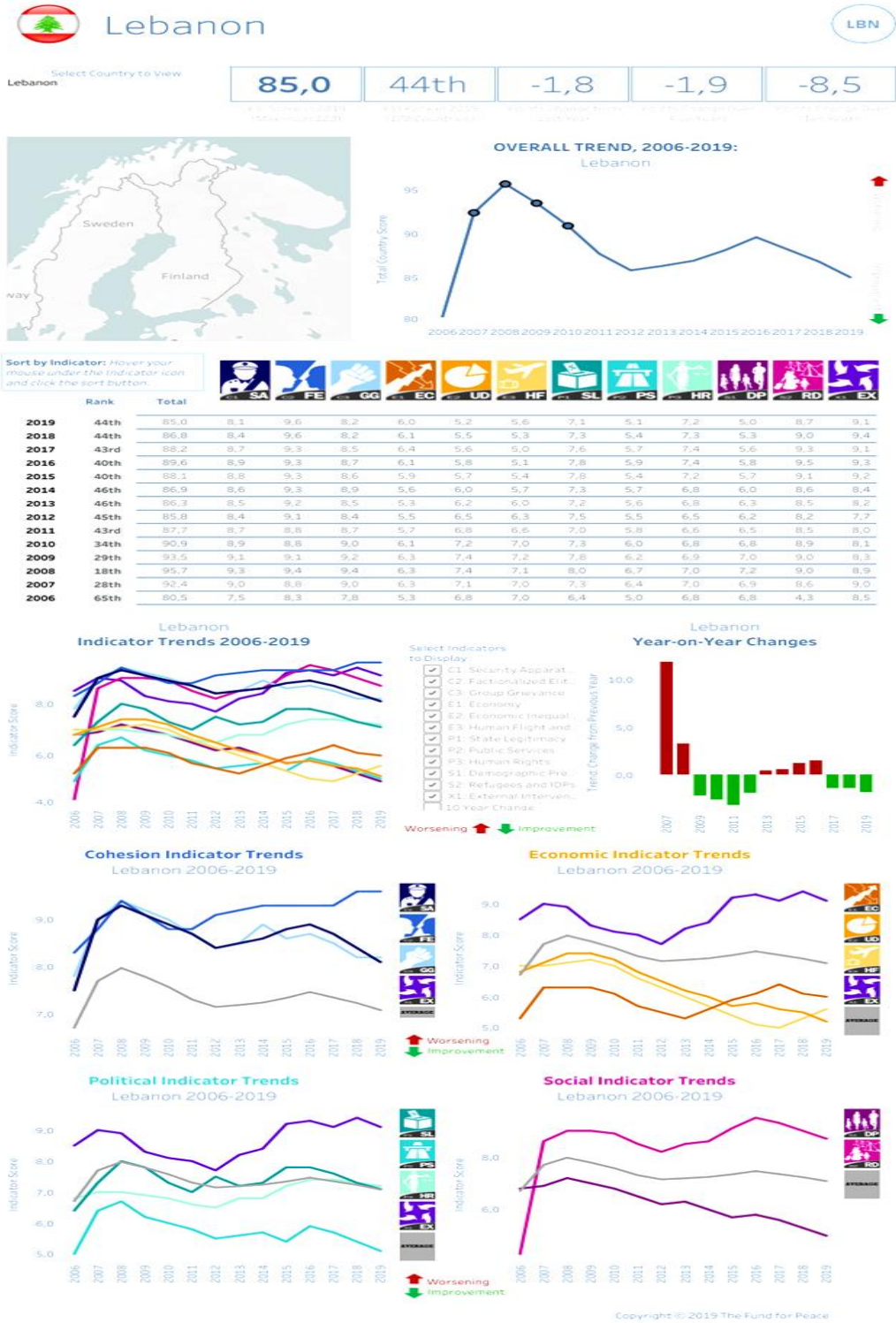
Genel olarak, başarısız devletler için literatürde iki ana yaklaşımla değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Birincisi güvenlikçi bakış açısı diğeri ise ekonomik bakış açısıdır. Güvenlikçi bakış açısına göre; bir devleti başarısız yapan ülke içindeki devlet ve devlet dışı kontrolden çıkmış organizasyonların şiddete dönüşen faaliyetleridir. İkincisi de bireysel toplum refahını öne alan sosyo-ekonomik yaklaşımdır. Buna göre devletlerin başarısız olmasında ülke genelinde kamu hizmetlerinin aksaması, verilememesi ve vatandaş odaklı devlet fonksiyonlarının işlemez hale gelmesidir. Bu iki bakış açısı kendi içinde analizler yapmakla birlikte FSI bunları ve bunlardan teşkil alt unsurları da bir araya getirerek skorlama ve analizler yapmaktadır

1.3.1. FSI 2019 Dünyanın Genel Durumu

Kaynak: (FFP, 2019)

1.3.3. FSI Lübnan Değerlendirmesi

Kaynak: (FFP,2019)

İKİNCİ BÖLÜM

2. MANDA DEVLETEN BAĞIMSIZ LÜBNAN'A

2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU ÖNCESİ LÜBNAN

Tarih boyunca pek çok medeniyete ev sahipliği yapan Lübnan topraklarının ilk sakinleri (M.Ö. 3000'ler) bütün Akdeniz çevresinde ticaret kolonileri kuran ve modern alfabeyi geliştiren, denizcilik ve de tüccarlık faaliyetleri ile ünlü Kenanlılardır. Yani Yunanlıların (M.Ö 1200'ler) verdiği isimle Fenikelilerdir. Lübnan'ın sahil şehirlerine (M.Ö. 2000'ler) Amurrular egemen olmuştur. Akabinde (M.Ö. 1800-1200'lü yıllar arasında) Mısır hakimiyetine giren Lübnan toprakları daha sonra tekrar Fenikelelilerin etkisi altında bağımsız şehir devletleri olarak varlığını sürdürmüştür (Kor, 2006, s. 25).

Fenikelilerden sonra bölge sırasıyla Mısır (M.Ö. 15-13. Yüzyıllar), Asur (M.Ö. 875-608), Babil (M.Ö. 685-529), Pers (M.Ö. 529-333), İskender ve Selefki Hanedanlığı (M.Ö. 333-64), Roma (M.Ö. 64-M.S 395) ve Bizans (395-636) hakimiyetine girmiştir. 636 yılında Hz Ömer sayesinde Lübnan hakimiyeti Müslümanlara geçmiştir. Sırasıyla Emevi, Abbasi, Selçuklu, Eyyübi ve Memlükler hüküm sürmüştür. 1109-1291 yılları arasında bölgeye bir süre Haçlılar hakim olmuştur (McGowan, 1989, s. 3-12).

2.2. OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ LÜBNAN (1516-1918)

Dinlerin ve mezheplerin, küçük coğrafyasına nispeten olağanüstü bir çokluk gösterdiği Lübnan, Ahmet Cevdet Paşa tarafından '*Nuh'un Gemisi*'ne benzetilmiştir. Osmanlı'daki adı ile Cebel-i Lübnan Yavuz Sultan Selim tarafından, 1516 yılında Memlük Hanedanlığı'nın yönetimine son verilerek Osmanlı topraklarına katılmış ve 400 yıl boyunca Osmanlı çatısı altında varlığını sürdürmüştür (Köse, 2006, s. 8).

Osmanlı İmparatorluğu başlangıçta Lübnan topraklarını içine alan Suriye Eyaleti'nin yönetimini, Memlûklerle olan savaşta taraf değiştirerek Osmanlı safına geçen dönemin Şam valisi Gazali Paşa'ya bırakarak Şam merkezli bir yönetim oluşturmaya çalışmıştır. Bu dönemde kuzey Lübnan topraklarının idari merkezi Trablus iken bir kısım güney Lübnan topraklarının merkezi ise Safad'tır. Sur, Sayda, Beyrut, Baalbek ve Beka, Şam eyaletine bağlıydı. Fakat, Şam Beylerbeyliğine bağlanan Lübnan toprakları üzerinde başlangıçta merkezi bir yönetim oluşturulmaya çalışılmış, bunda başarı sağlanamayınca 1660'tan itibaren Sayda merkezli bir yerel yönetim oluşturulmak zorunda kalmıştır. Nitekim Osmanlı'nın fethettiği bölgelerde uyguladığı politikalar Lübnan'da başarılı olmayacaktı. Dürziler ve Maruniler arasındaki çekişmeler ile başlayacak süreç ile Lübnan, Osmanlı'nın sürekli sorun yaşadığı bölge olacaktı (Ayhan & Tür, 2009, s. 30).

2.2.1. Emirlik Dönemi (1516-1842)

Lübnan, o dönemki adıyla 'Biladüş-Şam' toprakları içinde (bugünkü Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin ve Güneydoğu Torosların güneyi) kendine özgü sosyo dini yapısı sebebiyle nispeten özerk bir bölge görünümünde olup, 1516'dan 1840'lara kadar merkeze bağlı emirlik sistemi ile yönetilmiştir. Osmanlı bölgeye öncelikle Memlûkler ile yapılan savaşta kendisini destekleyen Dürzi Maan ailesinden (1516-1697), akabinde Sünni Şihap ailesinden (1697-1841) emirler atamıştır. Lübnan bu dönemde Osmanlı için 2 açıdan önem arz etmekteydi. Birincisi vergilerin düzenli toplanması, ikinci ise iç güvenliğinin tesisi ile Şam'dan geçen hac kervanlarının güvenliğidir. Önem arz eden bu iki hususun sağlanamadığı 1523-1524 ve 1612-1613 yıllarında Osmanlı bölgeye müdahale etmek zorunda kalmıştır (Kor, 2009, s. 28).

Lübnan'da ilk çatışmalar 1517 yılında, bölgeyi tekrar ele geçirmek isteyen Memlûkler ile iş birliği yapan Sünni Muhammed İbn Hanash ailesinin başlattığı isyan ile çıkmıştır. Osmanlı yönetimi Hanash'ın başlattığı isyana destek verdiğini düşündüğü Maan Emirlerinden Korkmaz Ma'n , Alam El Din Süleyman ve Zeynettın Beyin'i esir almıştır. Şam valisi Gazali Paşa'nın baskıları sonucu Dürzi güçleri, Hanash'ı öldürerek liderlerinin serbest kalmasını sağlamıştır. Bu olayın ardından Dürzi aileler Gazali Paşa'ya isyan etmiştir. Lübnan Dağı, 1523 yılından, itibaren

Gazali Paşa ve Lübnanlı gruplar arasındaki çatışmalara sahne olmuştur. Öyleki Osmanlı Dürzi isyanının sürdüğü 1540-1585 yılları arasında bölgeden hiç vergi toplayamamış ve dağın kontrolünü kaybetmiştir. İki taraf arasındaki mücadele Korkmaz Ma'n'ın 1585 yılında öldürülmesi ile son bulmuştur. Yaklaşık 60 bin Dürzi'nin hayatını kaybettiği bu savaş sonucunda Osmanlı dağın yönetimini Alam ailesine bırakmıştır. Ancak Alam ailesinin yönetimi sadece 6 yıl sürmüştür (Ayhan & Tür, 2009, s. 31).

1591 Yılında Korkmaz Ma'n'ın oğlu 2. Fahrettin Korkmaz Ma'n Şuf'un yönetimini tekrar ele geçirmiştir. Osmanlı yönetimi; Bekaa, Palmira gibi günümüz Lübnan'dan daha geniş bir bölgeyi ele geçiren 2. Fahrettin'i 1593 yılında Sayda Sancağı'nın emiri olarak tanımak zorunda kalmıştır.2. Fahrettin, Marunilere ve diğer azınlık gruplara hoşgörülü bir tutum sergileyerek desteklerini kazanmıştır. Bu sayede Lübnan Dağlarındaki Dürzi ve Maruni bölgelerini ' Cebel'i Lübnan Emirliği' altında birleştirmeyi başarmıştır. Tarihte bunu gerçekleştiren ilk kişi olmasından ötürü de modern Lübnan'ın kurucu babası olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca Lübnan milliyetçiliğinin sembol ismidir. Fahrettin ilk kez Marunilere, Dürziler ile aynı statüyü vererek, onları orduda ve yönetimde hak sahibi yapmıştır. Ayrıca toprak sahipliği, ticaret ve kültür alanlarında gelişmelerini sağlamıştır (Akkuş, 2018, s. 47).

Fahrettin emirliği süresince askeri varlığını güçlü tutmuş, kurduğu düzenli birlikler ile Osmanlı'ya meydan okumuştur. Avrupa ile kaydadeğer dini ve ticari ilişkiler kurmuştur. Bu dönemde Lübnan'da yeni kiliseler kurulmuş ve misyonerlik faaliyetleri hız kazanmıştır. Osmanlı'ya rağmen sınırlarını genişletmesi ve Baharat Yolu'nu kontrol etmeye çalışan Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'deki önemli rakibi İtalya ile yakın iş birliğine girmesi ise Fahrettin'in sonunu getirmiştir. Osmanlı yönetimi, ihanet gerekçesiyle 1635 yılında idam edilmesine karar vermiştir (Akkuş, 2018, s. 47-48).

Fahrettin'in idam edilmesi, Lübnan'da Maanoğlu hakimiyetine büyük bir darbe vurmuştur. Dürzi aileler arasında çatışmaya varan çekişmeler baş göstermiştir. Nitekim sonucunda Fahrettin'in yeğeni Mülhem başa geçmiş, Şuf bölgesinde etkinliği sürdürmeye çalışmıştır. Ancak Mülhem'in halefi olan, oğlu Emir Ahmed'in 1697 yılında geriye varis bırakmadan ölmesi ile Lübnan'da Maanoğulları devri kapanmıştır. Bölgenin ileri gelen Dürzileri, yönetime akrabalık bağlarının olduğu

‘Şihap’ ailesini getirmişlerdir. Böylece 1841 yılına dek sürecek Şihabiler dönemi başlamıştır (Buzpınar, 2003, s. 249).

18. yüzyılın başlarından itibaren Lübnan’daki geleneksel Dürzi üstünlüğü azalmaya başlamıştır. Başlıca sebebi aileler arasındaki bitmek bilmeyen mücadelelerdir. İlk mücadele Yemeni ve Kaysit aileleri arasında yaşanmış olup, Kaysitlerin zaferi ile sonuçlanmıştır. Yemeniler sürgün edilmiştir. Akabinde Kaysitler’in içerisinde yer alan Canbulat ailesi ile Yazbekler arasında yeni bir mücadele çıkmıştır. Dürzi aileler arasında bir türlü tesis edilemeyen birlik, zaman içerisinde Şihap ve Ebü’l-Lam ailelerinin Müslümanlıktan koparak, Hristiyanlığı benimsemeleri ile hassas nüfus dengesi Maruniler lehine değişmeye başlamıştır. (Kor, 2009, s. 29) Bu süreçte, Şihap ailesinden Emir Mansur resmen din değiştirmiş ve Hristiyan olmuştur. Böylelikle Mansur, Lübnan’daki ilk Hristiyan emir ünvanını alırken, Lübnan’da Hristiyan emirler dönemi başlamıştır (Ayhan & Tür, 2009, s. 33).

Dürzilerin azalan gücüne karşın Marunilerin gittikçe güçlenmesinde şüphesiz Hristiyan emirler döneminin başlaması önemli bir etken olmuştur. Maruniler bu süreçte, Avrupa devletleri ile ticari, dini ve ekonomik ilişkiler geliştirmişlerdir. Misyonerler de Marunileri güçlendirmek adına yoğun faaliyetlerde bulunmuşlardır. Nitekim faaliyetler başarılı olmuş, 2 büyük Dürzi ailesi dışında pek çok Dürzi Marunilere katılmıştır. Maruniler, Dürzi köylerine yerleşmeye başlamıştır. Suriye’nin iç kesimlerinden Lübnan’a göç eden Hristiyan aileler de dinsel sebepten ötürü Marunilerle yakınlaşmışlardır (Buzpınar, 2003, s. 249).

Lübnan’da Maruniler lehine evrilen bu süreçte, 1775 yılında Ahmet Paşa’nın Sayda valisi olarak atanması ile yeni bir dönem başlamıştır. Ahmet Paşa, 1770’te emirlik görevini devralan Yusuf’a muhalif bir tutum takınarak, zayıflatmaya çalışmıştır. Öncelikle Yusuf’a karşı kardeşlerini desteklemiş, akabinde Canbolat-Yezbek mücadelesinde Canbolatlar’ı desteklemiş, daha sonra ise her iki grubu emire karşı kullanmaya çalışmıştır. Nitekim tetiklenen rekabet çatışmaya dönüşmüştür. Ahmet Paşa, 1788’de duruma müdahale ederek, Yusuf’un yerine aynı aileden Hristiyan Beşîr Şihab’ı atamıştır (Buzpınar, 2003, s. 249).

Şihabiler döneminin en parlak ismi şüphesiz Beşir Şihap olmuştur. 1788 yılında 2. Beşir ünvanı ile göreve atanan Beşir Şihap, 1840 yılına dek 52 yıl görevde kalmıştır. Lübnan'a ilgi duyan pek çok yabancı devletin desteğini alarak göreve başlayan 2. Beşir, görevinin ilk yıllarında, Ahmet Paşa ile derin ihtilaflar yaşamış ancak Osmanlı ile kurduğu iyi ilişkiler sayesinde emirliğini sürdürmüştür. Buna mütakip 1804 yılında Ahmet Paşa'nın ölümüne, hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir. Bu süreçte ilk işi Lübnan'da otoritesini tekrar tesis etmek ve muhaliflerinden kurtulmak olmuştur. Bu amaçla Arslan, Talhuk, İmad ve Abdümelik gibi zengin Dürzi ailelerinin mallarına el koymuştur. Dürziler içinde durumunu koruyan tek aile Canpolatlar, ülkedeki en iyi durumda olan Dürzi aile konumuna yükselmiştir. Ancak gelecek süreçte Dürzilerin Beşir emirliğine muhalefeti, Canpolat ailesinin liderliği altında yapılmaktaydı (Acar, 1989, s. 9).

19. yüzyılın başlamasıyla Lübnan'da güç dengesinin Maruniler lehine değişimi açıkça hissedilir hale gelmiştir. Meydana gelen bu sosyoekonomik, politik değişimler ile Maruni ve Dürzi birlikteliği bozulmaya başlamıştır. 1820 'Avam Ayaklanması' ise ülkede sancılı bir sürecin başlayacağını adeta habercisi olmuştur. 1818 yılında valilik görevine atanan İbrahim Paşa, Beşir'in gücünden rahatsız olmuş ve bu gücü kırmak için bölgenin vergisini arttırma yoluna gitmiştir (Akkuş, 2018, s. 57).

Beşir batılı politikaları ile zaten daha fazla bütçeye ihtiyaç duyuyordu, nitekim çözümü köylülerden aldığı vergiyi arttırmakta bulmuştur. Ancak köylüler 1820 yılında Beşir'e açıkça karşı çıkmıştır. Ayaklanma Beşir'i sürgün edecek kadar büyüktü. Öyleki Beşir önce Suriye Huran'a akabinde Osmanlı ile yaşadığı anlaşmazlık sonucu Mısır'a kaçmak zorunda kalmıştır. Lübnan'a 1822'de dönebilmştir. Ancak döndüğünde ayaklanma sırasında desteğini gördüğü Canbulat ailesinin ülkedeki artan gücüyle yüzleşmiş ve 1825'e dek otoritesini tekrar tesis etmek ile uğraşmıştır (Odeh, 1986, s. 67-69).

19 yüzyılın ilk yarısında Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın ayaklanması Lübnan'da dengeleri yeniden sarsmıştır. Mehmet Ali Paşa'nın Suriye valiliği ve hatta Anadolu toprakları üzerindeki emelleri, Beşir'in Lübnan'da tekrar güçlenme arzusu ile birleşerek iki ismi kısa sürede müttefik haline getirmiştir. Mehmet Ali Paşa, 1831 yılında manevi oğlu İbrahim Paşa komutasındaki bir orduyu Suriye'ye göndermiştir. Mısır valisi ve Osmanlı arasında cereyan eden bu krizde Beşir ve Hristiyanlar

Mısır'ın yanında saf tutarken, Dürziler Osmanlı saflarında savaşmıştır. İbrahim Paşa, Beşir'in de desteğiyle 1832 yılında Sur, Sayda, Trablusşam da dahil olmak üzere bütün Suriye ve Lübnan'ı ele geçirmiştir (Acar, 1989, s. 10).

1833 Kütahya Antlaşması ile bölge resmen Mısır idaresi altına girmiştir. Bu dönemde İbrahim Paşa, Lübnan'ın imtiyazlı statüsüne son vermesine rağmen Marunileri görevde bıraktı. Maruniler bu durumdan güç alarak, otoritelerini daha da kuvvetlendirmek adına Dürzilere şiddet uygulamaya başladı. Önde gelen Dürzi liderleri sürgüne göndererek mallarına, topraklarına el koydular. İbrahim Paşa'nın bu süreçte Maruniler lehine tutumu, yükselen askeri harcamaları vergileri arttırarak tanzim etmeye çalışması Dürzilerin isyan etmesine neden oldu. İbrahim Paşa'nın bu isyanı silahlandırdığı Maruniler ile çözmeye çalışması var olan Dürzi-Maruni anlaşmazlığını daha da şiddetlendirdi. Nihayetinde, 1838 yılında yaşanan sert bir çatışma sonrasında Dürziler teslim olmak zorunda kaldı (Keleş, 2008, s. 133).

1839 yılında Osmanlı, Dürziler ve İbrahim Paşa arasında yaşananlardan istifade bölgeye tekrar müdahale etmeye teşebbüs etti ancak başarılı olamadı. Bu başarısızlık karşısında bölgede çıkarı olan İngiltere, Müslüman ve Dürzilerden yana bir tutum alırken, Fransa Paşa'yı desteklemeye devam etti. Bu gelişmeler yaşanırken Mehmet Ali Paşa'nın eli silah tutuan tüm Lübnanlıların silahsızlandırılması fermanı Hristiyanların, Paşa'ya kuşkuyla bakmasına ve bir süre önce savaştıkları Dürziler ile yakınlaşmasına neden oldu. 1840 yılında Beyrut'ta toplanan Hristiyan, Dürzi ve Müslüman liderler silahlı bir mücadele başlattı. Mücadele başlangıçta İbrahim Paşa lehinde bir seyir izlese de, isyanın destekçisi Osmanlı, İngiliz ve Avusturya kuvvetleri sayesinde aleyhine döndü. Ve nihayetinde hem Beşir'in hem İbrahim Paşa'nın sonunu getirdi. Lübnan, 3 Eylül 1840'ta tekrar Osmanlı yönetimine döndü (Acar, 1989, s. 11-12).

Lübnan'ın Osmanlı yönetimine dönmesi ile sürgüne gönderilen II. Beşir'in yerine, III. Beşir (Emir Kasım) atandı. II. Beşir yönetimi süresince Dürzilerden alıp kamulaştırdığı birçok toprak parçasını Marunilere vermişti. II. Beşir yönetiminin sonlanması ile Dürziler kaybettikleri toprakları tekrar elde etmek istediler. Maruniler ise sahip oldukları ekonomik avantajlardan vazgeçmek istemiyordu. III. Beşir tüm etnik grupların (Dürzi, Maruni, Sünni, Şii, Grek Ortadoks, Grek Katolik) 2 temsilcisinin bulunacağı 12 kişilik bir konseyde bu hukuki işlerin ele alınması

teklifinde bulundu. Ancak Dürziler buna yanaşmamıştır. Dürzilerin tutumuna karşın, Maruni Patriği yayınladığı kışkırtıcı bir bildiri ile Dürzi derebeylerin topraklarında yaşayan Hristiyanlardan, Dürzi beylerinin emirlerine uymamalarını istemiştir (Özdemir, 2005, s. 21).

Gerginliği arttıran bu bildirinin yanı sıra bu dönemde İngiliz ve Fransızların Osmanlı'nın iç işlerine müdahaleleri özellikle Fransız konsolosunun Marunileri, İngiliz konsolosunun ise Dürzileri himaye etmeleri halk arasında Maruniler Fransa'ya, Dürziler İngiltere'ye bağlanacak gibi bir takım söylemlerin yayılmasına neden olmuştur. Ayrıca Fransız donanmasının bir kısmının Beyrut yakınlarında Maruni Patriği ile görüşmesi aynı şekilde Dürzi Mir Numan'ın kardeşinin eğitim bahanesi ile bir İngiliz donanması ile önce Malta'ya akabinde Londra'ya göndermesi bu söylemleri güçlendirmiştir. Dürziler bu süreçte açıkça III. Beşir yönetimini istemediklerini, hazineye olan vergilerini ödemeye devam edeceklerini ancak emirin maaşını ve diğer masraflarını ödemeyeceklerini, aksi bir dayatmanın söz konusu olması halinde emirin tasarrufundaki arazilerden pay isteyeceklerini beyan etmişlerdir. Maruniler ise yapılan teşvik ve propagandalara güvenerek, Dürzileri aşağılayıcı bir tavırla alt etmelerinin kolay olduğuna dair bir dizi açıklamalarda bulunmuşlardır (Gökbilgin, 1946, s. 643).

III. Beşir, Maruniler ve Dürziler arasında artan gerilim 1841 baharında, bir Maruni ile bir Dürzi arasında yaşanan kişisel bir kavganın büyümesi ile mezhepsel boyutlu bir iç çatışmanın patlak vermesine neden olmuştur. Maruni kilisesi ve feodal liderler, Dürzilere karşı III. Beşir çatısı altında birleşmeyi denemiştir. Ancak bu deneme Maruni liderlerin feodal sistemin ortadan kalkacağı korkusundan ötürü başarısız olmakla birlikte Dürzilerin de sert tepkisine neden olmuştur. Dürziler III. Beşir'in ikamet ettiği Deyr el Kamar'daki sarayını basıp emiri esir almış ve de Hristiyan köylerine büyük zarar vermişlerdir. Mezhepler arası bu çatışmaya, Osmanlı devleti başlangıçta müdahil olmamayı tercih etmiştir. Ancak Fransa'nın Osmanlı devletine olaylara derhal müdahale etmesi gerektiği, aksi takdirde bölgeye askeri müdahalede bulunacağını bildirmesi seyri değiştirmiştir. Osmanlı, Mustafa Paşa komutasında bir ordu ile Kasım 1841'de bölgeye ulaşmış ve olaylara müdahale etmiştir (Atlıoğlu, 2014, s. 143-144).

Osmanlı Devleti bu yaşananların nihayetinde, kendisini uzun yıllardır meşgul eden, Tanzimat politikalarını uygulayamadığı bu bölgede radikal değişikliğe gitmiş, III. Beşir'i görevden alarak bölgeyi doğrudan merkeze bağlamıştır. Bu Lübnan'da sadece Şihabların sonu değil aynı zamanda üç yüz yılı aşkın bir süredir devam eden Emirlik Dönemi'nin de sonu geldiği anlamına geliyordu(Akkuş, 2018, s. 62-63). III. Beşir'in görevden alınması ile yerine merkezden atanan Ömer Paşa geçmiştir. Ancak Ömer Paşa'nın gerek Dürzileri gerek Hristiyanları yeni yönetime dahil etme çabasının başarılı olmaması ve iki topluluk arasındaki çatışmaların son bulmaması Lübnan için yeni bir yönetim modelinin geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır (Buzpınar, 2003, s. 250).

2.2.2. Çifte Kaymakamlık Dönemi (1842-1861)

Lübnan'da Emirlik Dönemi'nin sonlanması ile bölgeye yeniden istikrar ve barış getirmek adına, iç yapılanmanın nasıl olacağına yönelik çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden kabul gören ise Avusturya Prensi Metternich'inki oldu. Bu görüşe göre; Lübnan 2 idari bölgeye ayrılacak, kuzeydeki Maruni bölgesi Maruni bir kaymakam tarafından yönetilecek aynı şekilde güneydeki Dürzi bölgesi Dürzi bir kaymakam tarafından yönetilecekti. Bu düzenleme ile Lübnan'daki Maruni ve Dürzi topluluklarının yetkileri eşit bir hukuki temele dayandırılıyordu. 1843 Ocak ayında Haydar Abüllam Hristiyanların, Ahmet Arslan ise Dürzilerin kaymakamı olarak atanmıştır. Böylelikle Lübnan'da 'Çifte Kaymakamlık' olarak adlandırılan yeni bir dönem başlamıştır (Acar, 1989, s. 14).

Çifte Kaymakamlık sisteminin özünde Dürzi-Maruni çatışmasını sonlandırmak ve Batılı devletlerin Lübnan'daki gruplar ile ilişkilerini sınırlandırmak yatmaktaydı. Ancak oluşturulan sistem arzulananın çok uzağında kalmıştır. Öncelikle masa başında çizilen kaymakamlık haritası bölgenin demografik yapısını esas almamaktaydı. Dürzi bölgesinde kalan Dayr Al Qamar gibi yerleşim birimlerinde Maruniler, Dürzilerden sayıca üstündü. Her iki grubun kaymakamı da kendi toplulukları üzerinde etkin bir lider profili çizmiyordu. Nitekim kısa bir sonra Beşir Canbolat'ın oğlu Said Canbolat Dürzi Kaymakamlığındaki en etkin isimlerden biri

olmuş, Maruni kilisesi ve Maruni Zaimler ise Şihapların tekrar yönetime dönmesi için Avrupa ülkeleri ile lobi yapmaya başlamıştır (Ayhan & Tür, 2009, s. 39).

Her geçen gün artan gerginlik ve küçük çaplı çatışmalar 1845 Mayıs'ında kanlı bir iç savaşa dönüştü. Bunun üzerinde Osmanlı Devleti bölgeye Dış İşleri Bakanı Şekip Efendi'yi göndermiştir. Şekip Efendi öncelikle bölgede asayiş sağlamaya çalışarak çatışan tarafları silahsızlandırdı ve sorumluları cezalandırdı. Akabinde Ahmet Arslan'ı görevinden azlederek yerine kardeşi Emin Arslan'ı atadı. Dürzi Kaymakamlığı sınırları içerisinde öldürülen rahipler için Fransız konsolosuna tazminat ödedi. Şekip Efendi daha sonra mahalli gruplar ve Avrupalı devletler ile yaptığı görüşmeler neticesinde 1839 tarihli Gülhane Hattı Hümayun'dan aldığı ilhamla Tanzimat adını verdiği (Şekip Efendi Düzenlemeleri) olarak bilinen bu 2 beyanname ile Çifte Kaymakamlık sisteminin etkinliğini arttıracak bir takım esaslar ortaya koydu (Akkuş, 2018, s. 66).

Şekip Efendi Düzenlemeleri'ne göre; her 2 bölgede, bölge kaymakamına adli ve idari konularda yardımcı olması adına birer Sünni, Dürzi, Maruni, Rum Ortadoks ve Rum Katolik temsilcisi ile hukuki meselelerden sorumlu 6 hakimin yer aldığı birer meclis kurulmuştur. Böylece çeşitli dini gruplar (Şiiiler hariç) ilk kez idarede resmen yer almaktaydı (Buzpınar, 2003, s. 250). Ancak daha ademi merkezîyetçi bu düzenleme, taraflar arasındaki güç mücadelesini sonlandırmamakla birlikte adaletsiz vergi politikaları ile toprak düzenlemelerinin tetiklediği sosyal ve ekonomik problemler gerilimi her geçen gün daha da arttırmıştır (Kor, 2009, s. 31).

Osmanlı'nın sorunlu bölgesi Lübnan'da önüne geçilemeyen Dürzi-Maruni mücadelesi üzerinde Maruni destekçisi Fransa ile Dürzi destekçisi İngiltere rekabetinin de yadsınamaz bir rolü vardır. Öyleki Lübnanlı yerel bir lider durumun vehametini şöyle ifade eder; '*Biri başka birine vursa olay İngiliz-Fransız davasına dönüyor, bunun da ötesinde bir fincan kahve yere dökülse 2 ülke arasında büyük sıkıntılar çıkabiliyordu*' (Hirst, 2016, s. 26)

İngiliz Fransız rekabeti ile körüklenen Dürzi-Maruni mücadelesi, 1860 Şubat'ında Katolik Patrik'in ve Jezzine'deki bir rahibin öldürülmesi ile iç savaşa dönüştü. Maruni, Rum ve Ortadoks liderler Dürzileri din adamlarını öldürmekle suçladı. Akabinde, karşılıklı öldürme olayları Beyrut ve Sayda'ya sıçradı. Sayda'da

Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında yaşanan çatışmalar sebebiyle bölge Hristiyanları sürgün edilirken, en şiddetli çatışmalar Güney Lübnan'da yer alan Hasbaya ve Reşadiye'de gerçekleşti. Hristiyanların büyük çoğunluğu evlerini terk etmek zorunda kalırken binden fazlası da yaşamını yitirdi. İç savaşın en kanlı geçtiği şehirlerden bir diğeri ise Rum Katoliklerin yaşadığı Zahre'dir. 30 Haziran'da Dürzi milislerin eline geçtiğinde 10 bin olan şehrin nüfusunun 500'e kadar düştüğü bilinir. Dürzi ve Marunilerin birlikte yaşadığı Dayr Al Qamar'daki yerleşim yerlerinin ise neredeyse tamamı tahrip edildi. Sünni ve Şiiilerin kısa sürede müdahil olduğu olaylar, 9 Temmuz'da Şam'a sıçradı. Şam'daki Hristiyan mahallelerine saldıran Müslümanlar bir günde yaklaşık beş bin kişiyi öldürdü (Ayhan & Tür, 2009, s. 39-41).

Yaşanan olaylar sırasında sayıları 12 bine varan Dürzi milisler, oldukça iyi silahlanmış yaklaşık 60 bin Hristiyan milisi etkisiz hale getirdi. Sayıca oldukça az olmalarına karşın üstün bir başarı ile kuzey kaymakamlığına merkezine kadar ilerleyen Dürziler, 10 bini aşkın Hristiyanı katletti (Kor, 2009, s. 31). Osmanlı Devleti karşılaştığı bu büyük krizi çözmek adına öncelikle Sayda ve Şam valilerini görevlendirmiştir. Ancak valilerin başarı sağlayamadı. Bunun üzerine Osmanlı, Avrupa'nın tanıdığı ve sevdiği bir isim olan Dış İşleri bakanı Fuad Paşa'yı tam yetki ile bölgeye gönderdi (Armaoğlu, 2016, s. 275).

Fuad Paşa 1860 Temmuz ortalarında Beyrut'a varır varmaz olayların uluslararası bir nitelik kazanmaması adına sert tedbirler almaya başladı. Müslümanlar'ın zarar gören Hristiyanlar'a tazminat ödemesini sağladı ve olaylara katılanları iki ayrı askeri mahkemeye sevketti. Mahkemeler, sadece birkaç gün devam eden yargılamadan sonra birçok subay ve yöneticinin de bulunduğu 185 kişinin idamına karar verdi. İdam edilenler arasında Şam valisi Ahmet Paşa'nın da olması dikkat çekicidir. Nitekim bu durumu Bardakçioğlu şu cümlesi ile yorumlar ; *'Lübnan'a barış gelsin diye kendi valimizi idam ettik'*(Bardakçioğlu, 2006).

Fuad Paşa olayları uluslararası arenaya yansımaması adına aldığı sert tedbirler ile kısa sürede olayları bastırmasına rağmen Fransızların bölgeye asker çıkarmasına engel olamadı. 1860 Ağustos başlarında 5 bin kişilik Fransız kuvveti Beyrut'a ulaştı. Fransa bu girişimini özel bir çıkar sağlama amacı taşımaksızın, Fuad Paşa'nın bölgedeki otoritesini kuvvetlendirmek adına yaptığını beyan etti ancak bu girişim

diğer Avrupa devletlerinin bölgeye ilgisinin artmasına neden oldu (Armaoğlu, 2016, s. 275-276).

2.2.3. Mutasarrıflık Dönemi (1861-1915)

18 ve 19. Yüzyıllarda Lübnan'da bulunan 2 etkin topluluk Dürziler ve Maruniler nedeniyle Osmanlı, Emirlik sistemini feshetmiştir. Emirlik sisteminin ardından bölgede Osmanlı valisine bağı iki ayrı idari yapılanmayı öngören Çifte Kaymakamlık sistemi uygulanmaya başlanmış ancak ne yazıkki yeni sistemin de başarılı olmaması ile Dürziler ve Maruniler arasında iç savaş çıkmıştır (Bozkurt, 2010, s. 74).

İç savaşın sona ermesi ile bölgede tekrar yeni bir yapılanma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda Lübnan'ın yeniden örgütlenmesini görüşmek amacıyla uluslararası bir komisyon kurulmuştur. İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya'dan oluşan komisyonun başkanlığını, Osmanlı'yı temsilen Fuad Paşa yapmıştır. İlk toplantılarını 5 Ekim 1860'ta yapan komisyon sekiz ay sonra, 9 Haziran 1861'de 'Reglement Organique' (Lübnan Nizamnamesi) başlığı altında 17 maddelik anlaşma metnini İstanbul'da kabul etmiştir. Bu anlaşma ile; her iki yönetim Osmanlı yönetimi altında 'Mutasarrıflık' sistemi ile birleşmiştir (Odeh, 1986, s. 79)

Bu nizamname ile getirilen yeni düzenin içeriğı ise özetle şöyledir;

1. Lübnan Osmanlı idaresi tarafından seçilen Hristiyan bir mutasarrıf tarafından yönetilecektir. Lübnan'ı oluşturan her topluluk, mutasarrıfın yanında bir yetkili bulunduracaktır.
2. Mutasarrıfın görevleri; sultandan aldığı yetki gereğince görevlileri atamak, merkezi yönetim meclisine başkanlık etmek, her topluluğun güvenliğini ve huzurunu tesis etmektir.
3. Mutasarrıf merkeze bağı kalacak, Dayral Kamar'da ikamet edecek, müşir ünvanı taşıyacak ve görev süresi 3 yıl olacaktır. Azli ise ancak mahkeme hükmü ile mümkün olacaktır. Başarılı olması durumunda, memuriyeti Osmanlı idaresi tarafından devam ettirilecektir.

4. Tüm Lübnan için tek merkezi yönetim meclisi oluşturulacaktır. Bu mecliste 4 Maruni, 3 Dürzi, 2 Grek Ortadoks, 1 Grek Katolik, 1 Sünni ve 1 Şii olmak üzere 12 kişi kişiden oluşacaktır.

5. Meclisin görevi; vergilerin dağıtılması, gelir denetimi ile ilgilenmek ve de mutasarrıfa danışmanlık yapmaktır.

6. Lübnan 6 ilçeye bölünecektir. İlçeyi yönetecek müdür, mutasarrıf tarafında , o ilçede çoğunluğu oluşturan topluluk içerisinde belirlenecektir. Her ilçede bir mahalli yönetim meclisi bulunacak, bu meclisler 3 yada 6 kişiden oluşacaktır. İlçeler de bucaklara ayrılacaktır.

7. Lübnan'da herkes kanun önünde eşit olacaktır.

8. Lübnan'da her bucakta her bir topluluk için ayrı sulh hakimi bulunacak, her ilçede 3 ila 6 kişiden oluşan karma bir Yüksek Yargı Kurulu oluşturulacaktır. Mahkemeler çalışmalarını kamuoyuna açık bir şekilde yürütecektir.

9. Güvenlik ve düzen karma bir kurum tarafından sağlanacaktır.

10. Lübnan'da Osmanlı için yıllık 3.500 kese vergi toplanacaktır. Şartların müsait olması durumunda 7.000 keseye çıkartılabilecektir. Bu vergi öncelikle Lübnan'ın ihtiyaçları için kullanılacak akabinde kalan miktar Osmanlı'ya gönderilecektir (Duman, 2006, s. 9-10).

Başlangıçta 3 yıllık bir dönem için sunulan bu düzenleme 1864 yılında, Osmanlı ve Avrupalı güçler tarafından küçük rezervelerle kalıcı olarak onaylanmıştır. Bu haliyle Lübnan Nizamnamesi 1914 yılına dek uygulanmıştır (Lutskiy, 2011, s. 129).

Lübnan'da Mutasarrıflığa ilk olarak İstanbul Ermeni Katoliklerinden Davit Efendi atandı. Başlayan bu yeni dönemde iç çatışmalar ve sorunlar nispeten durulmuş ve mezhepler arası ilişkilerde yumuşama görülmüştür. Bu yumuşama ile gerek ekonomik gerek sosyal, kültürel anlamda hızlı bir gelişim sürecine girilmiştir. Avrupa ve Amerika ile ilişkiler artmış hatta ilk kez buralara göç yaşanmıştır. Amerika'ya gidip gelen Lübnanlılar bilgi ve sermayeleri ile ülke ekonomisinin canlanmasına katkı sağlamıştır. Öte yandan tarımda modernizasyona gidilmiş üretim artmış, yeni yollar köprüler ve okullar kurulmuş, vasıflı memurlar yetiştirilmiştir. Bu dönemde Dürziler gerek imparatorluk gerek mutasarrıflarla iyi ilişkiler sürdürürken,

idare kendilerinde olmasına rağmen Maruniler yönetimden hiçbir zaman memnun olmamış, Fransa ile yakın ilişkilerini sürdürmüşlerdir (Acar, 1989, s. 19).

Lübnan'da nispeten en huzurlu dönem olarak nitelendirilen bu süreçte Fransa, İngiltere, Rusya, ABD ve Avusturya gibi ülkelerin misyonerlik faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Bu faaliyetlerin etkisiyle Batı'da gelişen düşünce akımları ülkede hızla yayılmıştır. Bu akımlar arasında en öne çıkan 1789 Fransız İhtilali ile yayılan milliyetçiliktir. Maruniler başlangıçta Hristiyan milliyetçiliğini benimsemiş olmalarına rağmen, muhtemel bir başarısızlığın önüne geçmek ve Müslümanları da yanlarına çekmek maksadıyla Arap milliyetçiliğine yönelmişlerdir. İttihat ve Terakki yönetimin de Türk milliyetçiliğine dayanan siyaseti bölge halklarının Arap milliyetçiliğini benimsemesini hızlandırmıştır. Ne varki ortak paydada buluşulmasına rağmen Müslüman ve Hristiyanların beklentisi farklıydı. Zira Müslümanlar Osmanlı'dan ayrılmak değil ve daha fazla hak ve özerklik talebindeyken, Hristiyanlar özellikle Maruniler Fransa'nın Suriye ve Lübnan'ı işgal etmesi ve akabinde Fransız yönetimini talep ediyordu (Kor, 2009, s. 34).

1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile Osmanlı'nın Alman müttefiki olarak savaşa dahil olması Lübnan'ı derinden etkiledi. Osmanlı ordusunun Mısır-Suriye-Hicaz cephesi komutanı Cemal Paşa, Lübnan'ın özerkliğini kaldırmış ve bağımsızlık yanlısı Lübnanlı gruplara karşı sert tedbirler aldı. 6 Mayıs 1915'te ise çok sayıda insanı idam ettirmiştir. Cemal Paşa'nın başvurduğu yöntemler Osmanlı'ya karşı tepkinin artmasına neden oldu. Bu süreçte Mekke şerifi Hüseyin, İngiltere ile yakın temas halindedir. Şerif Hüseyin, İngiltere'nin Mısır yüksek komiseri Henry McMahon ile görüşmelerinde, İngiltere'nin savaştan sonra bağımsız bir Arap devletini desteklemesi halinde, Arapların isyana hazır olduğunu bildirdi. Bu görüşmelerin sonucunda Araplar, Şerif Hüseyin önderliğinde 1916 yılında Osmanlı'ya karşı isyan etti (Halloum, 1989, s. 145-150).

Mekke Şerifi Hüseyin liderliğindeki Arap orduları, 1917'de Hicaz'da başarılı oldu. Akabinde Şerif'in oğlu Faysal komutasındaki bir ordu 1 Ekim 1918'de Şam'a kadar ulaştı. Faysal, Şerif'in adı altında askeri bir Arap hükümeti kurduğunu ve tüm Suriye'de hükümdarlığının geçerliği olduğunu ilan etti. Bu gelişmeler Fransızların ve Lübnan Hristiyanlarının hiç hoşuna gitmedi (Acar, 1989, s. 22). Fransızlar, Mayıs 1916'da İngilizler ile gizli imzaladıkları Sykes Picot anlaşması uyarınca 1. Dünya

Savaşı'nın bitimine yakın, Biladü's-Şam bölgesine girdiler ve 11 Ekim 1918'de Beyrut yönetimini devraldılar. Böylelikle, fiilen Fransız işgali başlamış oldu (Kor, 2009, s. 34). Birinci Dünya Savaşı'nın akabinde, Paris Barış Konferansı'nda Maruni temsilciler Fransa himayesinde ayrı bir Lübnan devleti kurulması gerektiğini savundu. Nitekim, bölgenin bağımsızlığa henüz hazır olmadığı kanısıyla manda rejimi kurulması prensip olarak kabul edildi (Bağlıoğlu, 2008, s. 15).

1920 Mart ayında Şam'da bir kongre toplandı ve bu kongrede Filistin ve Lübnan'ı içine alan Büyük Suriye Krallığı ilan edildi. Faysal kral olarak başa geçti. (Armaoğlu, 2016, s. 180) Ancak 19-26 Nisan 1920 tarihleri arasında toplanan Ortadoğu'ya son şeklini veren San Remo konferansı bunu tanımadı. Bu konferans ile Suriye ve Lübnan Fransız mandasına bırakıldı (Sönmezoğlu, 2010, s. 573).

2.3. FRANSIZ MANDA YÖNETİMİ

Lübnan Birinci Dünya Savaşı'na dek Osmanlı Devleti çatısı altında altında farklı idari yapılanmalar ile yönetilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının akabinde San Remo Anlaşması uyarınca, Lübnan'da Fransız denetimi başladı. Fransa geçici bir manda yönetimi oluşturmak yerine kalıcı bir egemenlik tesis etmeyi arzuladığından, Suriye ve Lübnan'da ulusal birliği sağlamak ve güçlendirmekten uzak böl ve yönet politikası ile etnik dini ve mezhepsel farklılıkları derinleştirmeye çalıştı (Arı, 2014, s. 94-95).

Fransa bu amaçları doğrultusunda, Ağustos 1920'de Beyrut, Tire, Sayda, Trablus ile Bekaa Vadisi'ni içine alan ve bu haliyle Lübnan Dağı bölgesinin kapladığı alanın yaklaşık iki katı büyüklüğe ulaşan, Maruniler için 'tarihi sınırların' yeniden tesisi anlamına gelen 'Büyük Lübnan'ın sınırlarını belirledi(Hirst, 2016, s. 27). 1 Eylül 1920 tarihinde ise General Gouraud tarafından Büyük Lübnan'ın kuruluşu resmen ilan edildi. Fransa'nın hedefi Marunileri korumaktı ancak sınırların genişlemesi ile Müslüman bölgelerin de Büyük Lübnan'a dahil olması, arzu edilenin ötesinde bir sonuç çıkardı. Maruni nüfusu neredeyse %30 azalmıştı(Cleveland & Burton, 2009, s. 225). Nitekim yeni oluşturulan bu yapay devlete çok sayıda Müslüman nüfusun katılması ile Hristiyanların sayısal üstünlüğü son buldu ve demografik denge bozuldu (Sander, 2015, s. 224).

Fransa tarafından atanan yüksek komiser General Henri Gouraud tarafından yönetilmeye başlanan Büyük Lübnan'da Fransızlar, 1922 yılında seçimle belirlenen 30 üyenin yer aldığı bir Temsilciler Konseyi oluşturdu. Bu konseyin 16 üyesi Hristyan, 13 üyesi Müslüman ve 1 üyesi de Beyrut'taki bir azınlıktan (genellikle Protestan) olmak zorundaydı. Tüm idari pozisyonların mezhepsel gruplara dağıtıldığı temsil hakkı düzenlemesi ile Lübnan'da konfesyonel sisteminin temelleri atıldı ancak konseyin ömrü uzun süreli olmadı. 1925 yılında feshedildi (Atlıoğlu, 2016, s. 301).

Büyük Lübnan'ın kurulmasının ardından meydana gelen en önemli gelişme 1925 yazında Suriye'de patlak veren ve Lübnan'a yayılan Dürzi Ayaklanmasıydı. Ayaklanan Dürziler tüm Suriye'nin birleştirilmesi, iç yönetimin oluşturulması ve Fransız birliklerinin geri çekilmesi için çağrıda bulundular. Ayaklanma 1927'de bastırıldı. Ayaklanma sırasında, Fransa bu tarz ayaklanmaları önlemek gayesiyle bir Lübnan Anayasası'nı hazırlattı. Anayasa, 23 Mayıs 1926'da mecliste kabul edildi. Devlet başkanlığına Rum Ortadoks Charles Dabbas getirildi (Odeh, 1986, s. 84).

1926 Anayasası ile Fransa Lübnan'a parlamenter demokrasi ile yönetilen bir cumhuriyet görüntüsü vermiştir (Arı, 2014, s. 96-97). Yeni anayasaya göre Lübnan hükümeti iç işlerinde yetkin kılınırken, dış işlerinde Fransa'ya tabidir. Aynı zamanda yüksek komisere kanunları veto etme hakkı ve dahası meclisi feshetme, anayasayı askıya alma yetkisi verildi (Buzpınar, 2003, s. 251). Yüksek komiser bu hakkını 2 kez 1932-1934 ve 1939 yılında kullandı (Cleveland & Burton, 2009, s. 226). Lübnan Anayasa'sının kabulü, Fransız manda rejiminin sonlanacağı ve Lübnan'ın tam bağımsızlık elde edeceği anlamına değil manda rejimi çerçevesinde yetkilerin genişlediği anlamına geliyordu ancak bağımsızlık yönünde atılmış önemli bir adımdı (Acar, 1989, s. 26).

1920'li yıllara 2 Hristiyan lider Edde ve Huri'nin rekabeti damga vurmuştur. 1930'lu yıllarda da artarak devam eden bu nüfuz mücadelesinde Edde; Lübnan'ı bir Hristiyan devleti olarak gören, Fransız yanlısı tutumu ile Müslümanlarca sevilmeyen bir kişilik iken Huri; Lübnan'ı Arap ülkelerinden ve camiasından ayrı düşünülmemeyeceğinden hareketle Müslüman ve Dürziler ile yakın iş birliği içerisindeydi. 1932 yılında yapılacak Cumhurbaşkanlığı seçimlerine her ikisinde

aday olması Lübnan'da ideolojilerin çarpışacağı zor bir sürece girildiği anlamına geliyordu. Fransızların Edde destekçisi, Müslümanların Huri destekçisi olduğu bu seçim sürecinde ikisinin de aniden başkanlıktan çekilmeleri ile Meclis Başkanı Müslüman Muhammed El Cisir Cumhurbaşkanlığına aday oldu. Nitekim seçilme ihtimali de yüksekti. Ancak, Müslüman bir başkan olacağı endişesi Fransızlarda endişe yarattı ve Fransız Yüksek Komiseri Pansot 9 Mayıs 1932'de Anayasayı askıya aldığı, Lübnan Meclisi'ni feshettiğini ve Cumhurbaşkanlığı seçimini süresiz ertelediğini açıkladı (Acar, 1989, s. 27-28).

Pansot'un anayasayı askıya aldığı dönemde 1932 nüfus sayımı gerçekleşti. Bu nüfus sayımına göre; ülkede nüfusun %50.73'ünü Hristiyanlar, %49.26'sını Müslümanlar oluşturuyordu. Bu sayım ile ülkede yıllardır süregelen Hristiyan çoğunluğu yalanı açıkça ortaya çıkmıştı. Bu durum Hristiyanlarda ve özellikle Edde cephesinde endişe yarattı. Nitekim toplumda cumhurbaşkanının Marunilerden olmalı anlayışı tartışılmaya başlanmıştı. Yaşanan gelişmelere mütakip Fransız Yüksek Komiseri anayasayı tekrar askıya aldı. Bu karar ülke genelinde tepkiyle karşılandı. Zamanla farklı sebeplerle birleşerek artan tepkiler 1936 yılında Fransa'nın Suriye ile imzaladığı gibi, Lübnan ile de bir bağımsızlık antlaşması imzalanmasını sağladı (Bozkurt, 2010, s. 73).

Bu anlaşma ile Müslümanlar ve Hristiyanlar geçmişi bir kenara bırakarak iş birliği içerine girmişlerdir. Müslümanlar Suriye ile birleşme fikrinden, Hristiyanlar ise Lübnan'ın bir Hristiyan devleti olduğu fikrinden uzaklaşarak birlikte Fransız mandasından nasıl kurtulacaklarının hesaplarını yapmaya başladı. 1937'de Lübnan Meclisi yeniden yürürlüğe girdi ve Edde Cumhurbaşkanı seçildi. Edde başbakanlığa Müslüman Hayreddin Ahdab'ı atayarak, cumhurbaşkanının Maruni başbakanının ise Sünni Müslüman olması geleneğini başlatmış oldu. Bu durum bir süre de olsa Maruniler ile Müslümanların kendi farklılıklarını koruyarak Lübnan'da birlikte politika yapabileceklerini göstermiş olması açısından önemli bir gelişmeydi (Arı, 2014, s. 97).

1936'da imzalanan Fransa-Lübnan Anlaşmasına göre; Lübnan 3 yıl içinde bağımsız bir ülke olarak Milletler Cemiyeti'ne üye olacak ancak Fransa ile müttefik kalmaya devam edecek, toprakları ve karasuları askeri amaçlarla Fransa tarafından kullanılabilir, Lübnan ordusu Fransa tarafından eğitilecek ve her türlü teknik ve

bilgi ihtiyacı Fransa tarafından giderilecekti (Buzpınar, 2003, s. 252). Ancak, Lübnanlı Müslümanlar anlaşmaya sert tepki gösterdi. Müslümanların yoğun yaşadığı bölgelerde zaman zaman ufak çaplı çatışmalara dönüşen protestolar çıktı (Bağlıoğlu, 2008, s. 16). Bu süreçte, 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi Lübnan'ın da kaderini değiştirdi. Fransa Ulusal Meclisi Lübnan'ın bağımsızlığını onaylamadı ve Fransız Yüksek Komiser Comte Damien de Martel tarafından Lübnan Temsilciler Meclisi bir kez daha feshedildi ve anayasa askıya alındı (Trabloulsi, 2007, s. 104).

Lübnan'da bu gelişmeler yaşanırken 2. Dünya Savaşı patlak verdi. 8 Haziran 1941'de Fransız İngiliz ortak kuvvetleri Suriye, Lübnan ve Filistin'i işgal etmeye başladı. Harekatı yaparken halkın da desteğini kazanmak amacıyla müttefikler gerek Suriye gerek Lübnan'a bağımsızlık verileceğini ilan ettiler. Lübnan ve Suriye Temmuz sonlarına doğru tamamen müttefiklerin kontrolüne girince her iki ülke halkı da bağımsızlıklarına kavuşacakları günü sabırsızlıkla beklemeye başladı. 8 Haziran 1941'de Fransa açıkça Lübnan'ın bağımsızlığı fikrini deklare etti. Bu bakımdan 8 Haziran Lübnanlılar için bağımsızlık yolunda önemli bir gün olarak deklare edilir (Acar, 1989, s. 31). Ancak Fransa verdiği sözü menfaatlerine ters düştüğü için tutmadı ve devreye sürecin seyrini değiştirecek İngiltere girdi.

2.4. BAĞIMSIZLIK KAZANILMASI

İkinci Dünya Savaşı'nın çıkması Fransız sömürgesi Suriye ve Lübnan'ı derinden etkiledi. Savaşın ilk yılları kötüleşen ekonomik koşullar ve İngiltere'nin Doğu Akdeniz'de uyguladığı abluka her iki ülkede de hayatı olumsuz etkiledi. 1941'de yaşanan olumsuz koşullara halk eylemler ile tepki vermeye başladı. Bu tepki kısa sürede artarak kitlesel eylemlere dönüştü. Bu esnada Mısır'da Alman ilerleyişi ve Irak'ta Reşid Ali isyanının etkisiyle İngiltere ve Charles De Goulle önderliğindeki Özgür Fransa Ordusu Suriye bölgesini işgal etti. Bölge kısa sürede kontrol altına alındı ancak İngilizler ve De Goulle arasında gelişen süreçte anlaşmazlık doğdu. Şöyleki; İngilizler ve De Goulle işgalden önce her iki ülkeye de bağımsızlık verilmesi gerektiği konusunda anlaşmıştı ancak De Goulle İngilizleri karşısına almak

pahasına, savaş koşullarını bahane ederek sömürge yönetimini sürdürmek istedi (Cleveland & Burton, 2009, s. 228-229).

Fransa hem Lübnan'a verdiği bağımsızlık sözünü tutmamış, hem İngiltere ile anlaşmalarına sadık kalmamıştı. Sömürge yönetimini tekrar tesis etme çabası bu sebepten hem bağımsızlık beklentisi içinde olan halkın tepkisiyle hem İngiltere'nin tepkisiyle karşılaştı. Nihayetinde, De Goulle geri adım atmak zorunda kaldı ve 1943'te her iki ülkede anayasayı tekrar yürürlüğe koyarak seçimlerin yapılmasına izin verdi. Lübnan'da yapılan seçimlerde bağımsızlık mücadelesinin öncü isimlerinden Maruni Bishara el Khuri Cumhurbaşkanı seçildi ve bu mücadelede kendisi ile yakın iş birliği içinde olan Müslüman önderlerden Riyad Sulh'u Başbakanlığa atadı (Arı, 2014, s. 97-98).

Kurulan yeni hükümet göreve başladıktan hemen sonra Fransız manda yönetimini sona erdirmek için müzakerelerine başladı. Lübnan Meclisi 8 Kasım 1943'te manda yönetiminin getirdiği kısıtlamaları kaldıran bir kanunu kabul etti ve kanun hızla cumhurbaşkanının onayından geçirilerek yayımlandı. Lübnan'a döndüğünde gelişmeleri öğrenen Lübnan'daki Fransız Temsilcisi M. Henry Helleu 11 Kasım'da Cumhurbaşkanı Khuri, Başbakan Sulh ve bazı kabine üyeleri tutuklattı. Anayasayı askıya aldı, meclisi feshetti. Yönetimi ise Emile Edde'ye teslim etti. Yaşananlar Lübnanlıları, Fransız karşıtlığında hızlı bir biçimde birleştirdi. Ard arda gelen gösteriler, ayaklanmalar Fransızları ciddi bir krizle yüzleştirdi. Olaylar kontrolden çıkmak üzere iken Amerika ve İngiltere'nin bağımsızlık yanlısı tutum sergilemesinin de etkisiyle Fransa, Helleu'yu görevden aldı. 22 Kasım 1943'te Khuri, Sulh ve diğer tutuklu siyasetçiler serbest bırakıldı ve görevlerine döndü. Fransa'nın manda yönetimi vasıtasıyla elde ettiği haklar iptal edildi ve Lübnan tam bağımsız bir devlet haline geldi (Buzpınar, 2003, s. 252).

Yeni Lübnan devletinin temelleri 1943 yılında Khuri ve Sulh arasında yazılı olmayan bir anlaşma ile atıldı. 'Ulusal Pakt' adıyla bilinen bu anlaşma dört prensip üzerine inşa edildi.

1. Lübnan tamamen bağımsız bir devlet olacak. Hristiyan cemaatler Batı ile özdeşleşmeyi kesecek karşılık olarak Müslüman cemaatler de Arap Devletleri ile birleşme arzusu taşımayacak.

2. Lübnan resmi dili Arapça olan bir Arap ülkesi olsa da Batı ile olan manevi ve entelektüel bağlarını sürdürecektir.

3. Arap ülkeleri ailesinin bir üyesi olan Lübnan, Arap ülkeleri ile iş birliği yapacak ancak Arap ülkeleri arasında çıkacak bir çatışma durumunda tarafsız kalacaktır.

4. En üst 3 hükümet pozisyonu; Maruni cumhurbaşkanı, Sünni başbakan, Şii parlamento başkanı olarak dağıtılacaktır. Milletvekilleri oranı 6 Hristiyan, 5 Müslüman olacaktır. Kamu ofisleri tanınmış dini gruplar arasında orantılı olarak paylaşılacaktır ancak teknik pozisyonlarda ihtilafa sebebiyet vermeksizin yetkinliğe bakılacaktır (Collelo, 1987).

Bağımsızlığın ardından Lübnan siyasal hayatının temelini oluşturan mezhepsel temsile dayalı bu pakt özetle Müslümanları Arap Dünyası ile birleşmesini önleyerek Hristiyanları tatmin ederken, Lübnan'ı Hristiyan bir devlet olmaktan çıkartarakta Müslümanları tatmin etmiş ve Lübnan'ın bağımsızlığına vurgu yapmıştır.

Lübnan'ın 1943'ten sonra kendi bağımsız kurumlarını oluşturmaya başlaması ile İkinci Dünya Savaşı'ndan büyük bir hezimetle çıkan Fransa kontrolü daha fazla sağlayamayacağını anlayarak ülkeden birliklerini çekmeye başladı. Lübnan 22 Mart 1945'te Arap Ligi'ne üye oldu. Aynı sene Birleşmiş Milletler Örgütü'ne kabul edildi. 31 Aralık 1946'ya gelindiğinde Fransız Lübnan Anlaşması ile, Fransa tüm askerlerini bölgeden çekti (Köse, 2006, s. 9). Böylelikle kağıt üzerinde varılmış olan bağımsızlık tam anlamıyla sağlanmış oldu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BAĞIMSIZLIKTAN BAŞARISIZLIĞA UZANAN SÜREÇTE LÜBNAN

3.1. 1958 BUNALIMI

Lübnan 20. yüzyılda Osmanlı idaresi sonrasında yaklaşık 23 yıl Fransız manda rejimi altında kalmıştır. Bu süreçte iç mücadeleler bağlamında sakin bir görüntü sergilemesi, tüm mezheplerin tam bağımsızlık paydasında birleşmelerinden kaynaklanmıştır. Arap milliyetçiliği akımı, Hristiyan ve Müslümanlar arasında farklı yorumlanmasına rağmen, 1930'lu yıllar 'Lübnan'ın siyasi bağımsızlığı' algısına evrilmiş ve bağımsızlık elde edilene dek sürmüştür. Fakat bağımsızlığını kazanarak, tarihinde yeni bir sayfa açan Lübnan'da, bağımsızlığını kazanmasının hemen akabinde mezhepler ve etkin aileler arasındaki mücadele tekrar gün yüzüne çıkmıştır (Acar, 1989, s. 39).

22 Kasım 1943 tarihli 'Ulusal Pakt' bağımsızlığı izleyen süreçte siyasal yapının nasıl oluşturulacağına cevabı olmuştur. Cumhurbaşkanı Huri ile Başbakan Sulh arasında, varılan sözlü bir anlaşmanın ürünü olan bu pakt, resmi bir bağlayıcılığı olmamasına karşın anayasa niteliğindedir. Nitekim bu Pakt, 'Lübnanlılık' kimliği çerçevesinde kalıcı bir barış ortamı sağlama niyeti taşısa da içeriğindeki eksikler bunu mümkün kılmamıştır. Şöyleki; yeni bir siyasal sistem ortaya koymamakta, eski yapıları yeniden ortaya çıkarmakta ve değişen şartlar karşılığında bir dönüşüm öngörmemekteydi. Devlet yapısındaki orantısız paylaşım güç dengesine dayanmakta fakat demografik denge sürekli değişmekteydi. Bu sebeptendirki sistem iç mücadelelere, politik krizlere ve dış güçler tarafından kolayca manipüle edilmeye davetiye çıkartarak, oluşturulma amacının çok uzağında kalmıştır (Akkuş, 2018, s. 137-141). Nitekim, 1947 seçimlerinden, 1958 bunalımına uzanan süreç bu sistemin işlevsellikten ne kadar uzak olduğunu kanıtı olacaktır.

Bağımsızlık sonrası dönemde Lübnan'da gerçekleşen ilk seçimlerden galibiyetle çıkan Bişare El Huri Bağımsız Lübnan'ın ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Huri iktidarını Lübnan'da etkin olan büyük ailelerin desteği üzerine üzerine kurmuştur. Başlangıçta Sünni ailelerden; Riyad el Sulh, Abdülkerim Kerami, Abdullah Yafi, Hüseyin Kuveyni, Şii ailelerden; Sabri Hamedah, Ahmet El Esad, Dürzi ailelerden; Mecid Arslan, Maruni ailelerden ise Franjiye ailesiyle iş birliği yapmıştır. Huri bu iş birlikleri ile toplumsal tabanda büyük bir uzlaşma hedeflemiştir. Ancak Huri'nin bu hedefi, hassas temeller üzerine kurulu Lübnan'da arzuladığı gibi olmadı. Örneğin; Dürzi Arslan ailesi ile Canbolat ailesi arasındaki gerginlik otomatikman Canbolatların Huri rejimine muhalif olmasına neden olmuştur. Sünni ve Hristiyan aileler arasındaki husumet tekrar gün yüzüne çıkmıştır. Sünni ailelerden Mukaddem El Ali ve Maruni Franjiye ailesi ile iş birliğine girmesi ile Keramiler Huri'ye olan desteklerini sonlandırmıştır. Güney Lübnan'da etkin Esad ailesinin Üzeyranlar ve el Halililere muhalefet etmesi bu aileleri Huri iktidarına küstürmüştür. Beka'da etkin Hamedah ailesinin Rum Katalolik Joseph Skaf'ı desteklemesi diğer aşiretlerin tepkisine neden olmuştur. Netice olarak Huri'nin uzlaşma sistemi hedeflediğinin aksine aileler ve mezhepler arasındaki gerginlikleri körüklemiş ve iktidarına yönelik muhalif kanatların artmasına neden olmuştur (Ayhan & Tür, 2009, s. 71).

Huri 1947 seçimlerine giden bu zorlu süreçte, muhalefetin daha da sertleşmesine neden olacak adımlar attı. Huri yeni bir kural getirerek Lübnan'ı beş büyük seçim bölgesine ayırmış ve tek listeyle seçime gidilmesini sağlamıştır. Bu kural ile Huri başta muhalefetin iki önemli ismi Canbolat ve Edde olmak üzere çok sayıda ismin parlamento'ya girmesini engellemiştir. Huri iktidarı 1947 seçimlerden her ne kadar zaferle çıkmış olsa da uyguladığı politikalarla toplumsal desteği azalmıştır (Ayhan & Tür, 2009, s. 72).

Bu dönemde Huri iktidarını sarsan bir diğer gelişme ise 1948 Arap İsrail savaşlarının bölgedeki milliyetçi yansımalarıdır. Savaş sebebiyle Lübnan'a gelen binlerce Filistinli mülteci hassas demografik yapının değişmesine sebep olmuştur. Sünni Müslüman nüfustaki bu artış ile, Lübnan ve Suriye'nin birleştirilmesini savunanlar, bu arzularını dillendirme fırsatı bulmuşlardır.

Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi lideri Antun Saadeh ise bu görüşün en önemli savunucusudur. Arap milliyetçisi görüşleri sebebiyle daha önce de Fransızlar tarafından uzun bir müddet tutsak edilmiş olan Saadeh 1949 Temmuz’nda hükümeti devirmeye teşebbüs etmiştir. Başarısızlıkla sonuçlanan bu teşebbüsün nihayetinde Saadeh ve önde gelen 6 partili yargılanmaksızın idam edilmiştir. Aynı yıl Dürzi lider Kemal Canbolat Sosyalist İşçi Partisi’ni kurmuştur. Bu durum, Huri muhalifi yeni bir cephe anlamına gelmekteydi. Nitekim 1950 yılında Huri karşıtı muhalif cephe ‘Sosyalist Cephe’ adı altında birleşti. Liderliğini Kemal Canbolat’ın yaptığı bu cephe, Edde kardeşlerin Ulusal blok’u, Maruni Pierre Cemayel’in Ketaib Partisi, Suriye milliyetçileri ve sosyalistleri içerisinde barındırıyordu. Cephe’nin tek ortak özelliği ise Huri’yi iktidardan düşürmektir, bu sebepten ortak ideolojiden yoksun, geçici bir ittifaktan ibarettir. Huri muhalif kesimin etkinlikleri ile zor durumda kalmış ancak seçim sisteminde yaptığı değişikliklerle 1951 yılındaki seçimlerde parlamentoda çoğunluğu kazanmıştır. Ancak bu sefer daha önce yaptığı gibi Kemal Canbolat, Kamil Şamun, Emile Edde, Emile Bustani, Hasan Tueini ve Enver El Katip gibi muhalif liderlerin meclise girmesine engel olamamıştır (Akkuş, 2018, s. 143).

Huri iktidarını sıkıntıya sokan bir diğer gelişme ise, Lübnan’da güçlü kişiliği ve liderliği ile bilinen, Başbakan Riyad Sulh’un suikastle öldürülmesi olmuştur. Nitekim Riyad Sulh, müslüman kesimce sevilen sayılan, Huri’nin en yakın müttefiği idi. Öldürülmesi sonrasında, yerini dolduracak bir siyasi kişilik mevcut değildi. (Acar, 1989, s. 36) Parlamento seçimlerini takip eden süreçte Huri’nin bir kez daha Cumhurbaşkanı olması gündeme gelmiştir. Ancak Lübnan Anayasası’na göre, görev süresi 6 yıl olmakla birlikte tekrar seçilmesi mümkün değildi. Huri’nin tekrar cumhurbaşkanı olmasına olanak sağlayan yasal değişikliğin gündeme gelmesi ülkede bunalım yarattı. Ülkede başlayan sokak çatışmaları, ordunun çatışmalara tarafsız kalması ve muhalefetin yoğun baskısı sonucunda 18 Eylül 1952’de Huri Cumhurbaşkanlığı’ndan istifa etti. Yerine Huri’nin 2. Kez seçilmesine muhalif Kamil Şemun seçildi (Ayhan & Tür, 2009, s. 74).

23 Eylül 1952 yılında cumhurbaşkanı seçilen Şemun göreve başlar başlamaz, göreve gelmesinde katkısı büyük olan, Sosyalist Cephe’nin lideri Dürzi Kemal Canbulat ile ihtilafa düşmüştür. Nitekim Kemal Canbolat, yeni yönetimin izleyeceği

politikalarda aktif olmak ve eski Cumhurbaşkanı Khuri'nin yargılanmasını istiyordu. Ancak Şemun, Canbolat'ın istekleri karşısında olumsuz bir tutum sergiledi. Bu olumsuz tutum, siyasi ittifakta çözümleri başlattı. Nitekim iki lider zıt kutuplara evrilecek ve Canbulat tıpkı Huri döneminde olduğu gibi Şemun döneminin de etkin muhalifi olacaktı (Salibi, 1993, s. 196).

Şemun cumhurbaşkanlığı süresince bazı idari ve adli reformlar gerçekleştirmeye çalıştı. Öncelikle devlet işleyişini daha iyi bir hale getirmek amacıyla, hükümetin yönetsel fonksiyonlarını, seçim sistemini ve hukuki prosedürleri yeniden düzenledi. Lübnan'da ilk kez kadınlara seçme hakkı verilmesini sağladı. Lübnan çevresindeki anti demokratik ülkelerden farklı olarak basın, partiler ve muhalefet kısıtlanma olmaksızın faaliyetler yürüttü. Ekonomik anlamda ise Huri döneminde alt yapısı hazırlanan liberal ekonomiyi geliştirdi. Lübnan'ın 'ekonomik mucizesi' olarak adlandırılacak bu süreçte, bankacılık sistemi kısıtlamalardan kurtuldu, ülke kısa sürede dış yatırımcıların gözdesi haline geldi (Salibi, 1993, s. 197). Tüm bu ekonomik gelişmelere rağmen ülkenin iç açmazları ve 1950'lerle gerek uluslararası sistemde gerek Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler Şemun için başlayacak zorlu sürecin habercisiydi.

Ortadoğu'da bu yıllarda devrimci Pan-Arabizm'in temsilcisi Mısır ile Batı yanlısı Arap devletlerini temsil eden Irak arasında önemli bir bölgesel mücadele ortaya çıkmıştır. Mısır- Irak rekabeti tüm Arap dünyasını olduğu gibi, içinde çokça çatışma barındıran Lübnan'ı da derinden etkiledi. Nitekim Cemal Abdülnasır'ın Arap milliyetçiliği sayesinde kazandığı popülarite, Lübnan siyasetinde geniş bir taraftar kitlesi ortaya çıkardı. Reşid Karami, Saib Selam gibi Sünni liderler Nasır'ın Arap milliyetçiliğine sempati duyuyordu. Nasır'ın bu ideolojik etkisi, Riyad Sulh'un ölümünden sonra etkinliği zayıflayan, Lübnan içindeki müslümanların daha örgütlü hareket etmesine ve sosyo ekonomik taleplerini daha yüksek sesle dile getirmelerine katkı sağladı. Nasirizm kaynaklı, Arap milliyetçiliği baskısıyla mücadele eden Şemun'u Bağdat Paketi'nin kurulması daha da zor duruma soktu. Bağdat Paketi, Sovyetler Birliği'nden gelecek tehlikelere karşı, 1955 yılında Türkiye, İngiltere, Irak ve İran'ın katılımıyla kurulmuştur. Bu pakt sonrası Arap dünyasında saflar daha da keskinleşmiştir. Mısır ve Suriye şiddetle Batı karşıtı cephede yer alırken, Irak ve Ürdün ise Batı yanlısıdır. Şemun bu süreçte her iki tarafa da eşit mesafede, bir denge

politikası gözetmiştir. Pakta katılmayı reddetmesi ancak pakt ülkeleri ile ilişkileri geliştirmeye çalışması bunun göstergesidir. Ancak Şemun'un uygulamaya çalıştığı denge politikası başarılı olmamış ve Batı cephesi ile yakınlaşmaya başlamıştır. Bu yakınlaşma, 1956 Süveyş Krizi'nde açıkça ortaya çıkmıştır. Şemun'un krizin ardından İngiltere ve Mısır arasında diplomatik ilişkilerine devam etmemesi üzerine dönemin Başbakanı istifa etmiştir. Şemun, kısa zamanda Sami Sulh başkanlığında yeni bir hükümet kurmuştur. Dış işleri bakanlığı'na da, kendi düşüncesine yakın Lübnan'ın eski Washington büyükelçisi Charles Malik getirildi. Bu seçimler, Şemun'un tamamen Batı'ya döndüğü anlamına gelmekteydi (Atlıoğlu, 2014, s. 275-276).

Gerginliği tırmandıran bir diğer gelişme ise 'Eisenhower Doktrini' olmuştur. Süveyş Krizi'nin ardından Sovyetler Birliği'nin bölgede giderek itibar kazanması, Amerika Birleşik Devletleri tarafından endişeyle karşılanmıştır ve yeni tedbirler alınması ihtiyacı doğmuştur. Neticesinde Başkan Dwight Eisenhower 5 Ocak 1957 tarihinde komünist tehdide karşı direnmek için yardıma ihtiyaç duyacak Ortadoğu ülkelerine askeri ve ekonomik yardım vadeden raporunu açıklamıştır (Sönmezoğlu, 2010, s. 248). Şemun 16 Mart 1957 'de doktrini kabul ettiğini açıklamıştır. Muhalefet bu kararı açık bir şekilde Ulusal Pakt'ın ihlali olarak yorumlamış ve 1 Nisan 1957'de Şemun'a uyarı niteliğinde bir bildiri yayınlamıştır (Ayhan & Tür, 2009, s. 75). Şemun'un uyarıyı dikkate almaması ve Mayıs 1957 parlamento seçimlerinin yaklaşmasıyla siyaset daha da hareketlendi. Muhalefet Batı yanlısı, Nasır karşıtı Sami El Sulh hükümetinin istifasını ve yerine tarafsız bir hükümet kurulmasını talep etti. 30 Mayıs 1957'de ise genel grev ilan etti ve barışçıl protestolara başladı. Fakat bu barışçıl başlanan protestolar çok geçmeden, ülkenin pek çok yerinde güvenlik güçleri ile her iki tarafın birbirini ilk ateşi açmakla suçladığı çatışmalara dönüştü. Çatışmaların sonunda muhalefet 15 göstericinin öldüğünü ve 200'den fazlasının da yaralandığını iddia ederken, hükümet sadece 5 kişinin öldüğünü bildirdi. Ülkede gerginlik sürerken Lübnan Ordu Komutanı General Fuad Şihab'ın arabuluculuk yapması ile, güvenlik nedenlerinden dolayı 4 hafta ertelenen parlamento seçimleri dört haftalık bir gecikmeden sonra 9 Haziran 1957'de yapıldı (Atlıoğlu, 2014, s. 277-278).

Seçimlere Şemun'un muhalifleri ve Müslüman liderler bu kez de 'Ulusal Cephe' adı altında yeni bir muhalefet cephesi ile girdiler. Bu cepheye Yafi, Selam, Raşid Karami, Kemal Canbolat ve eski Cumhurbaşkanı Huri'nin etrafındaki Hristiyanlar katıldı. Geniş muhalif kesime rağmen Şemun seçimlerden kazançlı çıktı. Başarısız muhalefet grubu seçim mağlubiyetinin ardından silahlı eylemlere başladı. Canbolat yanlısı Dürziler Şuf'ta eylemler yaparken, Beyrut'ta bombalar patlamaya başladı. 1958 yılına gelindiğinde ülkede gerginliklerin devam eden ettiği ilaveten, Nasır taraftarlarının da sayısının artmakta olduğunu bilinmektedir (Acar, 1989, s. 37).

1958 Eylül'ünde Şemun'un görev süresinin bitecek olması ve anayasa tarafından uzatılmasının mümkün olmadığını bildiği halde seçimlere hile karıştırarak, bunu sağlayacak bir parlamentonun seçilmesini sağlaması bardağı taşıran son damla olmuştur. Şemun'un bu seçim oyunları karşısında, kendisine karşı şiddetli bir hoşnutsuzluk ortaya çıkmıştır. Durum bu denli kötü iken, 8 Mayıs 1958 günü muhalefete mensup Nasip El Matni'nin suikaste kurban gitmesi ortalığın karışmasına yetti. Bu suikastin hükümet tarafından düzenlendiğini düşünen Nasırcılar Beyrut ve Tripoli'de greve gittiler. Grevler bir süre sonra gerçek manada bir ayaklanmaya dönüştü. Batı alehtarları bu ayaklanma sırasında Beyrut'ta bulunan Amerikan Haber Merkezi yakıldı (Armaoğlu, 2016, s. 461). Anlaşılan o ki, Huri'nin 1952 yılında tekrar seçilmesine muhalif olan ve Huri iktidarı sonrası göreve başlayan Şemun için tabire caize tarih tekerrür etmiştir.

Lübnan'da çatışmalar kısa sürede tüm ülkeye yayılmıştır. Lübnan Ordu Komutanı Fuad Şihap olaylar karşısındaki tutumunu şu sözlerle özetleyerek tarafsızlığını ortaya koymuştur; '*Ordunun görevi belirli bir hükümeti iş başında tutmak değil, devleti dış saldırılara karşı korumaktır*' (Acar, 1989, s. 37) Tehlikenin farkına varan Şemun, çıkış yolu olarak muhaliflerin Abdülnasır tarafından kışkırtıldığını ve desteklendiğini, üstelik Birleşik Arap Cumhuriyeti'nden ülke içine sızmalar olduğunu öne sürerek 22 Mayıs 1958 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne başvurmuştur. Güvenlik Konseyi, Suriye- Lübnan sınırını kontrol etmek üzere bir gözlemci heyeti (UNOGIL) göndermeyi kararlaştırmıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld de Lübnan'da durumu düzeltmesi için görevlendirilmiştir. BM Gözlemci Heyeti, 4 Temmuz 1958 yılında hazırladığı ilk

raporu Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur. Raporda; Şemun'un iddia ettiği gibi hiçbir sızıntıya rastlanmadığı ancak Suriye-Lübnan sınırında denetime devam edildiği bildirilmiştir. Heyetin vardığı bu sonuç,Amerikan hükümetinden geniş çapta bir askeri destek beklentisi olan Şemun'u memnun etmemiştir (Ülman, 2014, s. 242). Nitekim,Şemun'un iddialarının temelsiz olduğunu, çatışmaların temelinde ülke içindeki dinamiklerin yattığı açıktır.

Gözlemci Heyeti'den gelen rapor, Amerikan Hükümeti'ni Şemun'a destek olma konusunda tereddüte düşürdü. Hatta olası bir müdahaleye sıcak bakmadığı söylenebilir. Ancak 14 Temmuz 1958'de Irak'ta General Kasım liderliğinde bir grup subayın, askeri bir darbe monarşiyi yıkması ve Kral Faysal, Kral Naibi Abdülilahın, Başbakan Nuri Said Paşa'nın öldürülmesi Amerika'nın kararını radikal bir biçimde değiştirdi. Nitekim Irak, Sovyetler karşıtı Bağdat Paketi'nin önemli bir üyesiydi. Bu durum Bağdat Paketi'ne ve Batı'nın Ortadoğu'daki nüfuzuna bir darbe anlamına geliyordu. Irak'tan sonra Lübnan'da da benzer durumlar yaşanabilir ve Batı'ya Ortadoğu'dan çıkış yolu gözükebilirdi (Armaoğlu, 2016, s. 462).

Bu beklenmedik olay sonrasında Şemun ülkesindeki ABD büyükelçisine şu sözlerle acil müdahale temennisinde bulunmuştur. *'Eğer 48 saat içinde müdahale yapılmazsa ben ölü bir adam, Lübnan'da Mısır'ın bir uydusu olacak'*. 15 Temmuz 1958'de Amerika Lübnan'a Beyrut'un güneyindeki plajlardan tam donanımlı 2000 deniz piyadesi çıkardı. İlk çıkarmadan kısa bir süre sonra Amerikan 6. Deniz Filosu'nun desteğiyle 15.000 Amerikan piyadesi daha Lübnan'a çıktı. Amerikan müdahalesiyle Lübnan'da çatışmalar azaldı. Ancak, Amerikan yönetimi Şemun'un Eylül'de dolacak olan görev süresi sonrası cumhurbaşkanlığını bırakmasından yanaydı.Bu fikirle Eisenhower, özel temsilcisi Robert Murphy'i Şemun'un başkanlıktan ayrılması konusunda ikna etmesi için Beyrut'a gönderdi. Irak'ta yaşananlar, muhalefetin ve ABD'nin baskısı sonucunda Şemun ikna oldu. Lübnan parlamentosu tarafından 31 Temmuz'da seçilen Fuad Şihap, 22 Eylül'de resmen göreve başladı(Atlıoğlu, 2014, s. 251).

Fuad Şihap göreve başladıktan sonra, muhalefetin öncü isimlerinden olan müslüman Reşid Kerami'yi başbakanlık görevine atadı. Kerami başkanlığında 'Ulusal Cephe' yanlısı bakanlardan oluşan bir kabine oluşturuldu. Bu kabine, Maruni Hristiyanların liderliğini üstlenen Falanjist Parti tarafından tepkiyle karşılandı.

Takiben Falanjist bir gazetecinin, Müslümanlar tarafından kaçırılıp öldürüldüğü söylentisi ile Hristiyanlar genel grev başlattı. Yeniden başlayan Hristiyan Müslüman gerginliği kısa sürede sokağa taşıdı. Nitekim Yarısı Hristiyan olan Lübnan'da, Hristiyanların temsil edilmediği bir hükümetin kurulamayacağı oldukça açıktı (Acar, 1989, s. 38). Çatışmaları sona erdirmek üzere bu kez ABD'nin Beyrut büyükelçisi McClintock arabuluculuk rolünü üstlendi. McClintock ve Fuad Şihap'ın gayretiyle 15 Ekim 1958 tarihinde Başbakanlığını yine Kerami'nin yaptığı 2 Hristiyan, 2 Müslüman bakandan oluşan yeni kabine oluşturuldu. Hristiyanları da memnun eden bu kabine, 17 Ekim 1958'de güven oyu aldı (Ülman, 2014, s. 253). Bağımsızlığından 1958 yılına dek geçen süre zarfında sürekli iç çatışmaların yaşandığı Lübnan'da patlama noktası olan bu bunalımda 2000 ila 4000 insan canından olmuştur. Bağımsızlık sonrası Lübnan'ın hassas dinamikler üzerine kurulmuş yapısının, çıkar çatışmaları ile nasıl kolay alt üst olacağını gösteren ilk ciddi krizdir.

Şihap'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle Lübnan'da nispeten istikrarlı bir süreç başladı. Şihap kendisini cumhurbaşkanlığına getiren sürecin analizini iyi yapmıştı. İktidara gelmesiyle ilk iş olarak Amerikan askerlerini Lübnan'dan çıkardı. Akabinde bunalımın yarattığı politik, sosyal, ekonomik etkileri ortadan kaldırmaya çalıştı. Büründüğü reformist kimlik ile öncelikle, Lübnanlılık bilincini yeniden yaratmak için benimsediği uzlaşılı politikası temelinde seçim sisteminde değişikliğe gitti ve temsilde tüm önemli isimlere yer vermek adına 66 olan milletvekili sayısını 99'a çıkardı. Ülkeyi bir finans merkezi yapmak için aktif ekonomik politikalar uyguladı. Turizm, sanayi, tarım ve diğer alanlarda yatırım yapmak için, devlet bütçesinden kayda değer kaynak ayırdı. Litani Nehri üzerine, Lübnan için hayati öneme sahip Karun Barajı'nı yaptırdı. Merkez Bankası yine bu dönemde kuruldu. Dış politikayı ise tarafsızlık çerçevesinde şekillendirdi. ABD ve SSCB ile ilişkileri sürdürmesine rağmen daha mesafeli bir tutum sergiledi. Aynı zamanda, Arap Dünyasındaki gerginliklerden de uzak durmayı başardı. Lübnan'ı bir finans merkezi haline getiren Şihap 1964 yılında ise yerini Charles Hilu'ya bıraktı (Ayhan & Tür, 2009, s. 79-81).

Charles Hilu, Şihap Dönemini devam ettireceği söylemiyle iktidarı devralsada konjonktür buna izin vermedi. Tüm Ortadoğu'yu etkileyen 1967 Arap- İsrail savaşı ve nihayetinde Filistinli Örgütlerin Lübnan'a yerleşmeye başlaması, Lübnan'da Müslüman Hristiyan gerginliğini tekrar nüksettirdi. 1958 Bunalımı sonrası, Şihap

dönemiyle durulan Lübnan için 1970’li yıllar tarihinin en kanlı savaşına giden süreç oldu. Bu sebeple 1975 İç Savaşı’na geçmeden önce Filistinlilerin, Lübnan bekasında oynadığı role ayrıca değinmekte fayda vardır.

3.2. FİLİSTİN SORUNU

400 yıl Osmanlı idaresinde kalan Filistin, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngilizlerin yönetimine geçti. Sorunun temeli 1917 Balfour Deklarasyonu ile ilişkilendirilir. Şöyleki İngiltere yayınladığı bu deklarasyon ile; Filistin topraklarında Yahudi devletinin kurulmasını destekleyeceğini ve bunun gerçekleşmesi için çaba sarfedeceğini bildirmiştir. Bu deklarasyon ile birlikte Yahudilerin, kökeni 19. Yüzyıla dayanan, kutsal toprak olarak nitelendirdikleri Filistin’e dönme çabaları daha da hızlanmıştır (Sönmezoğlu, 2010, s. 360).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sorun, İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere’nin meseleyi Birleşmiş Milletler’e götürmesiyle uluslararası bir sorun haline dönüştü. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 27 Kasım 1947’de Filistin’in Araplar ve Yahudiler arasında taksimine karar verdi. Taksim Planı; Filistin’in %56,47’sini Yahudilere, %43,53’ünü ise Araplara bırakıyordu. Kudüs ise uluslararası bir idareye bırakıldı. Plan, 29 Kasım’da BM Genel kurulu tarafından 33 ülkenin oyuyla onaylanmıştır (BBC New, 2018). Filistinlilerin reddettiği bu plan, soruna çözüm olmaktan ziyade, sorunu daha da ağırlaştırmıştır. Topraklarının bölünmesine karşı olan Filistin Arap Yüksek Komitesi protesto amacıyla genel grev çağrısında bulundu. İngiltere’nin ise 15 Mayıs 1948’de manda rejimine son vereceğini açıklaması ve askerlerini çekmeye başlaması, Araplar ve Yahudiler arasındaki çatışmaları daha da şiddetlendirdi. Kararın akabinde geçen üç aylık süre zarfında 869 kişinin ölmesi ve 1909 kişinin yaralanması bunun göstergesidir (Acar, 1989, s. 44-45).

İngiltere’nin Filistin’i terk ettiği gün 15 Mayıs 1948’de Tel Aviv’de David Ben Gurion başkanlığında Yahudi Milli Konseyi toplanmıştır. Bu toplantı ile, Gurion, Theodor Herz’in resminin altında poz vererek, Herzl’in barbarlığa karşı uygarlığın ileri karakolu diye tanımladığı İsrail Devleti’nin kurulduğunu resmen ilan etmiştir (Çalışkan & Fahreddin, 2000, s. 5).

İsrail devleti kurulur kurulmaz 15 Mayıs'tan itibaren Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak, İsrail üzerine yürümeye başladı. Bir yıl kadar süren savaşta, İsrail, 75.000 kişilik ordusuyla, beş Arap Devleti'ni büyük bir hezimete uğrattı. Savaş çıktığı andan itibaren taraflar arasında Birleşmiş Milletler ateşkes sağlamaya çalıştı. Nitekim, alınan ağır yenilgi, Arapları İsrail ile ateşkes yapmaktan başka çare bırakmadı. 24 Şubat 1949'da İsrail-Mısır Ateşkes Anlaşması, 23 Mart 1949 İsrail-Lübnan Ateşkes Anlaşması, 3 Nisan 1949'da İsrail-Ürdün Ateşkes Anlaşması, 20 Temmuz 1949'da İsrail-Suriye Ateşkes Anlaşması imzalandı. Irak ile İsrail arasında sınır bulunmadığından herhangi bir ateşkes söz konusu olmamıştır. İsrail çok başarılı olduğu bu savaşın nihayetinde, Birleşmiş Milletler taksim kararı ile kendisine verilen toprakları, daha çok genişletti. Ayrıca Kudüs milletlerarası statüye sahip olacağı halde, savaşın sonunda yarısı İsrail'in yarısı Ürdün'ün elinde kaldı (Armaoğlu, 2016, s. 438).

Savaş sonunda İsrail, Filistin'in %77'sini ele geçirerek, 1.4 milyon nüfuslu Filistin halkının 750.000'ini sürgüne gitmek zorunda bıraktı. Böylelikle etkisi günümüze dek uzanacak bir 'Mülteciler Meselesi' ortaya çıkmıştır. Eski İsrail Başbakanı Ehud Barak'ın özetlediği gibi; *'İsrail'in kurulması, tüm bir toplumun mahvedilip sürgüne gönderilmesi pahasına, geride binlerce ölü ve yıkılmış yüzlerce köy bırakılarak gerçekleştirilmiştir'*. Bu sebeptendirki Filistinliler için 15 Mayıs 'Nekbet' (felaket), daha genel anlamıyla ise 'tarihin dışına itilme' anlamına gelmektedir (Bozarslan, 2018, s. 82).

Lübnan, 1948 Savaşı'na esasen gönülsüz katılmıştır. Lübnanlı Hristiyanlar, Filistin sorununa ülkedeki Müslümanlar gibi yaklaşmamış ancak nihayetinde küçük bir orduyla savaşa katılmıştır. 10 ölü 20 yaralı ile savaşı tamamlamıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere 23 Mart 1949'da İsrail ile ateşkes imzalamıştır. Bu ateşkes ile Lübnan-İsrail sınırı, eski Lübnan-Filistin sınırı olarak aynı kalmaya devam edecek ve sınır askerden arındırılacaktı. Bu arındırma asker sayısı 15.000'i geçmeyecek bir arındırmadır (Şevik, 2008, s. 108). Savaş sonrası İsrail'in, Lübnan ile gerçekleştirdiği ateşkes, diğer Arap ülkelerine kıyasla en kolay nihayete vardığıdır. Bunun sebebi; Filistin'i kurtarmak adına, diğer Arap devletleri'nin safına katılan Lübnan'ın hevesli bir görüntü sergilememesidir. Esasen de Lübnan Arap kamuoyuna ve Müslümanlara Filistin konusunda üzerine düştüğünü yaptığını göstermek adına sembolik bir savaş

yürütmüştür. İsrail bu sebeptendirki, savaş sonrası dikkatini daha büyük komşular olan, Mısır, Ürdün ve Suriye'ye çevirmiş neredeyse yirmi yıl en olaysız ilişkileri Lübnan ile kurmuştur. Ancak sürecin tamamı göz önüne alındığında anlaşılacaktırki, İsrail mülteci durumuna düşürdüğü insanlar ile Lübnan'a en ağır zararı vermiştir (Hirst, 2016, s. 71-75) .

Lübnan, Arap İsrail savaşlarının ilk zinciri olan bu savaştan tüm Arap ülkeleri gibi olumsuz etkilemiştir. Nitekim Filistinlilerin vatansız kalması ile komşu Arap ülkelerine yoğun bir göç dalgası başlamıştır. 1947-1950 arasında 100 binden fazla Filistinli Lübnan toprağına sığınmıştır (Köse, 2006, s. 9). Lübnan'a yakın Celile köyünden kaçan bir mülteci yaşananları şöyle özetliyordu; *Ayrılırken bütün genç erkek ve kadınların köyü terk etmesi, geride kalan yaşlıların da Yahudilerin saldırısından korunmak için beyaz bayraklar taşıması salık verildi.. Elimizde silahlarla yakalanırsak öldürüleceğimizi biliyorduk.. Risk almak istemedik ve hala bir fırsat varken Lübnan'a geçmeye karar verdik. O gece 100-120 kadar aile bölgeyi terk etti.. Yollar Lübnan'a kaçan insanlarla doluydu. Geride bıraktığımız köylüler endişeliydi. Bize şöyle dediler: 'Yola ilk siz çıktınız ama sonra sıra bize gelecek, daha sonra size katılırsınız* (Hirst, 2016, s. 72).

Nekbet ile yerlerinden edilmiş, dört bir yana dağılmış Filistinliler insanlık onuruna yakışmayan şartlarda, çadırlarda yada tenekeden yapılmış barınaklarda yaşamaya başladılar. 1950 yılında kurulan Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Teşkilatı, kişi başına yıllık ancak 27 dolar verebiliyordu. Bu yetersiz uluslararası sadaka, mültecileri hayatta kalmak için ev sahibi ülkelerin yaratacağı fırsatlara mecbur bırakmıştır. Bu fırsatlar ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, Lübnan'da yaşayanlar için diğer Arap ülkelere kıyasla durum daha da zordu (Cleveland, 2008, s. 395-396). Yeni bağımsızlığını kazanmış hassas bir nüfus dengesine sahip Lübnan, neredeyse 1968 yılına değin, ülkedeki Filistinli varlığına bir mülteci meselesi olarak bakmayı tercih etmiştir. Kurulan hükümetler de Filistinlileri topluma entegre etme hususunda gönülsüz davranmıştır. Bunun ilk nedeni Arap dünyasının Filistinli mülteciler hakkındaki fikir birliğidir. Şöyleki, mülteci konumuna düşen Filistinliler esasen Filistin devletinin vatandaşlarıydı ve İsrail'e karşı mücadelede bundan vazgeçmek Arap tezlerinin çöktüğü anlamına gelebilirdi. İkinci neden ise ülkedeki Müslüman-Hristiyan nüfus dengesinin, Müslümanlar lehine

bozulabileceği endişesidir. Tüm bunlara rağmen Lübnan'da ilk dönem mültecileri tehlike olarak görülmemiştir (Atlioğlu, 2014, s. 284). Ancak 1948 Savaşı'ndan sadece sekiz sene sonra yaşanacak ikinci Arap İsrail savaşı, Filistinlileri bekaları üzerine tekrar düşünmeye sevk edecektir.

Nasır 26 Temmuz 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirmiştir. Bu gelişme İngiliz ve Fransız hükümetleri tarafından, kanalda hisselerinin bulunmasından ve Arap ülkeleri nezninde Nasır'ın itibarını arttıracacağı endişesinden ötürü düşmanca bir tutum olarak nitelendirilmiştir. İsrail için ise uzun zamandır sorun yaşadığı Mısır'ı zayıflatmak için bir fırsat gibi görünüyordu. Nitekim ortak çıkarların mevzu bahis olması İngiltere Fransa ve İsrail'i yakınlaştırmış Mısır'a saldırmak ve Nasır'ı devirmek amaçlı gizli bir anlaşma yapmalarına vesile olmuştur. Bu durum karşısında birleşen güçler, çıkarları doğrultusunda bölgeye adım atmış ve öncü rolü İsrail üstlenmiştir. İsrail güçleri Ekim ayında Mısır'a girerek Süveyş Kanalı'na doğru ilerlediler. Kendi aralarında vardıkları anlaşma ile İngiltere ve Fransa hem İsrail'e hem Mısır'a Kanal mıntikasından çekilmeleri için ultimatom gönderdi. Abdülnasır'ın bunu reddetmesi İngiltere ve Fransa'ya Kanal bölgesine saldırma ve işgal etme bahanesi sağlamıştır. Ancak bu eylem sadece Mısır ve Mısır destekçisi Arap ülkelerini tehdit etmiyor aynı zamanda Amerika ve Sovyetleri de zor durumda bırakıyordu. Nitekim çıkarlarının söz konusu olduğu bölgede böyle tayin edici adımlara izin veremezlerdi. Bu sebepten kriz daha fazla tırmandan durdurulmuş ve Nasır krizden itibarla ayrılmıştır (Hourani, 2014, s. 426-427).

Ortadoğu'yu sarsan bu krizin Filistinliler bağlamında ise karşılığı olmamıştır. Şöyleki 1948 Savaşı'nda olduğu gibi 1956 Savaşı'nda Arap Devletleri'nin İsrail'i dize getirememesi, Filistinlilerin Arap Devletleri'ne olan güvenini kırmış ve mücadelelerinde yeni yollar aramaya sevk etmiştir. Nihayetinde Filistinliler çözümü silahlı bir mücadelede bulmuş ve hızla örgütlenmeye başlamışlardır(Acar, 1989, s. 46). Bu örgütlenme zincirinin ilk halkası 1957 yılında kurulan, Filistinlilerle aynı çıkara sahip olmayan Arap rejimlerinden bağımsız kalmaya ve İsrail ile doğrudan askeri çatışmaya karalı El Feth'dir. 1964 yılında ise Filistin Kurtuluş Örgütü kurulmuştur. FKÖ'nün kurulması ile birlikte, Filistin hareketi yavaş yavaş 'Nekbet' sonrası mağdur psikolojisinden arınmaya ve hem kurtuluş hem devrim anlamına gelen 'Savra' psikolojisine evrilmeye başlamıştır (Bozarıslan, 2018, s. 121-122).

Ocak 1964'te Arap yönetimleri, Kahire Arap Birliği Zirvesi'nde, Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulmasına karar verdi. Nitekim Arap hükümetleri, Filistin sorunu için atılacak adımların kendi kontrolleri altında yürütülmesini istiyordu. Bu sebepten, Doğu Kudüs'te düzenlenen kongrede 'Filistin Ulusal Şartı'nı kabul ederek Haziran 1964'te şemsiye örgüt FKÖ'yü resmi olarak kurdular. İlk başkan olarak ise Ahmed Sukayri'yi seçildi (SETA, 2012, s. 8).

FKÖ'nün kuruluşu, İsrail'e karşı mücadelede sorumluluğun artık resmen Filistinlilere devredildiğini simgeliyordu. Lübnan'da diğer Arap ülkeleri gibi başlangıçta kuruluşa destek vermiştir. Sukayri başkanlığındaki örgüt ilk yıllarında silahlı bir direnişten ziyade siyasi kimliği ağır basan bir görünüm sergilemekteydi. Ancak Yaser Arafat, Salah Khalaf, Khalil Vezir ve Hassah Kardeşler gibi İsrail ile çatışmaya kararlı, eğitilmiş Filistinli liderlerin öncülüğünü yaptığı El Feth , 1 Ocak 1965'te İsrail'e saldırması, FKÖ'nün aktif olmayan politikalarının değişmesine, silahlı mücadeleye girişeceği dönemin başlamasına neden olmuştur (Atlıoğlu, 2014, s. 285).

Örgütün bel kemiği sayılan El Feth'in lideri Yaser Arafat mücadelede ne kadar kararlı olduklarını şu cümleler ile dile getirmiştir. *'İsrail devletini ortadan kaldırmayı ve saf bir Filistin devleti kurmayı planlıyoruz. Psikolojik savaş ve nüfus patlamasıyla hayatı Yahudiler açısından çekilmez hale getireceğiz. Biz Filistinliler Kudüs'ün tamamı da dahil olmak üzere her şeye el koyacağız'* (Çimen, 2011, s. 144).

Filistinliler için umut vadeden bu gelişmeler yaşanırken, '6 Gün Savaşları' olarak nitelendirilen 1967 Arap-İsrail savaşının patlak vermesiyle dengeler tekrar değişmiştir. 1947 taksim kararlarından bu tarihe dek İsrail'in ortadan kaldırılmasını savunan Araplar ile İsrail üçüncü kez karşı karşıya gelmiştir. İsrail kendisini hedef alan Arap ordularını 6 gün gibi kısa bir süre zarfında yenmiştir. Nihayetinde, Mısırlılardan Gazze şeridi dahil olmak üzere Sina yarımadasını, Ürdün'den Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü, Suriyeden ise Golan tepelerini almıştır. İsrail'in topraklarını neredeyse dört kat daha genişlettiği bu savaş sonucunda, Arapların İsrail politikası kökten değişmiştir. İsrail'i ortadan kaldıramayacağını anlayan Araplar artık kaybettikleri toprakları nasıl geri alacakları telaşına düşmüşlerdir. Ayrıca 1967 Savaşı, çağdaş Arap tarihinde Arap milliyetçiliğinin sonu olarak kabul edilir.

Daviša'nın deyimiyle; '*Arap milliyetçiliğinden geriye Arapçılık kaldı*' (Gürson, 2017, s. 55).

Lübnan'ın katılmadığı, Ortadoğu bunalımını daha da keskinleştiren bu savaş Filistinli örgütlerin radikalleşmesine ve de İsrail ile mücadelelerine Lübnan ve Ürdün topraklarından devam etmesine yol açmıştır. Silahlı mücadelenin Filistinliler için tek kurtuluş yolu olduğu daha sesli yankılanmaya başlayınca FKÖ pasif politikalarını terkederek, silahlı direnişe geçti. Silahlı direnişe ilaveten uçak kaçırılmalar, sivil yerleşim yerlerine saldırılar gibi yöntemlerin kullanıldığı bir sürece girildi. Bu gelişmeleri takiben etkili gerilla savaşlarıyla adını duyuran El Feth'in başı Arafat, FKÖ'nün başına geçmiştir. Bu tarihten sonra İsrail ile aktif çatışma içine girildi (Şevik, 2008, s. 111-112). Bu çatışmalardan en ses getireni Mart 1968'de Karameh göçmen kampında yaşandı. El Feth'in İsrail'e karşı saldırılarını durdurmak isteyen İsrail, bölgeye büyük bir birlik göndermiş ancak başarılı olamamıştır. İsrail'in büyük kayıplar vererek çekilmesi ile El Feth'in popülaritesi artmıştır (Balcı, 2016, s. 121).

El Feth'in İsrail karşısındaki bu ilk başarısı ve Ürdün üzerinde gittikçe artan etkisi Kral Hüseyin'i tedirgin etmeye başlamıştır. Bu nedenle Arafat ve Ürdün yönetimi arasında bir uzlaşmaya gidilmiş ancak Filistinliler ve Ürdün ordusu arasındaki çatışmalar devam etmiştir. Filistinlilerin stratejik noktaları ele geçirmeye başlaması ve sivil itaatsizlik hareketi başlatmaları gerginliği tırmandırmıştır. Akabinde yaşanan uçak kaçırma eylemleri ise bardağı taşıran son damla olmuştur. Kral Hüseyin bu durumu gerek rejimin istikrarına gerek ulusal güvenliğe bir tehlike olarak görmüş ve olağanüstü hal ilan etmiştir (Yaşar, Özcan, & Kor, 2011, s. 45). Nihayetinde Kral Hüseyin, İsrail kuvvetleriyle beraber Amman yakınlarında bir mülteci kampına saldırarak, operasyon başlatmış ve lider Yaser Arafat ile FKÖ kuvvetlerini ülkeden çıkarmıştır (Gül, 2016, s. 345).

Tarihe 'Kara Eylül' olarak geçen bu olaylar sonucunda Lübnan'daki Filistinli sayısı tahmini olarak 300.000'e ulaşmıştı. Bu nüfusun içinde de 5000-7000 arası gruplaşmış Filistinli gerilla bulunmaktaydı. Lübnanlılar her ne kadar mülteci gözüyle baksada bu veriler o tarihte Lübnan'da on kişiden birinin Filistinli olduğunu gösteriyordu (Bozkurt, 2010, s. 81).

3.2.1. Filistin Sorunun Lübnan Siyasi Hayatına Etkisi

Filistin hareketinin Lübnan'ı etkilemesi 1964 yılında FKÖ'nün kurulması ve de Lübnan'da askeri ve siyasi örgütlenmesini hızlandırmasıyla ilişkilidir. Nitekim nihai hedefi Filistin topraklarını İsrail işgalinden kurtarmak olan örgüt, yüzbinlerce Filistinlinin yaşadığı Lübnan'ı yakinen ilgilendiriyodu. Lübnan hükümeti başlangıçta FKÖ'nün kurulmasına destek vermiştir. Ancak Lübnan'da asker bulundurma ve karargah kurmasına karşıydı. Ancak gelişen süreçte ülke örgütün hem askeri hem de siyasi faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir (Acar, 1989, s. 56).

1967 Savaşı bu süreci hızlandıran bir etmen olmuştur. El Feth bu tarihten sonra; Tal ez Za'tar, Ayn el Reşidiyye, Burç el Barajneh mülteci kamplarında askeri eğitimler vermeye başlamıştır. Khalil El Cemal olayı ise Filistinlilerin ülkedeki yükselişinin ilk göstergesi olmuştur. Şöyleki İsrail'e karşı bir operasyonda Nisan 1968'te yaşamını yitiren El Cemal için Filistinli gerillalar gösterişli bir cenaze töreni düzenlenmiş ve teröne Başbakan Abdullah Yafi, Ketaib Partisi Lideri Pierre Cemayel gibi hükümet kanadından önemli isimler katılmıştır. Bu tarihten itibaren ülkede Filistinli gerillalara sempati artmış ve İsrail'e karşı saldırılar hız kazanmıştır (Atlıoğlu, 2014, s. 286). İşte bu gelişmeler yaklaşan seçimlerde Lübnan siyasetinde iki karşıt grubun oluşmasına ve Şihabizm olarak adlandırılan sürecin sonlanmasına neden olacaktır.

Şihap'ın ardından, Şihabizm olarak adlandırılan dönemin devamını sağlayacağı kanısıyla Müslüman ve Hrisiyan grupların desteğiyle Charles Hilu cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak Filistinli mültecilerin örgütlenmesi karşısında pasif kalmasıyla tarafsız ve uzlaşmacı tutumu zarar görmüş ve Marunilerin desteğini yitirmiştir. Ayrışmanın hız kazandığı bu dönemde Cemayel'in Kataib Partisi, Şemun'un Ulusal Liberal Partisi ve Raymond Edde'nin Ulusal Blok Partisi 'Üçlü Cephe' altında yeni bir ittifak oluşturdu. İttifak; Lübnan'da Maruni kimliğini korumayı, Filistinli mültecileri kontrol altında tutmak için daha radikal bir tutum sergilenmesi görüşündeydi. Karşı tarafta ise Dürzi lider Kemal Canbolat önderliğinde sol gruplar yer alıyordu. Bu gruba göre de; Lübnan'da Arap dünyasının bir parçasıydı, ülkede Arap kimliği korunmalı ve de Filistinlilere destek olunmalıydı. Bu iki zıt görüş, Filistinli-Maruni çatışmasına zemin oluşturmuştur. 1968 seçimlerinde hem Canbolat taraftarları hem Üçlü Cephe taraftarları kendi bölgelerinde seçimi kazanmasıyla

Lübnan Meclisi iki karşıt görüşe bölünmüş ve idare edilmesi güç hale gelmiştir. Bu duruma ilaveten 1968 ve 1969 yılında Lübnan ordusu ile Filistinliler arasında meydana gelen çatışmalar gerginliği tırmandırırken, İsrail'in saldırması hükümet krizinin tetikleyicisi olmuştur (Ayhan & Tür, 2009, s. 86-87).

İsrail yönetimi, Lübnan'a 1968 yılı boyunca Filistin gerillaların sınıra yakın bölgelerde faaliyet alanının sınırlandırılması konusunda yoğun bir baskısı uygulamıştır. En sert tepkisini ise 28 Aralık 1968'de Beyrut Uluslararası Havaalanına saldırarak göstermiştir. 40 dakikalık kısa bir operasyon sonucu 13 Lübnan uçağını havaya uçurmuştur. İç siyasette yankısı büyük olan bu olay Filistinliler ve muhalefet için bardağı taşıran son damla olmuştur. Olaya tepkisiz kalmakla suçlanan başbakan Abdullah Yafi 8 Ocak 1969'da istifa etmiştir. Yafi'nin istifasından iki hafta sonra Reşid Karami liderliğinde yeni bir hükümet kurulmuştur. Ancak İsrail'in istikrara vurduğu ket ile 1969 yılının ilk altı ayında ülkenin farklı yerlerinde Filistinli gruplar ile Lübnan ordusu arasındaki çatışmalar çıktı. Çatışmaların büyük şehirlerde de protesto gösterileri ile kendini göstermeye başlamasıyla kriz daha da tırmandı. 24 Nisan'da Reşid Karami istifa etti ve çözüm yolları aramaya başladı (Atlıoğlu, 2014, s. 287).

7 ay sonra, Arap ülkelerinin da arabuluculuk yapmasıyla 1969 yılının Kasım ayında taraflar arasında uzlaşma sağlanmıştır. Bu uzlaşma sonucu Kahire Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmaya göre; Lübnan hükümeti, Filistinli gerillalara dokunmayacak, Filistinli gerillalar kampları askeri amaçla kullanabilecek ve buralarda silah bulundurabilecek dahası Lübnan'da yaşayan diğer Filistinliler de istedikleri takdirde gerilla kamplarına dahil olabilecekti. Karşılığında Filistinli gerillalar, Lübnan topraklarından İsrail'e ateş açmayacaktı. Antlaşma, FKÖ'nün Lübnan'da aktif bir aktör olacağını adeta göstergesidir. Nitekim FKÖ'nün 'devlet içinde devlet' gibi davranmaya başlaması ve gittikçe Lübnan'ın egemenliğinin tartışılır hale gelmesi Lübnanlı Hristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki gerginliği daha da tırmandırmış ve de Hristiyanları İsrail'e yaklaştırmıştır (Arı, 2014, s. 103).

Charles Huri bu antlaşma ile Müslümanları tekrar kazanmış ancak Marunilerin hedefi haline gelmiştir. Üçlü Cephe liderlerinden Pierre Cemayel kurduğu Falanjist Parti ile Huri'yi Filistinlilere verdiği tavizler sebebiyle açıkça suçlamaya başlamıştır. 1970'te baskılara dayanamayan Huri, Genelkurmay Başkanlığına Filistin direnişine

karşıt görüşüyle bilinen Jean Njaim'i atamıştır. Ancak Huri'nin siyasetteki kutuplaşmayı kırmak adına görev süresinin bitimine çok az kala yaptığı bu hamle Lübnan ordusu ve Filistinliler arasındaki çatışmayı daha fazla şiddetlenmiştir. Çatışmaları durdurmakta başarısız olan Hilu'nun görev süresinin dolmasıyla yerine 1970 yılında Süleyman Franjiye atanmıştır. Franjiye başbakan olarak Saim Selam'ı atamıştır. Yeni hükümet öncelikle Filistinliler üzerindeki baskıyı kırmıştır. Bu durum üzerine hoşnutsuzluğu artan Üçlü İttifak üyesi Maruniler hükümetten bağımsız hareket etmeye başlamıştır. İsrail'in desteğiyle, Filistinlileri dizginlemek için askeri yöntemler uygulamaya başlamışlardır. 1973 yılında İsrail askerlerinin, Beyrut'ta düzenledikleri bir baskın sırasında 3 El Feth liderini öldürmesi ise hükümette deprem etkisi yaratmıştır. Başbakan Selam, Genelkurmay Başkanını Njaim'i olaylardan sorumlu tutmuş ve istifasını istemiştir. Ancak Cumhurbaşkanı Franjiye'nin Njaim yanlısı tutumu ile kendisi 1973 Nisan'ında istifa etmek zorunda kalmıştır (Ayhan & Tür, 2009, s. 89-90).

Cumhurbaşkanı ile başbakanın yollarının ayrılmasıyla hükümet bunalımı tekrar nüksetmiştir. Franjiye öncelikle Amin El Hafız'ı başbakan olarak atamıştır. Ancak Sünni Müslümanlar tarafından etkisiz bulunan Hafız, kendi mezhebinden gelen baskılara dayanamayıp Haziran ayında istifa etmiştir. Franjiye bu kez Sünnilerin daha çok sempati ile bakacağını düşündüğü Taki El-Din El Sulh'u başbakan olarak atamıştır (Acar, 1989, s. 65). Böylelikle başbakan sorunu çözülmüş ancak ne çatışmalar durdurulabilmiş ne de gruplar arasında uzlaşa sağlanmıştır. Her geçen gün daha da kötüye giden Lübnan'da artık tabiri caizse herkesin herkesle savaştığı 1975 Savaşı'nın çıkması an meselesiydi.

3.3. 1975 İÇ SAVAŞI

Lübnan'da iç savaş pek çok gelişmenin sonucunda ortaya çıkmıştır. Fransız sömürgeciliğinin mirası olan toplumsal ve siyasal mekanizmanın değişen koşullar karşısında sabit kalmakta direnmesi, ekonomik gelişmelerin lehten aleyhe evrilmesine neden olan eşitsiz gelir dağılımı ve de en önemlisi Filistinlilerin Kara Eylül olayları ile Lübnan'a yerleşmeleri ile ülkede hızla yükselen bir güç haline gelmesi ülkede yaşanacak en kanlı sürecin başlamasının ana sebepleridir.

Lübnan'ın siyasi iktisadi ve sosyal hayatı 'mezhepçilik' temelinde şekillenmiştir. Ne yazık ki ortak sosyo kültürel değerler çerçevesinde bir 'Lübnanlılık' kimliği oluşturulamamıştır. Yerine manipüle etmeye oldukça müsait kan bağı, cemaat ve mezhep bağları çerçevesinde bir kimlik oluşturulmaya çalışılmıştır. Nitekim 19. yüzyıla gelindiğinde dış güçlerin kendi çıkarları doğrultusunda, Lübnan içindeki aileleri ve cemaatleri birbirine karşı kullanmaları sonucu kalıcı düşmanlıkların temeli atılmıştır. Mezhep temelli Lübnan siyaseti 1932 nüfus sayımını baz almaktadır. Ancak zaman içinde değişen nüfus dengesinin toplumsal manada bir karşılığının olmaması Müslümanlar tarafında derin bir huzursuzluk yaratmıştır. Zira Müslümanlar sürekli seçim kanununun değişmesi, parlamentoda eşit temsil, kamusal alana ve askerliğe daha fazla katılım gibi hususlarda daha fazla hak isterken; Maruniler lehlerine olan durumun bozulabileceği endişesiyle konuyu tartışmaktan dahi kaçınıyorlardı. Nitekim kendilerini üstün gören Maruniler, yönetimin doğal hakları olduğuna inanıyordu. Böylece siyasi olarak uzlaşamayan taraflar, sorunu silahla çözmeye çalışmıştır. Artan kutuplaşma etkisiyle 1970'lerden itibaren hızla silahlanmaya başlamışlardır (Kor, 2006, s. 31-32).

Lübnan bağımsız olduktan sonra 'mucize' olarak nitelendirilen ekonomik gelişmeler kaydetmiştir. Kısa sürede bölgede en yüksek yaşam standartlarına, okur yazar oranına ve de kentsel nüfusa sahip ülke olmuştur. Yanısıra, kişi başına düşen gelir açısından da önemli petrol üreticisi ülkelerin hemen ardında yerini almıştır. Bu kaydadeğer ekonomik gelişmelerde 1948 ve 1967 Arap İsrail Savaşları sonucunda uluslararası iş çevrelerinin çatışmalardan etkilenmemek adına merkezlerini Lübnan'a kaydırmaları önemli bir etkidir. Bu gelişmelere turizm endüstrisi de ekleninde Lübnan 'Ortadoğunun İsviçresi' olarak anılmaya başlamıştır. Ancak bu ekonomik gelişmeler, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. En önemlisi Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında eşit olmayan gelir dağılımıydı. Nitekim gittikçe Hristiyanlar toplumun zengin üst tabakası oluştururken, Müslümanlar toplumun yoksul tabakası haline gelmişlerdir. Alakasız gibi gözükse de ekonomik eşitsizlik, dinsel bir görünüme bürünmüş ve gruplar arasındaki kutuplaşmayı arttırmıştır (Sander, 2015, s. 221-222).

Tüm bu unsurların yanı sıra iç savaşın asıl tetikleyicisi Kara Eylül olayları ile Ürdün'den kovulan binlerce Filistinlinin Lübnan'a geçmesi ve ülkedeki, askeri siyasi

örgütlenmelerini hızla arttırmaları olmuştur. Nitekim ülkedeki Sünni ve Dürziler Filistin hareketinin destekçisi iken, özellikle Maruniler ve Şiiler Filistinlilere şiddetle karşı çıkmaktaydı. Çünkü onları İsrail ile savaşa sürükleyen, hassas nüfus dengesini Araplar lehine çeviren, Arap ülkelerinin Lübnan'ın iç işlerine müdahale etmesine etken ve de en önemlisi kendi bekalarına bir tehdit olarak görüyorlardı (Şevik, 2008, s. 119).

İç savaşın çıkışında dolaylı ancak uzun sürmesinde doğrudan bir rolü olan bölgesel gelişmelere değinmekte fayda vardır. Nitekim Arap-İsrail Savaşları ve Arap milliyetçiliği ülke içinde Hristiyan ve Müslümanlar arasındaki mücadeleyi tırmandırırken, özellikle 1979'da başlayan İran Devrimi ve İran-İrak savaşı (1980-1988) gibi bölgesel gelişmeler Sünni Şii mücadelesini tetiklemiştir. Ayrıca savaş boyunca İsrail başta Maruni ve Rum katolikler olmak üzere Hristiyanları kullanırken, Suriye sık sık farklı ittifaklarla dahi olsa etkinliğini sürdürmeye çalışmıştır. Bu gelişmeler ışığında Lübnan'da vuku bulacak çatışmaları sadece iç savaş olarak nitelendirmek eksik olacaktır. Bu savaş aynı zamanda bölgedeki güç dengesini kendi lehine çevirmek isteyen dış güçlerin, Lübnan içindeki uzantılarını kullanarak doğrudan veyahut dolaylı olarak birbirlerine karşı desteklemeleri ile bölgesel bir nitelikte göstermekteydi (Kor, 2006, s. 33).

Son olarak akla gelen, ülke iç savaşa bu kadar yakinken, iç savaşa engel olması beklenen Lübnan hükümeti ve Lübnan ordusu neredeydi? Öncelikle Lübnan'da kurulan hükümetlerin kısa soluklu olduğu belirtmek gerekir. Nitekim 1926-1979 yılları arasında 68 ayrı hükümetin kurulmuş olması bunun en açık göstergesidir. Bu haliyle hükümetler değil iç savaşı engellemek kendileri Lübnan için birer istikrarsızlık unsuruydu. İç savaşı engellemesi muhtemel bir diğer kurum ordu ise kuruluşundan itibaren yetersizdi. Şöyleki Fransızlar tarafından tasarlanan ordu küçük bir polis teşkilatı görünümünde olup, sayıca az ve teçhizat bakımından oldukça yetersizdi. Ayrıca her grubun kendi silahlı gücünün olduğu bir ortamda, ordunun savaşı engellemesi zaten oldukça zordu. Nitekim, Lübnan ordusu 20 bin kişiyken milis güçlerin sayısının 100 bine yakın olduğu ifade edilir. Ayrıca iç savaş sırasında ordu dağılmış, askerler mensup oldukları mezhebin milis gücüne katılmışlardır (Kor, 2006, s. 32).

3.3.1. İç Savaşın İlk Safhası

Lübnan'da 1975 iç savaşının çıkmasının arka planında birçok sebep mevcut iken, savaşı tetikleyen ilk somut olay Şubat ayında çoğunluğu Müslüman olan şehir Sayda'da balık avı imtiyazının Şemun'un sahip olduğu 'Proteine' adlı bir Hristiyan şirketine verilmesi üzerine, balıkçıların grevi ile çıkmıştır. Grevde balıkçıların hakkını savunan, halk tarafından sevilen yerel politikacı Maruf Saad'ın vurulması ise çatışmaları başlatmıştır (Atacan, 2004, s. 294). Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında bir hafta süren çatışmalar birçok kişinin ölmesine ve yaralanmasına neden oldu. Filistinlilerin Müslümanlara silah temin ettiği çatışmaların sonunda iki taraf arasında ateşkes sağladı (Armaoğlu, 2016, s. 651).

Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında sağlanan ateşkes uzun ömürlü olmadı. 13 Nisan 1975'te Falanjist Parti lideri Pierre Cemayel'in katıldığı Beyrut yakınlarında Ayn el-Rumana'da bir kilise açılışı sırasında topluluğa ateş açıldı. Saldırı sonucu 2 Falanjist asker öldü. Bu saldırıya aynı gün aynı yerde Falanjistler, Tel el-Za'tar mülteci kampına gitmekte olan Filistinli mültecileri taşıyan bir otobüsü durdurup 27 kişiyi kurşuna dizerek cevap verdi. Bu gelişmeler üzerine çatışmalar kısa sürede tüm Beyrut'a yayıldı ve Lübnan dönüşü zor bir yola girdi (Arı, 2014, s. 104-105).

Ülke iç savaş sırasında, Müslümanların desteklediği Dürzi lider Kemal Conbolat'ın önderlik yaptığı Ulusal Hareket ile Hristiyanların desteklediği Flanjistlerin önderlik yaptığı Lübnan Cephesi arasında ikiye bölünmüştür. Kemal Canbolat Ulusal Hareket liderlerini toplayarak, Ayn el-Rumana'da yaşananlardan Falanjist Partisi'nin sorumlu olduğunu, bu sebepten Lübnan siyasal hayatından çekilmesi gerektiğini ve bu partiye mensup bakanların bulunduğu bir hükümetin Ulusal Hareket tarafından desteklenmeyeceğini hükme bağlayan bir karar alınmasını sağladı. Gerginliği tırmandıran bu karar sonrası hükümet içinde krizler çıktı. Mayıs ayı içinde 9 bakan istifa etmesi ile Başbakan Sulh'ta 15 Mayıs'ta istifasını verdi (Yurtsal, 2006, s. 25-26). Cumhurbaşkanı Franjiye yaşanan hükümet krizini sonlandırmak adına başbakanlığa emekli tuğgeneral Nureddin el Rifai'yi atadı. Ancak Nureddin el Rifai yedi subay bir sivilden oluşturduğu kabinesi ile başarı sağlayamadı (Bozkurt, 2010, s. 82).

Başarısız hükümet kurma girişiminin ardından, FKÖ ile Maruni liderler arasındaki görüşmeler ve Suriye'nin arabuluculuk girişimi ile taraflar arasında ateşkes sağlandı ve Sünni Reşid Karami önderliğinde ulusal uzlaşî hükümet kuruldu (Atlıoğlu, 2016, s. 310). Başbakanlık görevine başlayan Karami, öncelikle Falanjist Parti ve Canbolat grubunun temsil edilmediği 6 kişilik bir kabine oluşturdu. Karami yeni hükümette başbakanlık görevinin yanı sıra savunma bakanlığı görevini de üstlenirken, iç işleri bakanlığına da Camille Şemun'u atadı. Hükümetin kurulmasının ardından taraflar arasında 2 ay kadar süren kısa süreli bir ateşkes sağlandı. Ancak belirtmek gerekirken taraflar ateşkes sürecinde dahi silahlanmaya devam etti (Yılmaz, 2004, s. 198).

Ülke bütünlüğünü sağlamak amacıyla, parçalanma ve bölünme tehlikesinin hat safhada olduğu bir dönemde yönetimi ele alan Karami'nin sağladığı kısa süreli ateşkes Ağustos ayında son buldu. Cumhurbaşkanı'nın oğlu Tony Franjiye bir grup Hristiyan ile 'Zgorta Kurtuluş Ordusu' adıyla bir örgüt kurdu. Bu örgütün Trablusşam'da Müslümanlarla çarpışmaya hazırladığı yönünde yayılan söylentiler ülkedeki gerginliği arttırdı. 24 Ağustos 1975'te Zahle'de bir Suriyeli ile iki Hristiyanın silahlı kavgası ise çatışmaların tekrar başlamasına yetti. Suriyelinin ölümüne sebep olan Hristiyanların önce tutuklanması akabinde serbest kalmaları, Şiileri Filistin komandolarının da desteğiyle hareket geçirdi. Şehirde ağır makineli silahların ve roketlerin kullanıldığı çatışmalar başladı. Bu çatışmalara 7 Eylül'de Trablusşam-Beyrut karayolunda seyreden bir Müslüman otobüsünün Hristiyan milislerce durdurulup 12 kişiyi öldürmesi de eklenince çatışmalar topyekün bir savaşa dönüştü (Acar, 1989, s. 73-74).

Yaşanan çatışmalar üzerine Hristiyanlar ordunun devreye girmesini istedi. Hristiyanların bu talebine karşın, Müslümanlar ordu komutanı değişmeden böyle bir girişim söz konusu olduğu takdirde direneceklerini beyan etti. Bu beyan ile ordunun başına Hanna Said getirildi. Nitekim ordu, 11 Eylül'de Kuzey Lübnan'a müdahale ederek ateşkes sağladı. Ancak ateşkes uzun süreli olmadı. Franjiye ailesinin işlettiği bir plaja Müslüman bir milis grubu tarafından saldırı düzenleneceğini öğrenen ordu, grubu etkisiz hale getirerek, 13 kişiyi öldürdü. Bu gelişme ile Kemal Canbolat ordunun Hristiyanlar lehine bir tutum sergilediğini belirterek, orduyu protesto etmek için 15 Eylül'de genel greve gidilmesi çağrısında bulundu. Ancak Canbolat, Karami

ve diğ er Müslümanlardan gelen baskılar üzerine bu çağrısını iptal etti (Yılmaz, 2004, s. 198-199).

Kemal Canbolat, grev çağrısını iptal etmesine rağmen Müslümanlar ve ordu arasında yaşanan çözümler ,15 Eylül'de Beyrut'un merkezinde şiddetli çatışmalara neden oldu. Falanjistler dört gün boyunca şehri bombardımana tuttu. Beyrut'u yerle bir eden bu bombardımanların amacını Lübnanlı bir tarihçi şöyle dile getirir; *'Falanjistlerin bu kararlı hareketi herhangi bir konu üzerinde ödün vermektense bütün Lübnan'ı yerle bir etmeye hazır olduklarını gösteriyordu. Bu bombardımanın bir amacı da orduyu kendi lehlerinde çatışmaya dahil etmektir ancak Kerami bu oyuna gelmedi ve ordunun dahil olmasına imkan veren emri imzalamadı'*(Çiyan, 2007, s. 78).

Bu yaşananlara mütakip Kemal Canbolat reform yapılması gerektiğini aksi takdirde savaşı sona erdirmenin imkansız olduğunu dile getiren açıklamalarda bulundu. Maruniler ise bu talebe şiddetle karşı çıktı. Nitekim avantajlı konumlarını kaybetmek istemeyen Marunilere göre sorunun kaynağı İsrail'di ve Lübnan'da Filistinliler olmasaydı bu savaş çıkmayacaktı dolayısıyla reformlar gereksizdi (Odeh, 1986, s. 238).

Yaşanan çatışmalara son vermek amacıyla, 19 Eylül'de Suriye Dışişleri Bakanı Abdülhalim Haddam Beyrut'a geldi. Haddam'ın girişimiyle Kemal Canbolat ve Pierre Cemayel'in de dahil olduğu etnik grup temsilcilerinden oluşan 'Ulusal Diyalog Komitesi' kuruldu (Acar, 1989, s. 75). Komite 3 önemli karar aldı. Bunlar; selefine göre daha az politik bir genelkurmay başkanının atanması, Kerami'ye ordu üzerinde mutlak güç verilmesi ve ordunun çatışmaları durdurmak amacıyla sınırlı müdahale yetkisinin olmasıdır. Ancak komite aldığı kararlar ile çatışmaların önüne geçemedi(Bozkurt, 2010, s. 84). Komite çalışmalarının başarılı olmaması nedeniyle Lübnan için alternatif çözüm arayışına girildi. Suriye'den sonra, Arap Dünyası, Fransa,Vatikan gibi ülkeler de çatışmaları durdurmak için girişimlerde bulundu ancak bu girişimler de başarılı olmadı (Atlıoğlu, 2016, s. 310). Bitmek bilmeyen çatışmalar ile başkent 1975 Kasım ayında Müslüman Batı Beyrut ve Hristiyan Doğu Beyrut olarak ikiye bölündü (Kor, 2009, s. 51).

15 Aralık 1975'te ateşkes ilan edildi. Ülkede durum neredeyse kontrol altına alındı sanılırken Falanjistler ülkenin tüm yaşamını kökünden değiştirecek bir harekate girişti (Çiyan, 2007, s. 80). Ateşkeslerin kalıcı olmadığı Lübnan'da 1976 yılı Lübnan'da Marunilerin Beyrut'taki Filistin mülteci kamplarına saldırması ile başladı. Tal-ez-Zatar, Cisir el Paşa, Dubayeh ve Karantina gibi yerleşim yerlerine düzenlenen saldırılar tam bir etnik temizliğe dönüştü. Mülteci kamplarına düzenlenen saldırılarda 1000'den fazla Filistinli ve Lübnanlı Müslüman öldürüldü ve binlercesi Batı Beyrut'a göç etmeye zorlandı (Atlıoğlu, 2016, s. 310).

Filistin kamplarına yapılan saldırı FKÖ lideri Arafat'ı zor durumda bıraktı. Nitekim 1 Temmuz 1975'te FKÖ ile Lübnan Ordusu arasında ateşkes imzalanmıştı. Arafat, yaşananların Lübnan'ın bir iç meselesi olduğunu, dahil olmanın İsrail davasına zarar vereceği düşüncesiyle milislerini yaşananların uzağında tutmak istiyordu. Ancak yapılan saldırı bu fikrin rafa kalkmasına neden oldu. 1976'da Filistinliler çatışmalara resmen dahil oldu (Kor, 2009, s. 51). Böylece savaşta Filistinlilerin Müslümanların yanında, ordunun ise Hristiyanların yanında yer aldığı yeni bir safha başladı (Acar, 1989, s. 79).

Filistinliler ve Ulusal Cephe milisleri, Marunilerin mülteci kamplarına yaptığı saldırıya cevaben Beyrut'un güneyindeki Damur'a saldırdı. Damur saldırısı da tıpkı mülteci kamplarına düzenlenen saldırılar gibi etnik ve dini bir temizlik hareketiydi. Saldırıda 500'den fazla Hristiyan öldürülürken, 7000'den fazlası da Beyrut'a göçe zorlandı (Atlıoğlu, 2016, s. 310-311). 1976 yılının ilk ayında çıkan bir başka olay ise Lübnan ordunun dağılmasına neden oldu. Sünni Üsteğmen Ahmet El-Khatip ve beraberindeki Müslüman askerler kendi kamplarından ayrıldı. Lübnan Arap Ordusu adı altında yeni bir ordu kurarak, Lübnan Ulusal Hareketi'ne katıldı (Çiyan, 2007, s. 82).

Lübnan ordusunun yaklaşık %75'inin Lübnan Ulusal Hareketi'ne katılımıyla, Bekaa ve Beyrut dahil ülkenin büyük kısmı Müslümanların kontrolüne geçti. Bu yaşananlar Lübnan devleti için ağır bir yenilgi anlamına geliyordu (Odeh, 1986, s. 261). Hal böyleyken Cumhurbaşkanı Franjiye, Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad ile temaslarını sıklaştırdı. Takip eden günlerde Şam yönetimi, Kemal Canbolat'ı ve Ulusal Hareket içinde yer alan grupları ülkeyi bölmekle suçlamayı başladı. Nisan ayından itibaren de Suriye kuvvetleri fiili olarak Lübnan'a girmeye başladı. Suriye

kuvvetlerinin çatışmalara dahil olması savaşın kaderini değiştirdi. Müslüman kuvvetler her tarafta yenilmeye başladı. Lübnan'da Mayıs ayından itibaren Suriye askerleri ve Falanjistlerin, FKÖ ve Canbolat önderliğindeki Ulusal Hareket'e karşı savaştığı anlaşılması güç bir manzara ortaya çıktı. Müslümanların üstünlüğü bir anda el değiştirerek Hristiyanlara geçmeye başladı. Bu arada Tel el-Zatar mülteci kampı Falanjistler tarafından 52 gün boyunca kuşatma altında tutuldu. Bu kuşatma sırasında 1600 kişi yaşamını kaybederken, yaklaşık 4000 kişi de yaralandı (Arı, 2014, s. 106).

Tel el Zatar'ın düşmesinden sonra Marunilerin ve Suriye kuvvetlerinin askeri hareketi daha da yoğunlaştı. FKÖ ve LUH'nin büyük hezimete uğradığı, daha fazla tutunamayacaklarının aşikar olduğu bu süreçte, FKÖ'nün talebi üzerine Suudi Arabistan'ın arabulucuğu ile Riyad'ta gerçekleştirilen mini bir zirve ile iç savaşın ilk safhasının sonlandı (Kor, 2009, s. 52). Suriye'nin askeri varlığını meşrulaştırırken, LUH'un taleplerini karşılamaktan oldukça uzak Riyad Antlaşmasına göre: *'21 Ekim 1976'da Lübnan'da ateşkes yürürlüğe girecek ve savaşan taraflar 1975 Nisanından önceki mevzilerine çekilecek; Lübnan için 30 bin kişilik bir Arap Caydırma Gücü oluşturulacak; FKÖ gerillaları Lübnan'da kalmaya devam etmekle beraber Lübnan'ın egemenliğine ve güvenliğine saygı gösterecektir'*. Ayrıca belirtmek gerekirken 30 bin kişilik Arap Caydırıcı Gücü içerisinde 25 bin Suriyeli asker bulunuyordu. Bu Suriye'nin Lübnan'ı askeri anlamda kontrol altında almayı başardığının kanıtı niteliğindedir (Ayhan & Tür, 2009, s. 103).

Kaybeden tarafta yer alan Canbolat sonraki yıllarda kendisinin ve Arafat'ın ABD, Avrupa, Mısır ve hatta Suriyeli elitlerin Esad'ın Lübnan müdahalesini engelleyecekleri düşünerek yanılığa düştüklerini ayrıca Şam rejimi ve Washington arasındaki ilişkinin farkına varamamanın büyük bir hata olduğunu ifade ederken iç savaşta yenilmelerinde en büyük etkenin ise Suriye'nin dış politikasının değişmesi olduğunu belirtmiştir (Ayhan & Tür, 2009, s. 102).

Müslümanların kaybettiği bu savaşın ilk safhasında kim kazançlı çıktı? Kesinlikle Maruniler; Müslümanlara kıyasla çok az kayıpla bu savaştan çıkarak hem yurtlarını (Dağlık Lübnan) hem Lübnan üzerindeki üstünlüklerini Suriye desteğiyle koruyarak savaşın kazananı oldular. Suriye; Hristiyanların tarafında savaşa dahil olarak, Lübnan'da kendisi olmadan olmadan iş yapamayacağını Arap Dünyasına ve Avrupa'ya gösterdi. Geçici bir süre Lübnan'ın büyük kısmını idare etti. ABD;

Suriye’yi kendi istekleri doğrultusunda yönlendirerek Marunileri korudu ve Lübnan üzerindeki hakimiyetlerinin devam etmesini sağladı. Ortadoğu’daki ana hedefi İsrail’in güvenliğini sağlamayı da bir oranda başardı. En önemlisi ise Arap ülkeleri arasındaki dayanışma ve birlik duygusunu zedeledi. İsrail ise Suriye’nin Filistinlileri ezmesi ile doğrudan müdahili olacağı savaşın provasını Suriye’ye yaptırarak kazandı (Çiyan, 2007, s. 91-92).

60 bin ölüm, 200 bin yaralanma ve 3 milyar dolar maddi hasara neden olduğu tahmin edilen iç savaş bu safhada son bulmamış, daha kanlı bir safhaya geçiş yapılmıştır. Nitekim, ülkeyi iç savaşa sürükleyen sebepler ortadan kaldırılamamış ve bütün gruplarda radikalleşme hız kesmeden devam etmiştir. Kısa bir süre sonra çatışmalar tekrar başlayacak ve ilk safhada gerçekleşen Müslüman-Hristiyan çatışmasından öte yeni aktörlerin de devreye girmesi ile herkesin herkesle savaştığı bir hale bürünecekti (Kor, 2009, s. 53).

3.3.2. Savaşın İkinci Safhası

İç Savaşın ilk safhasının sonlarına doğru Müslüman ve Filistinli gerillalar Hristiyanlara karşı ortak bir irade göstererek sürdürdükleri üstünlük Suriye’nin müdahalesiyle durdurulmuş ve iç savaş beklenmedik bir şekilde Hristiyanların lehine sonlanmıştır. Ancak binlerce insanın öldüğü, Lübnan’ın yerle bir olduğu, mezhepler arası düşmanlığın keskinleştiği, dış müdahalenin gerçekleştiği büyük bir iç savaştan sonra kalıcı bir barış beklentisi içine girmek iyimserlik göstergesi olurdu (Acar, 1989, s. 82).

Cumhurbaşkanı Süleyman Franjiye’nin görev süresinin dolması ile 1976 Eylül’de yerine banker Elias Sarkis seçildi. Sarkis, başbakanlığa Selim el-Hoss’u atadı (Sander, 2017, s. 541). Sarkis’in seçilmesinin ardından Arap Birliği’nin Riyad ve Kahire toplantılarında aldığı kararlar neticesinde, çoğunluğu Suriyeli askerlerden oluşan ‘Arap Caydırıcı Gücü’ Lübnan’da konuşlanmaya başladı (Yılmaz, 2004, s. 255). İsminde geçen Arap kelimesine rağmen, gerçekte Suriye işgal kuvvetleri (Armaoğlu, 2016, s. 653) olan bu güç Lübnan’da sorunları çözmek yerine Lübnan’daki çatışmalara yeni bir boyut getirmiştir. Nitekim Suriye Lübnan’ı sürekli kontrol ve müdahale edebileceği bir konumda tutma amacı taşıyordu. Bu amaç

doğrultusunda şekilledirmek istediği Lübnan politikası; Müslümanlar ve Filistinliler tarafından kuşkuyla karşılanırken, Hristiyanlar ile olan ittifakı da bozmuştur. Yaklaşık bir yıl sonra Suriye ile Hristiyanlar arasında şiddetli çatışmalar ortaya çıkmıştır (Arı, 2014, s. 107-108).

Savaş sonrası Suriye unsuruna ilaveten ortaya çıkan bir diğer sorun ülkede bulunan Filistinlilerin tekrar tartışılmaya başlanmasıdır. Özellikle Camille Chamoun'un liderliğini yaptığı Lübnan Cephesi, Kahire Antlaşması'nın geçersiz olduğunu, Filistinlilerin ülkesi terk etmesi gerektiğini savundu. Başbakan Hoss ise bu fikrin karşısında durarak, antlaşmasının geçerli olduğunu söylüyordu. Bu iki farklı görüş daha sonra antlaşmanın yürürlükte olduğunu hükmeden bir anlaşmaya vardı(Yurtsal, 2006, s. 31). Bu anlaşma uyarınca Lübnan Ordu Birlikleri ile ACG, Filistinlilerin elindeki ağır silahları toplayacak, Filistinli gerillalar güney Lübnan'da İsrail sınırından itibaren 15 km içeri çekilecek ve son olarak bu iki kuvvet Filistin kampları civarında denetlemelerde bulunabilecekti (Acar, 1989, s. 82-83).

1977 yılının başından itibaren Lübnan'da çatışmalar tekrar başladı. Çatışmaların tekrar başlamasının temel nedeni Marunilerin Suriye'nin askeri varlığı karşısında değişen tutumuydu. Maruniler bu tutumun değişmesine yol açan iki neden vardı; Mısır-İsrail ilişkilerinde 1977 yılı boyunca ortaya çıkan gelişmelerin Suriye'yi tekrar FKÖ'ye yaklaştırması, ikincisi ise İsrail'in Lübnan içindeki ittifaklarla bu ülkeye karşı daha aktif bir politika izlemeye başlamasıydı. İsrail, 1976 sonundan itibaren Lübnan ordusundan ayrılan Grek Katolik Binbaşı Saad Haddah komutasındaki askeri güce destek vermeye başladı. Lübnan'ın güneyine konuşlanan Haddah ordusunun görevi; bölgedeki Filistinli gerillaların İsrail'e karşı girişecekleri saldırılara karşı sınırı korumaktı (Athoğlu, 2016, s. 312). Bu yaşananlara ilaveten 16 Mart 1977 tarihinde Lübnan Ulusal Hareketi lideri Dürzi Kemal Canbolat'ın Şuf Dağı'ndaki evinin yakınlarında pusuya düşürülerek öldürülmesi Dürzilerin ayaklanmasına ve Dürzi-Maruni çatışmasının tekrar başlamasına neden oldu(Çiyan, 2007, s. 93). Cinayeti kimin işlediği muamma olarak kalırken, Kemal Canbolat'ın oğlu Velid Canbolat babasının izinde Lübnan Ulusal Hareketi'nin ve İlerici Sosyalist Parti'sinin başına geçti. Velid Canbolat LUH'ni Suriye yanlısı bir konuma taşıdı (Odeh, 1986, s. 301).

LUH'nin Suriye ile yakınlaşmasının ardından, ACG'ne bağlı Suriye askerleri ile Falanjistler arasında özellikle Doğu Beyrut'ta şiddetli çatışmalar yaşanmış ve her seferinde İsrail, Falanjistlerin yanında çatışmalara müdahil olmuştur (Kor, 2009, s. 53). İç savaşın ilk safhasında Falanjistlerin yanında yer alan Suriye şimdi Falanjist saldırılarının hedefi konumundaydı. Nitekim çatışmaların artması üzerine de Doğu Beyrut'u tamamen terketmek zorunda kaldı (Bağlıoğlu, 2008, s. 25).

Suriye birlikleri tarafından Beyrut'ta hareket alanı kısıtlanan FKÖ, 1976 Ekim'den itibaren Lübnan'ın güneyine yani İsrail sınırına yerleşmeye başlamıştı. Güneyde Hristiyan milislerle iyi ilişkiler içinde olan İsrail, Filistinlilerin sınırı aşmasına engel olamıyordu (Bozkurt, 2010, s. 89). Beyrut'ta çatışmalar sürerken Tel-Aviv'de Filistin komandolarının bir İsrail otobüsüne saldırması ve 31 kişiyi öldürmesi İsrail'in Lübnan'da girişeceği işgalin bahanesi oldu. Olaydan üç gün sonra 14 Mart 1978'de İsrail 20 binden fazla asker ile kara, hava ve denizden Güney Lübnan'a çıkartma yaptı (Acar, 1989, s. 84). İsrail'in 'Litani Operasyonu' olarak nitelendirdiği bu hareket ile başlıca hedefleri şunlardı; 1.LUH-FDH ittifakına ağır bir darbe indirmek 2. Kendi sınırına bitişik Lübnan topraklarında 8 mil genişliğinde bir bölge oluşturarak bu ülke içindeki etkinliğini arttırmak 3. Suriye etkisine karşılık vermek 4. Lübnan hükümetinin LUH ile pazarlık gücünü arttırmak, böylece faşist güçlerin bu hükümetin içindeki konumlarını güçlendirmek (Odeh, 1986, s. 303).

İsrail bu hareket ile hedeflerinden bazılarını ulaşabildi. İlk aşamada Litani nehrinin güneyinde kalan 6 millik bir bölgeyi güvenlik alanı olarak ilan etti. 2 gün içinde ise Lübnan'ın %10'unu kontrol altına almayı başardı. Nihayetinde, Filistinli gerillalar Litani Nehri'nin kuzeyine çekilmek zorunda kalırken 2000'i aşkın hayatını kaybetti ve 250.000 kişi de evlerini terk ederek göç etmek zorunda kaldı. Güney Lübnan'da yaşananların ciddiyeti üzerine Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 19 Mart 1978'de 425 ve 426 sayılı 2 karar aldı. BMGK'nın 425 sayılı karar ile İsrail'in Lübnan'dan çekilmesini isterken, 426 sayılı kararla da 6000 askerden oluşan UNIFIL, güvenliği sağlamak için bölgeye konuşlandırıldı (Arı, 2014, s. 108).

İsrail başlangıçta çekilmek istememesinden ötürü dirense de uluslararası toplumun baskılarına dayanamayıp 13 Haziran'da Lübnan'ın güneyinden çekilmeye başladı. Ancak sınırdaki 6 millik bölgeyi Saad Haddah'a bıraktı. Böylece Haddah bölgeyi İsrail adına korurken, Filistinli gerillalarla savaşacak olan Güney

Lübnan Ordusu'nun temelleri atıldı (Athloğlu, 2016, s. 313). İsrail'den aldığı destekle bölgede askeri bir denetim kuran Haddah, 1979'dan önce 'Hür Lübnan Devlet'ini kurduğunu ilan etti ve hemen akabinde İsrail ile ittifakını açıkladı (Arı, 2014, s. 109). Ancak Güney Lübnan'da İsrail'in fiiliyatından sorumlu Haddah'ın bu tutumu ciddiye alınmamış, çatışmalar devam etmiştir.

1980'lere gelindiğinde Filistinliler ile İsraililer, Maruniler ile Suriyeliler, kuzeyde Müslüman cemaatler, Doğu Beyrut'ta Hristiyanlar, güneyde ve Beyrut'un kenar mahallelerinde ise Şii Emel Örgütü FKÖ ile çatışmaktaydı. Aynı zamanda bu dönemde yabancı misyonlara karşın suikastler ve bombalı eylemler de artmıştır. Barış ve güvenliğin tesisinden sorumlu ACG'ne gelince ise bu güce destek veren Suriye haricindeki ülkelerin çatışmaların yeniden başlaması ile askerlerini çekmeye başlaması sebebiyle fiziki varlığını yitirmiş, Suriye'nin ülkedeki varlığını meşrulaştıran bir aracı konumuna evrilmiştir. Savaşın bu ikinci safhasına damgasını vuran gelişmeler ise Suriye ve Maruni gruplar arasındaki çekişme ve perde arkasında Suriye İsrail arasındaki güç mücadelesi olmuştur. Ülkedeki dengeleri temelinden değiştiren asıl olay ise 1982 İsrail işgali olacaktır (Kor, 2009, s. 55).

3.3.3. İsrail'in 1982 İşgali

İsrail'de 1981 Ağustos'unda Begin hükümetinin kurulması ve Ariel Sharon'un Savunma Bakanı olarak atanmasının ardından, ülkenin Lübnan'a dair planları daha net bir hal almaya başladı. Sharon'a göre Lübnan'a yapılacak saldırı Lübnan ile sınırlı kalmayacak; Beyrut'a Arafat'ın karargahına kadar gidilecek ve onu yerinden ettikten sonra önde gelen Hristiyan lider Beşir Cemayel'e taç giydirilecek ve sonunda İsrail ile Lübnan bir barış antlaşması imzalayacaktı. Lübnan'a yapılacak saldırının bir diğer amacı Suriye'nin ülke üzerindeki hakimiyetini kırmaktı. Nitekim Suriye'nin etkinliği kırıldıktan sonra başa gelecek olan radikal Maruniler ile anlaşmak ve iş birliği yapmak çok daha kolay olacaktı(Ayhan & Tür, 2009, s. 126).

İsrail'in Suriye ile yaşadığı Zahle Krizi ve Beka vadisine yerleştirdiği Sovyet yapımı Sam-6 füzeleri ile gerginliğin hat safhada olduğu çatışmaların dinmediği bu süreçte, Lübnan'a planladığı işgal hareketininin tetikleyicisi 3 Haziran 1982'de Londra Büyükelçisi Sholomo Argov'a düzenlenen suikast girişimi oldu (Güdül,

2008, s. 176-177). Esasen suikasti düzleyen grup 1973'te El Fetih'ten ayrılmış olan ve FKÖ ile savaş halinde olan Abu Nidal'a bağı el-Asifa'ydı. Ancak İsrail bunların hepsini FKÖ mensubu olarak görmekteydi (Arı, 2014, s. 112). Nitekim Başbakan Begin'e göre sorun suikastin kimin tarafından organize edildiğı değil, sorun Lübnan'daki Filistin varlığının sorun olmaktan çıkarılmasıydı (Ayhan & Tür, 2009, s. 127). Böylece İsrail, bu suikasti bahane ederek uzun süredir planladığı, Litani Operasyonu'ndan daha kapsamlı olan 'Galile için Barış Operasyonu' adını verdiği bir hareket ile 6 Haziran 1982'de Lübnan'ı işgal etmeye başladı (Çıyan, 2007, s. 100-101).

Begin, ilk aşamada hem kendi halkından hem dünyadan gelebilecek tepkileri kırmak amacıyla ısrarla hareketin daha önce olduğu gibi Güney Lübnan ile sınırlı kalacağı yönünde açıklamalarda bulundu. Ancak gelişmeler bu açıklamaların oldukça uzağında seyretti. Sayılarının 80 bini bulan İsrail askerleri 3 koldan Lübnan'a girerek birkaç gün içinde Beyrut'a yaklaştı. Savaş süresinde Doğu ve Batı Beyrut adeta 2 farklı görünüme büründü. Hristiyanların kontrol ettiği Doğu Beyrut'ta İsrail ile anlaşma sağlandığından çatışma veyahut bombalama söz konusu olmazken, Batı Beyrut tam tersine durmaksızın bombalandı ve FKÖ ile Suriye askerlerine hareket fırsatı vermeyecek şekilde kuşatıldı (Acar, 1989, s. 94).

Temmuz ayına gelindiğinde şiddetin boyutu daha da arttı. İsrail kara, hava ve denizden sürdürdüğü bombardıman ile Filistinlileri iyice köşeye sıkıştırdı. 2 Temmuz'da ise şiddetli bir hava saldırısı gerçekleştireceğini, tüm sivillerin bölgeyi terketmesini gerektiğini duyurdu. Gerçekten de bu duyurunun akabinde bombardıman daha çok şiddetlendi (Yılmaz, 2004, s. 261). Bunun üzerine Lübnan hükümeti, topraklarında ülkelerin ve grupların savaşına son vermek için çözüm arayışına girdi. 14 Temmuz'da bir bildiri yayınlayarak çarpışmalara son verilmesini, tüm yabancı kuvvetlerin ülkeyi terk etmesini ve Lübnan'da asayişin sağlanması için uluslararası bir kuvvetin Beyrut'ta konuşlandırılması talebinde bulundu. Hükümetin bu talebi sonuçsuz kaldı (Güdül, 2008, s. 178). Ancak ABD'nin Ortadoğu Özel Temsilcisi Philip Habib'in arabuluculuk çabaları sonucu Ağustos ortasında krize bir çözüm bulundu (Atlıoğlu, 2016, s. 314).

Habib'in Barış Planı'na göre;

1. Taraflar arasında tam ateşkes sağlanacak.
2. Beyrut'tan barış içinde çekilme bir plan çerçevesinde gerçekleşecek.
3. Geri çekilme işlemi çok uluslu kuvvetler gözetiminde olacak.
4. Lübnan'da kalmaya devam edecek olan, sivil Filistinliler, Lübnan yasa ve uygulamalarına tabi olacak.
5. Çekilme gününde çok uluslu kuvvetler Batı Beyrut'ta Filistinlilerin ve Lübnanlıların güvenliğini garanti edecek ve de devlet otoritesine yardımcı olacaklar. Bu kuvvet 800 Amerikalı, 800 Fransız, 400 İtalyan ve 3000 kadar Lübnan askerinden oluşacak.
6. Eğer planın herhangi bir bölümünün uygulanması imkansız hale gelirse, çok uluslu kuvvetin de fonksiyonu geçersiz sayılacak.
7. Çok uluslu kuvvetin bir ay sürecek ancak Lübnan Hükümeti gerekli görürse bu süreyi uzatabilecek.
8. Boşaltma işlemine Kızıl Haç yardımcı olacak.
9. Boşaltma deniz yoluyla Beyrut limanından, hava yoluyla Kıbrıs'tan ve kara yoluyla Beyrut-Şam yolundan yürütülecek. Lübnan Ordusu işlemin yürütülmesinde FKÖ ile iş birliği yaparken, İsrail Ordusu uluslararası kara yolunu boşaltarak çekilmenin güvenliğini sağlayacak.
10. Boşaltma 15 gün içinde tamamlanacak, gün ışığında yürütülecek. Savaşçılar hafif silahlarını yanlarında götürebilecek ancak ağır silahları Lübnan ordusuna devredecek.
11. FKÖ liderliği Lübnan'ı halka açık olarak terkedecek, ayrılışı açık olarak duyuracak (Yurtsal, 2006, s. 37-38).

Filistinlilerin Lübnan'daki örgütlü varlığının sonu anlamına gelen Habib Planı gereği 21 Ağustos 1982 tarihinde Filistinliler ve Suriyeli askerler şehri terketmeye başladı. Tahliye işlemi 1 Eylül'de tamamlandı. Böylelikle İsrail'in Lübnan'ı işgali ile başlayan iki buçuk ay süren İsrail-Filistin çatışması son buldu (Acar, 1989, s. 98). 30 Kasım itibariyle İsrail işgalinin bilançosu %84'ünü sivillerin oluşturduğu 19.085 ölü, 31.915 yaralıydı (Kor, 2009, s. 57). Şehirlere verdiği zarar ise İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman kentlerine benzetilecek kadar ağırdı. Bir BM raporuna göre sadece Batı Beyrut'ta 13.500 evin, başka yerlerde binlercesinin hasar gördüğü tahmin edilmekteydi. Anlaşılan o ki İsrail, bir ülkenin neredeyse yarısını işgal ederek,

başkentini yıkarak, binlerce sivilini öldürerek tuhaf bir şekilde Galile'ye barış getirmeyi arzulamıştı (Arı, 2014, s. 113).

Habib Planı'nın uygulanmaya konulduğu günlerde Lübnan iç siyasetinde de sular durulmuyordu. Görev süresi dolan Sarkis'in yerine 23 Ağustos 1982'de Beşir Cemayel'in cumhurbaşkanı seçilmesi ülkede yeni bir tartışma yarattı. Hristiyanların özellikle Marunilerin desteklediği Cemayel'i Müslüman liderler istemiyordu. Seçimin yapılabilmesi için gerekli olan üçte iki çoğunluğu sağladığından teknik manada her şey yasal görünüyordu. Ancak Müslüman liderlerden bazıları Cemayel'in ulusal meşruiyeti olmadığını iddia ediyordu. Çünkü seçim İsrail korumasında gerçekleşmiş ve esasen de Cemayel İsrail'in adayydı (Güdül, 2008, s. 179-180). Cemayel'in başkan seçilmesi, İsrail'in Lübnan işgalindeki hedeflerinden bir diğerinin daha başarıya ulaştığının kanıtıydı. Ancak resmi olarak 23 Eylül'de koltuğa oturacak olan Cemayel, 14 Eylül'de Falanjist Parti merkezine konan bir bomba sonucu, toplantı halinde iken öldürüldü. Cemayel ile birlikte birçok Falanjist milis lider de öldü. Bu suikastten Suriye sorumlu tutuldu (Çiyan, 2007, s. 105).

Beşir Cemayel'in öldürülmesi ile yerine 16 Eylül'de daha ılımlı olarak nitelendirilen kardeşi Emin Cemayel geçti. Ancak Emin Cemayel'in göreve başladığı gün İsrail kuvvetleri bölgedeki kamplarda 2000 Filistinli gerilla bulunduğunu ve bu gerillaları yakalamak amacıyla Batı Beyrut'a girdiğini açıkladı. 16 Eylül gecesi Falanjistler Sabra ve Şatilla kamplarında katliamlar gerçekleştirmeye başladı. Katliam, Ariel Şaron'un bilgisi dahilindeydi. Nitekim Lübnan Ordusu'nun yetersizliğinden ülkede güvenliği Falanjistler ile İsrail askerleri sağlıyordu (Güdül, 2008, s. 180). 2 süren kuşatma boyunca çoğu çocuk ,kadın ve yaşlı 2000'den fazla Filistinli öldürüldü. Cinayetlerin yanı sıra yaşanan tecavüz vakaları ve insanlık dışı davranışlar savaşın ne boyutta olduğunu göstergesi niteliğindedi (Atlıoğlu, 2016, s. 314).

FKÖ'nün Beyrut'taki sivillerin güvenliğine yönelik güvence olarak terk ettiği Lübnan'da yaşanan bu katliama karşın gerek İsrail'den gerek uluslararası kamuoyundan yükselen tepkiler üzerine olayı araştırmak üzere 'Kahan Komisyonu' kuruldu. Komisyon yayınladığı raporda;İsrail'in desteğiyle Hristiyan milislerce gerçekleştiren katliamdan Falanjist milis lideri Elie Hobeika'yı doğrudan, işgalin mimarı Şaron'u ise bireyse olarak sorumlu tuttu. Bu olaydan sonra görevinden istifa

etmek zorunda kalan Şaron ‘Sabra ve Şatilla Kasabı’ olarak anılacaktı (Kor, 2006, s. 36).

Büyük yankı uyandıran katliamlar sonrası Emin Cemayel Lübnan’ın kaderini belirsizliklere teslim etmek istemedi. ABD’ye başvurarak Çok Uluslu Gücün yeniden oluşturulmasını talep etti. Bu talep üzerine ABD, Fransız, İtalyan ve İngiliz güçlerinden oluşan güç yeniden göreve başladı(Yılmaz, 2004, s. 264). Ancak Lübnan’da çatışmalar bundan sonrada durmadı. Bir taraftan çatışmalar sürerken, bir taraftan da İsrail’in Lübnan’ı terk etmesine yönelik görüşmeler sürüyordu. Nihayetinde bu görüşmeler 17 Mayıs 1983’te anlaşma ile sonuçlandı (Arı, 2014, s. 116).

17 Mayıs Antlaşması’na göre;

1. İsrail ve Lübnan arasındaki savaş hali sona erecek, taraflar birbirlerine karşı düşmanca propagandalarda bulunmaktan vazgeçecek ve ilişkilerde normalleşme süreci başlatılacak.
2. Güney Lübnan’da güvenli bölge oluşturulacak ve bu bölgede Lübnan ordusu görev yapacak. Ancak denetimlere 50 kişilik İsrail devriye birliği katılabilecek. Ayrıca Lübnan vatandaşları dışındakiler bölgeye özen izin ile girebilecek.
3. Saad Haddad’ın Güvenli Bölgedeki faaliyetlerine izin verilecek.
4. İsrail ve Suriye kuvvetleri eş zamanlı olarak 8-10 haftalık bir süreçte Lübnan’dan çekilecek.

ABD’nin baskısıyla İsrail’in amacına ve talebine yakın bu antlaşmanın uygulanması kolay olmadı. Çünkü Suriye bu anlaşmayı tanımadığını açıkladı (Ayhan & Tür, 2009, s. 140-141). Suriye; Lübnan’a devletin daveti ile geldiğini, İsrail’in ise cebren ve işgal ile girdiğini beyan ediyordu. İsrail ise çekilmesinin ancak Suriye’nin tamamen çekilmesi ile mümkün olabileceğini belirtiyordu. Dolayısıyla bu antlaşma ölü doğmuştur (Bozkurt, 2010, s. 91).

Bu antlaşmanın akabinde ülkedeki Şii gruplar, İsrail ve Uluslararası Gücün ülkeden ayrılması için bunları hedef alan saldırılar düzenlemeye başladı. Bu saldırılar içinde en yankı bulanı 23 Ekim’de Amerikan ve Fransız karargahlarına yapılan saldırılar ile 241 Amerikalı, 58 Fransızın öldürülmesi oldu (Yılmaz, 2004, s. 266).

Yaşananlar sonrası ABD, 7 Şubat 1984'te Lübnan'dan askerlerini çekeceğini açıkladı. Bu açıklamayı İngiltere ve İtalya'nın çekilme kararı takip etti. Fransa ise Çok Uluslu Gücün BM ile yer değiştirmesini talep etti. Bu ardı ardına gelen açıklamalar ve Şii milislerin başarısı Lübnan hükümetinin 5 Mart 1984'te, 17 Mayıs Antlaşması'nı yürürlükten kaldırmasıyla sonuçlandı (Atlıoğlu, 2016, s. 315).

İsrail'in 1982 Haziran ayında başlayan Lübnan işgali ise sadece Güney Lübnan'daki güvenlik bölgesi ile yetinerek 1985 Ocak ayında çekilmesi ile son buldu. Fakat İsrail'in çekilmesi ile Lübnan tekrar karmakarışık bir hale geldi. Bunun sebebi İsrail'in Lübnan'da bırakacağı boşluğun çeşitli gruplar tarafından doldurulmak istenmesinin yol açtığı mücadelelerdir. Nitekim 1985'ten sonra Lübnan; Hristiyan-Müslüman çatışmaları, Müslümanların kendi içinde Sünni-Şii çatışması, Hristiyanların kendi içindeki iktidar mücadeleleri, Suriye yanlısı olanlarla Suriye karşıtı olanların çatışmaları, ayrılıkçılar ile Lübnan birliğini savunanların mücadeleleri, Batılı devletlerin vatandaşlarının öldürülmesi veya kaçırılmaları ve rehinelere sorunu, Filistinli gerillaların saldırıları, İsrail'in saldırıları ve Arap ülkelerinin tabiri caizse pastadan pay alma mücadelelerine sahne olmuştur. Tüm bu karışıklıklar içinde Lübnan'da en etkin olaylardan biri de dini terör örgütlerinin çoğalması oldu. Nitekim Emel örgütünün bölünmesiyle ortaya çıkan Şii İslami Cihad ve Hizbullah arasındaki üstünlük mücadelesi ve Lübnan'a hakim olma çabaları bu döneme damgasını vuran bir diğer gelişmedir (Armaoğlu, 2016, s. 769-770).

Herkesin herkesle savaştığı bu süreçte siyasi kriz de giderek tırmanmıştır. 1 Haziran 1987'de Başbakan Reşid Karami'nin suikaste kurban gitmesinin akabinde Cumhurbaşkanı Emin Cemayel'in, Maruni Mişel Aun'ı başbakan olarak ataması Müslümanlarca tepkiyle karşılanmıştır. Nihayetinde Doğu Beyrut'ta Hristiyan, Batı Beyrut'ta Müslüman 2 ayrı hükümet kurulmuştur. İran-İrak Savaşı'nın sona ermesinin ardından Saddam Hüseyin, ezeli rakipleri İran ve Suriye'ye karşı desteklediği ve silahlandığı Aun liderliğindeki Hristiyanlar, Batı'nın da desteğini alacakları beklentisi ile Şubat 1989'da Suriye ve Suriye yanlısı milislere karşı 'Kurtuluş Savaşı'na girişmiştir (Kor, 2009, s. 62). Lübnan'da artan çatışmalar ve iç savaşın tekrar çıkmaza girmesi ile çatışmalara çözüm bulmak amacıyla Arap Birliği, 1989 Mayıs'ında 'Kazablanka Zirve'sinde; Suudi Arabistan, Cezayir ve Fas hükümet başkanlarının bir barış planı hazırlamalarına karar vermiştir. Çatışmaları durdurmayı

ve birtakım reformları barındıran bu plan, Lübnan parlamentosu ile müzakereler için Taif'te toplanmayı öngörüyordu (Armaoğlu, 2016, s. 770-771). Nihayetinde Kazablanka'da atılan bu önemli adım Taif'te sonuçlanacaktı.

3.3.4. Taif Düzeni ve İç Savaşın Sonu

Lübnan'da iç savaş boyunca tüm uzlaşma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak çatışmalar sürerken 22 Ekim 1989'da Arap Birliği öncülüğünde ve ABD'nin desteğiyle Suudi Arabistan'ın Taif kentinde, en son yapılabilen 1972 seçimlerinde hayatta kalan 62 milletvekili bir araya gelmiştir. 22 gün süren müzakerelerin ardından Taif Anlaşması 22 Ekim 1989'da 59 milletvekilinin onayıyla kabul edilmiştir. 5 Kasım'da da yeni seçilen Cumhurbaşkanı Rene Muavvad tarafından hemen onaylanmıştır (Kor, 2009, s. 64).

Tam başlığı 'Lübnan Milli Misakı' (Vesikatü'l-Vefakü'l-Vatani) olan bu anlaşma ile Lübnan siyasi tarihinde etnik ve dini gruplar arasında zımni anlaşmalara bir yenisi daha eklenmiştir. 'Lübnan'da 2. Cumhuriyet' denilen yeni döneme işaret eden bu anlaşmanın amacı 'yeniden yapılanma' gerçekleştirmektedir (Taflıoğlu, 2006, s. 38).

Taif Anlaşması özetle;

1. Anlaşma'nın girişinde 'Genel İlkeler' kısmında; Lübnan'ın egemen, özgür ve bağımsız bir ülke olduğu vurgulanmış, ardından Arap kimliği ve kamusal özgürlüklere saygı gösteren demokratik bir parlamenter cumhuriyet olduğu belirtildi.
2. Geleneksel olarak cumhurbaşkanının Maruni, başbakanın Sünni ve meclis başkanının Şii olduğu sistem devam etmekle birlikte cumhurbaşkanının yetkilerinin önemli bir kısmı kabineye devredilmiştir. Bu cumhurbaşkanının gücünü sınırlayarak daha sembolik misyonlar kazanmasına neden olurken başbakanın ve kabinenin daha etkin olacağı anlamına geliyordu.
3. Hristiyan ve Müslümanların parlamentodaki 6/5 oranı, Müslüman ve Hristiyanlar eşit sandalyeye sahip olacak şekilde değiştirilmiştir. Şöyleki;

Taif öncesi 99 milletvekili var iken 54 Hristiyan 45 Müslüman dağılımı, Taif sonrası milletvekili sayısının 128'e çıkarılması ile 64 Hristiyan 64 Müslüman arasında paylaştırıldı. Bunlara ek olarak kamu hizmetlerinde de işe alımlarda mezhepsel ayrıma son verildi.

4. BM'nin 425 nolu kararı uygulamaya geçecek ve İsrail işgali sona erdirilecek. Suriye ise Beyrut ve diğer büyük şehirlerdeki askerlerini Beka Vadisine yerleştirerek ülkenin büyük bölümünden 2 yıl içinde çekilecek ve tam çekilme için takvim oluşturulacaktı.
5. Arap Dünyasındaki tüm devletler ile kardeşçe ilişkiler geliştirilecek özellikle tarihsel olarak 'özel ilişkileri' olan Suriye ile iş birliği ve dayanışma halinde olunacak, bu yolla her 2 ülkenin egemenliği ve bağımsızlığı korunacaktı.
6. Ülkede Lübnanlı olan veya olmayan tüm silahlı milis grupları dağıtılacak (Köse, 2006, s.58-59; Atlıoğlu, 2014, s. 83-86).

Cumhurbaşkanı Rene Muavvad'ın göreve geldikten 17 gün sonra bir suikaste kurban gitmesiyle yerine Elias Hrawi 25 Kasım 1989'da göreve getirildi. Hrawi göreve gelmesiyle Aoun'un tasfiye edilmesine karar verdi. Bu karar karşısında Aoun, Taif Anlaşmasını ve Hrawi'nin cumhurbaşkanlığını tanımadığını beyan ederek devlete karşı isyan bayrağını çekti. Ancak Suriye desteğiyle Lübnan Ordusu, Aoun birliklerini kısa sürede alt etti. 13 Ekim 1990'da makamından uzaklaştırılan Aoun akabinde Fransa'ya sürgüne gönderildi. Dolayısıyla 15 yıllık iç savaş ancak sona erdi (Çiyan, 2007, s. 125; Bozkurt, 2010, s.96).

İç savaşın bedeli ise Lübnan için oldukça ağırdı. Savaş sırasında 144 bini aşkın can kaybı, 184 bini aşkın yaralanma, 17 bin kişinin kaybolduğu ve 13 bin kişinin sakat kaldığı tahmin edilmektedir. Ülkeyi terk edenlerin sayısı 990 bine (Lübnan nüfusunun %35'i) ulaşmıştır. Çoğunluğu İsrail'in işgal ettiği güney kesiminden olmak üzere 600 bin ila 900 bin kişi de ülke içinde yer değiştirmek zorunda kalmıştır. 86 bin ev yıkılmıştır.İç savaşın toplam maliyetinin ise 80 ila 160 milyar dolar arasında olduğu bilinmektedir (Kor, 2009, s. 65).

3.3.5. Taif Sonrası Lübnan

Lübnan'da iç savaşı sonlandıran Taif Anlaşması ile yeniden yapılanma süreci başladı. Anlaşma ile kabul edilen reformlar uyarınca meclisteki sandalye sayısı Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında eşit sayıda bölüştü. Mart 1991'de yabancı diplomat ile kabine mensupları ve yüksek yargı organlarının mensuplarına karşın işlenen suçlar hariç tutularak, genel af çıkartıldı. Mayıs ayında ise İsrail'karşı meşru bir direniş örgütü olarak kabul edilen Hizbullah dışındaki tüm milis güçler dağıtıldı. Lübnan Ordusu yeniden tasarlanarak güçlendirildi. Hiravi'nin çabasıyla Hristiyan ve Müslüman milisler silahlarını Beyrut dışına taşıdı. Şehri ikiye ayıran barikatlar kaldırıldı ve Beyrut tekrar birleşti. Lübnan hükümeti ülke çapında otoritesini yeniden tesis etmeye başladı (Kor, 2006, s.39; Çıyan, 2007, s.126).

Taif sonrası dönemin en dikkat çekici yanı ise şüphesiz Suriye'nin Lübnan üzerindeki artan etkisidir. Nitekim Taif Anlaşması Lübnan ile Suriye arasında 'özel ilişkiler' olduğuna zaten vurgu yapmaktaydı. Akabinde Suriye'nin 'Körfez Krizi' sırasında Batı ve Körfez ülkeleri ile yaklaşması Lübnan üzerindeki etkisini pekiştirdi. Bu etki, 22 Mayıs 1991'de imzalanan 'Dostluk İşbirliği ve Koordinasyon Anlaşması' ile resmîyet kazandı(Altunışık, 2007, s. 7). Suriye bu anlaşma ile 1943 yılında bağımsızlığını kazanan Lübnan'ı ilk kez ayrı ve bağımsız bir devlet olarak tanımış oldu. Ancak daha önemlisi bu anlaşma Suriye ve Lübnan'ın askeri ve iktisadi çıkarlarını ayrılmaz bir bütün olarak görmekteydi. Bu reelpolitikte Suriye'nin her konuda Lübnan'a müdahalesinin meşrulaştığı anlamına gelmekteydi (Köse, 2006, s. 10).

1992 yılına gelindiğinde, 1972'den bu yana Lübnan'da ilk kez parlamento seçimleri yapıldı. Taif Anlaşması uyarınca verilen 2 yıllık sürenin dolmasına rağmen Suriye'nin Lübnan'dan askerlerini çekmemesi ve seçimlerin Suriye etkisi altında yapılıyor olması nedeniyle Marunilerin büyük bir kısmı seçimleri protesto etti ve seçimlere katılmadı (Güdül, 2008, s. 194). Bunun sonucu olarak ülke tarihinin en düşük katılımı (%30) seçimleri yapılmış oldu (Atlıoğlu, 2016, s. 319). Seçim sonucunda 128 sandalye Müslüman ve Hristiyanlar tarafından eşit şekilde paylaşıldı. Hristiyanlara verilen 64 sandalyenin dağılımı; 34 Maruni, 14 Grek Ortadoks, 8 Grek Katolik, 5 Ermeni Ortadoks, 5 Ermeni Katolik, 1 Anglikan, 1 Küçük Azınlıklar.

Müslümanlara verilen 64 sandalyenin dağılımı ise; 27 Sünni, 27 Şii, 8 Dürzi ve 2 Nusayri'dir (Bağlıoğlu, 2008, s. 30).

1992 seçimlerinin en önemli özelliği ise ülke geleceğinde etkin rol oynayacak 2 yeni aktörün, siyasi karar alma mekanizmasına katılması oldu. Bunlardan ilki seçimlerde 9 koltuk elde eden Şii Hizbullah Örgütü'dür. Hizbullah, 1990'lı yıllarda hem İsrail işgaline karşı yürüttüğü askeri mücadele hem de ülke siyasetindeki varlığı ile Lübnan'da nüfuzlu bir aktör haline geldi. Seçimlerin ortaya çıkardığı bir diğer aktör ise başbakanlığa atanan Sünni iş adamı Refik Hariri'ydi. Suudi Arabistan'a giderek zenginleşen Hariri çok tanınmış bir iş adamı olmakla birlikte siyasi tecrübeden yoksundu. Ancak toplumun geniş bir kesimi tarafından kabul gördü. Hem Suudi Arabistan ve körfezdeki Arap ülkeleri hem de Fransa ve ABD ile iyi ilişkilere sahip olan Hariri ilk başbakanlığı döneminde, Lübnan'ın savaştan harap olmuş alt yapısını yeniden inşa etmek ve liberal ekonomiyi yeniden canlandırmak için büyük çaba harcadı (Atlıoğlu, 2016, s. 319).

Ülkede esen olumlu hava Hizbullah ve İsrail arasında çatışmaların tekrar başlaması ile sekteye uğradı. Hizbullah'ın, İsrail'in Lübnan'ın güneyindeki işgaline karşın Galile'ye roketlerle saldırması üzerine, İsrail 25 Temmuz 1993'te 1982 yılından bu yana Lübnan'a karşı girişilen en büyük saldırıyı başlattı. Bu durum karşısında Lübnan Hükümeti, güney bölgesindeki tüm silah ruhsatlarını iptal etti ve bölgeye bir kara bölüğü gönderdi. Suriye ise Hizbullah ve İsrail arasında yazılı olmayan bir anlaşma tesis etti. Bu anlaşmaya göre Hizbullah, İsrail Şii köylerine saldırmadığı müddetçe, İsrail'in kuzeyine saldırmamayı taahhüt etti (Bozkurt, 2010, s.98; Sönmezoğlu, 2010, s.455). Ancak anlaşmaya rağmen karşılıklı çatışmalar devam etti. 11 Nisan 1996'ya gelindiğinde İsrail 'Gazap Üzümleri Operasyonu' adını verdiği büyük bir operasyon ile Güney Lübnan'da, Beyrut'un güney kesimlerinde ve Bekaa'da bulunan Hizbullah üslerini bombalamaya başladı. İsrail'in BM kampı Cana'yı vurması ile 105 Filistinlinin hayatını kaybetti. Ayrıca yaklaşık 500 bin kişi bu saldırılardan kaçmak için evlerini terk etti ve mülteci durumuna düştü (Sönmezoğlu, 2010, s.455; Güdül, 2008, s.200).

1990'larda Lübnan'ın en büyük gündemi şüphesiz Hizbullah ve İsrail çatışmalarıdır. Ancak 2000'li yılların başlaması ile Lübnan'da önemli değişimler yaşandı. 1978 ve 1982'de güvenlik gerekçesi ile Lübnan'ın %10'unu işgal eden İsrail

1985'te kısmi bir çekilme gösterse de Güney Lübnan'daki işgalini sürdürmüş ve Hizbullah milisleri ile çatışmaları devam etmiştir (Kor, 2006, s. 73). Bu çatışmalarda İsrail milyarlarca dolar zarar ederken, artan can kayıplarının askerlerde yarattığı 'Lübnan Sendromu' ve iç kamuoyunda yükselen sesler ile radikal bir karar alıp, 22 Mayıs 2000'de (Şebaa Çiftlikleri hariç) Güney Lübnan'dan çekilmiştir (Kor, 2006, s. 41).

İsrail'in Lübnan'dan çekilmesi ile gözler ülkedeki bir diğer aktör Suriye'ye çevrilmiştir. Öncelikle belirtmek gerekirken 2000'li yıllar Suriye'nin bölgedeki otorisini sarsan gelişmeler ile başlamıştır. ABD ve İsrail'de değişen yönetimlerin Suriye ile barışa yönelik farklı tutumları, Hafız Esad'ın ölümü ve özellikle 11 Eylül olayları Suriye'nin bölgedeki konumunun evrilmesine neden olmuştur. Buna ilaveten İsrail'in Lübnan'dan askerlerini çekmesi, ülke içinde özellikle Hristiyanlar arasında Suriye'nin neden halen var olduğu tartışma konusu olmuştur (Altunışık, 2007, s. 10). Bu tartışmalar sürerken Suriye 2001 yazında 25 bin kişik askeri birliğini geri çekmiş, 14 bin askerini ise güvenlik gerekçesi ile bölgede tutmaya devam etmiştir (Kor, 2006, s. 41). Ancak Suriye'nin Lübnan'da tutunma çabası, Lübnan siyasetini derinden sarsan olayların vuku bulmasıyla uzun süreli olmayacak, 2005 yılında kalan askerlerini de çekerek, Lübnan'dan ayrılmak zorunda kalacaktır.

3.4. REFİK HARİRİ SUİKASTİ ve SEDİR DEVRİMİ

Lübnan siyaseti iç savaş nedeniyle birçok siyasetçinin kirlenmesine neden olmuş bu da yeni temiz siyasi aktörlerin iş başına gelmelerine olanak sağlamıştır. Savaş süresince yurt dışında yaşamış olan işadamı Refik Hariri gibi kişilerin yeni siyasetçi tipi olarak öne çıkması bu sayede mümkün olmuştur (Elik, 2006). İş çevrelerince çok tanınmış, Forbes dergisine göre 1980'ler boyunca dünyanın en zengin yüz kişisi arasında yer alan Hariri 1992'de Lübnan'a başbakan olarak döndü. 1992'den 1998'e dek başbakanlık görevi yürüttü. 2000 yılına gelindiğinde ise halkın desteğiyle tekrar başbakanlık koltuğuna oturdu ve 2004 yılına dek görevini sürdürdü. Hariri, iç savaştan harap olmuş Lübnan'ı yeniden yapılandırmak adına yurt dışındaki bağlantılarını da kullanarak, hızlı bir inşa sürecine girişti ve bu süreçte cebinden de milyonlar harcamaktan çekinmedi (Çelik, 2012, s. 135-136).

Tüm bu gelişmelere karşın Lübnan yönetiminde bir uyum söz konusu değildi. 1998'de, Emil Lahud'un cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra, Başbakan Hariri ile Lahud arasında kişisel bir çekişme ortaya çıkmıştı. Bu çekişmenin boyutu uluslararası ve bölgesel gelişmelerin de etkisiyle, giderek artan bir seyir izledi(Çelik, 2012, s. 136). Kırılma noktası ise Esad rejiminin, Lahud'un görev süresini uzatmak istemesi ve ABD ile Fransa'nın, Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığına son verilmeyi amaçlayan 1559 sayılı karar tasarısı üzerinde çalışması oldu. Esad rejimi açıkça Hariri'nin Batı'nın desteğiyle, Suriye'nin Lübnan'daki etkinliğini kırmaya çalıştığını düşünmekteydi. Nitekim Hariri'de Lübnan'da egemenliğin yeniden sağlanması için Suriye askerlerinin çıkartılmasından yanaydı. 2 Eylül günü BM 1559 sayılı kararı onayladı. Bu onay hem Suriye hem Lübnan için şok edici bir gelişmeydi. Bu karardan hemen bir gün sonra Suriye yanlısı Lübnan Meclisi, Lahud'un görev süresinin oy çokluğu ile uzattı. Lahud'un yeniden cumhurbaşkanı seçilmesine müteakip Suriye'nin baskıcı tutumuna dayanamayan Hariri; '*Yüce Lübnan'ı ve onun güzel insanlarını Allah'a emanet ediyorum diyerek*' Ekim 2004'te istifa etti (Tür & Ayhan, 2008, s. 9-11).

Hariri istifa etti ancak siyasetten çekilmedi. Mayıs 2005'te yapılacak genel seçimlere güçlü bir şekilde girmek için Suriye karşıtı çevrelerle ilişkilerini arttırarak seçimlere hazırlanmaya başladı (Çelik, 2012, s. 136). Nitekim Suriye askerleri de bu süreçte çekilmeleri yönündeki tüm uluslararası baskıya rağmen Lübnan'ı hiç terk etmeyecek gibi duruyorlardı. Ancak 14 Şubat'ta yaşanan olay tüm gidişatı değiştirdi (Çiyan, 2007, s. 131). Refik Hariri, Beyrut'ta konvoyuna düzenlenen bir saldırı sonucu öldürüldü. Saldırıda aralarında Hariri'nin korumalarının da bulunduğu 12 kişi hayatını kaybederken 100 kişi de yaralandı (Cicioğlu, 2006, s. 136).

Lübnan Hariri'ye düzenlenen suikast ile bir kez daha kendini karmaşanın içinde buldu. Muhalafet, Hariri'nin Suriye'nin ülkedeki askeri ve siyasi varlığına karşıt bir tutum sergilemesinden dolayı öldürüldüğünü dolayısıyla Suriye'nin olayların sorumlusu olduğunu ileri sürdü. Uluslararası camiadan da benzer şüpheler taşıyan açıklamalar geldi. Özellikle ABD net bir tavır takınarak, Suriye'nin 1559 sayılı karara derhal uymasını ve Lübnan'dan çekilmesini istedi (Köse, 2006, s. 11). Ancak ABD'nin Irak'ı işgal ettikten sonra, sürekli Suriye'yi teröristlere yardım etmekle suçlayarak baskı altında tuttuğu ve de Suriye'yi işgal etmek için fırsat

kolladığı bir süreçte Suriye'nin böyle bir girişimde bulunmuş olmasının pek akıllıca olmadığı düşünülmektedir. Bu durum iki ihtimali düşünmeye sevketmekteydi. Suikasti ya Suriye istihbaratında bağımsız hareket eden bir grubun, hükümet izni olmaksızın gerçekleştirmiş olabileceği ya da Suriye'nin zor durumda kalmasını isteyen bir ülkenin istihbaratının gerçekleştirmiş olabileceği (Çiyan, 2007, s. 132).

Suikastin ülkeyi kaosa sürükleyerek olası bir Suriye-Lübnan çatışmasının önüne geçmek adına BM Güvenlik Konseyi 1595 sayılı kararı alarak Alman savcı Detlev Mehlis başkanlığında bir soruşturma heyeti oluşturdu ve Lübnan'a gönderdi. Komisyon Suriye'yi itham eden raporlar yayınladıkça Lübnan'daki Suriye karşıtlığı daha da arttı. Bundan sonra Lübnan siyasetinin Suriye üzerinden şekilleneceği açıktı. Suriye yanlısı başbakan Ömer Karami, suikastin aydınlatılmasını isteyen Suriye karşıtı protestolar karşısında direnemedi ve 28 Şubat 2005'te istifa etti. Akabinde Hizbullah lideri Nasrallah'ın çağrısı üzerine on binlerce Şii 13 Mart'ta bir araya gelerek Suriye'ye destek gösterilerinde bulundular. Bu gösteriye cevaben 14 Mart'ta bir milyondan fazla Lübnanlı toplanarak Suriye'ye tepkilerini gösterdiler. Bu gösteriler Suriye karşıtlarını daha organize bir hale getirdi. Bu siyasi gruplar '14 Mart Hareket'i adı altında Suriye karşıtı bir ittifak oluşturdular (Çelik, 2012, s. 11). Nihayetinde Suriye, Lübnan içinden ve Lübnan dışından gelen baskılara dayanamayarak, 27 Nisan 2005'te Lübnan'dan askerlerini çekti (Altunışık, 2007).

Suriye'nin çekilmesinden sonra gerçekleşen Mayıs 2005 seçimleri yıllar sonra ilk kez Suriye'nin askeri varlığı olmadan gerçekleştirilmiş bağımsız seçimlerdi. Seçimlerde 2 ana grup, Suriye karşıtı 14 Mart İttifakı ile liderliğini Hizbullah'ın yaptığı Suriye destekçisi 8 Mart İttifakı yarıştı (Tür & Ayhan, 2008, s. 198-199). Seçimler 14 Martçıların zaferiyle sonuçlandı. Ancak beklenmeyen sonuçlar doğurdu. Suriye karşıtı bu koalisyon, Suriye'nin geri çekilişinin Hizbullah'ın ülkedeki gücünü zayıflatacağı görüşündeydi. Ancak 2000 yılında İsrail'in çekilmesiyle popülaritesini arttıran Hizbullah, şimdi de kurduğu koalisyonla kendini Lübnan siyasetinin merkezine koymayı başarmıştı (Atlıoğlu, 2016, s. 324).

Lübnan'ı Suriye karşıtları ve Suriye destekçileri olarak ikiye bölen, ayrımları derinleştiren bu süreçte ortaya çıkan protestolar zinciri, ABD yönetimi tarafından demokratikleşme ve özgürlük hareketi olarak sunuldu ve protestocuların elindeki Lübnan bayrağına ithafen 'Sedir Devrimi' olarak nitelendirildi. Esasen gösteriler

sadece Suriye karşıtı muhalifleri bir araya getirdiğinden devrim niteliği ve ulusal bir karakter taşımaktan uzaktı (Çelik, 2012, s. 11). Eylül 2008'e kadar 9 Lübnanlı siyasetçi, gazeteci ve üst düzey güvenlik görevlisi daha suikaste kurban gitti. Bu suikastler Lübnanlı grupların birbirlerine ve yurtdışındaki müttefiklerine yönelik suçlamaları arttırdı (Atlıoğlu, 2016, s. 324). Nitekim uluslararası kamuoyuna sunulduğu gibi seçimler sonrası arzulan istikrarlı bir Lübnan değil, güvenlik zafiyetleri ile boğuşan toplumsal bölünmüşlüğü arttığı bir Lübnan doğdu.

3.5. LÜBNAN'DA 2006 SAVAŞI

İsrail 2000 yılında Lübnan'ın güneyinden tamamen çekilmiş ve bölgeyi Lübnan ordusuna bırakmıştı. Ancak ordunun güçlü bir otorite kuramaması sebebiyle Güney Lübnan, Hizbullah'ın kalesi haline dönüştü. Nitekim Hizbullah, bu bölgede ordudan bağımsız bir şekilde İsrail'e ara ara roket saldırıları ve sınırdan sızarak birtakım eylemler düzenliyordu (Bozkurt, 2010, s. 102).

Bu çerçevede olaylar, 12 Temmuz 2006'da tarihinde Hizbullah militanlarının sınırı aşarak 3 İsrail askerini öldürmesi ve 2'sini de rehin alarak Lübnan'a getirmesi üzerine yeniden alevlendi. Hizbullah 'Gerçek Vaat Operasyonu' olarak adlandırdığı bu saldırısından sonra yaptığı açıklama ile amacının İsrail hapisanelerinde tutuklu bulunan Filistinlileri kurtarmak olduğunu ve Filistinlilerin serbest bırakılması karşılığında rehinelere iade edileceğini belirtti. İsrail Başbakanı Ehud Olmert'in bu eyleme yanıtı sert oldu. Olmert'e göre bu saldırı 'savaş sebebi' idi. Nitekim İsrail birlikleri aynı gün askerlerin kaçırıldığı bölgeye bir operasyon düzenledi. Bu operasyon sırasında İsrail 5 askerini daha kaybetti. Bunun üzerine İsrail, 13 Temmuz'da Lübnan'a yönelik 'İstikamet Değişimi Operasyonu' adını verdiği kapsamlı bir saldırı başlattı (Cicioğlu, 2008, s. 154).

Lübnan Başbakanı Fuad Sinyora, Birleşmiş Milletler desteğinde acil bir ateşkes çağrısı yaptı. İsrail, bu çağrıya cevaben operasyonun kaçırılan 2 İsrail askeri kurtarılanlara dek devam edeceğini belirtti (Balcı & Yeşiltaş, 2010, s. 71-72). Esasen temel amacı Hizbullah'ı yok etmektir. Bu mümkün olmasa dahi örgütü askeri ve siyasal açıdan zayıflatmak istiyordu. Nitekim Savunma Bakanı Emir Perez'in Hizbullah'ı kuşatma konusunda kararlı olduklarına dair demeçler vermesi bu savı

destekler nitelikteydi (Ayhan & Tür, 2009, s. 240). Ayrıca İsrail, Lübnan'ını da cezalandırmak istiyordu. Olmert, ülkesine yapılan saldırıların egemen bir ülkenin saldırıları olduğunu, bu yüzden Hizbullah'ın yaptıklarından tüm Lübnan'ın sorumlu olduğunu belirtiyordu (Balcı & Yeşiltaş, 2010, s. 72).

13 Temmuz'da başlayan operasyonda İsrail ordusu tüm Güney Lübnan'ı işgal ederken Beyrut'ta dahil olmak üzere ülkenin tümüne hava hareketleri düzenledi. Bu hareketler yaklaşık 1000-1200 sivilin hayatını kaybetmesine, en az bu sayı kadar insanın yaralanmasına ve 1 milyon dolayında sivilin de yerlerinden olmasına yol açtı. Dahası çatışmalar sırasında 400 dolayında Hizbullah mensubu ve 44'ü sivil 160 dolaylarında da İsraili hayatını kaybetti (Arı, 2014, s. 121-122). Ayrıca Güney Lübnan'daki alt yapı tamamen kullanılmaz hale geldi. Lübnan hükümeti bir ay süren bu bombardımanın Lübnan'a maliyetinin yaklaşık 2.5 milyar dolar olduğunu açıkladı (Çiyan, 2007, s. 133).

Çatışmalar sırasında ilk olarak 15 Temmuz'da toplanan Güvenlik Konseyi ABD'nin engellemesi sebebiyle ateşkes kararı alamadı. Nitekim ABD yönetimi Hizbullah'ı ve onu destekleyen Suriye ve İran'ı suçlayarak, İsrail'in kendini savunma hakkının olduğunu dile getiriyordu. İkinci kez 25 Temmuz'da toplanan Güvenlik Konseyi, 4 BM görevlisi öldürülmesine rağmen tekrar ABD engellemesi ile karşılaştı ve İsrail'i kınama kararı bile alamadı. Takiben, 26-27 Temmuz'da Roma'da sorunu görüşmek üzere uluslararası bir konferans topladı. Ancak bu konferanstan da ateşkes çıkmadı. Lübnan her geçen gün daha çaresiz bir görüntü sergilerken, İsrail'in Kana mülteci kampını vurması, savaş karşıtı gösterilerin artmasına sebep olurken, savaşın sonlanması yönündeki diplomatik girişimleri arttırdı. Nihayetinde 11 Ağustos 2006'da 1701 sayılı BMGK kararı kabul edildi. Söz konusu karar savaşa son verilmesini, Güney Lübnan'a Lübnan ve UNIFIL askerlerinin konuşlanmasını, İsrail'in işgal ettiği bölgelerden çekilmesini, Hizbullah'ın silahsızlandırılmasını ve Lübnan'ın tamamen Lübnan Hükümeti tarafından kontrol edilmesini öngörmekteydi (Arı, 2014, s. 122-123).

Savaşın sonlanması ile hem Hizbullah hem İsrail kendini kazanan taraf olarak adlederek başarılarını öven açıklamalarda bulundu (Ayhan & Tür, 2009, s. 241). Ancak savaşın kazananı olduğunu söylemek zordur. Nitekim iki tarafında kazançları ve kayıpları olmuştur. İsrail, BM'nin 1701 sayılı kararı ile belirli kazanımlar elde

etmiştir ve Hizbullah'ın askeri alt yapısında tahribat yaratmıştır. Ancak savaş öncesinde beyan ettiği gibi Hizbullah'ı yok edememiştir (Altunışık, 2007, s. 14). Ayrıca açık bir galibiyet kazanamaması ve Hizbullah tarafından defalarca vurulması, içeride savaşın başarılı yürütülmediği algısını doğurmuş, ülkede neredeyse Olmert'i istifaya sürükleyecek bir süreç yaşanmıştır. Hizbullah ise İsrail saldırılarına karşın beklenmeyen karşılık verme gücü ile Lübnan halkı nezninde vatan koruyucu bir vasfa evrilmiştir. Ayrıca, Ortadoğu halkları arasında popülaritesini arttırmıştır (Özkoç, 2006, s. 313-314). Bunlarla birlikte savaş her iki tarafın güvenlik kaygılarını arttırmış ve ekonomik yıkıma uğratmıştır. Uluslararası kamuoyu ve büyük güçler ise krizi iyi yönetememiştir (Köse, 2006, s. 20).

İsrail Hizbullah savaşının Lübnan'da yol açtığı zararlar giderilmeden Lübnanlılar yeni bir hükümet krizi ile yüzleşti. Kasım 2006'da Hizbullah ve Emel Örgütü, hükümetteki bakanlarını geri çekti. Bu hamle uzun süreli bir hükümet krizinin başlamasına neden oldu. Ayrıca Hizbullah ve Emel taraftarları, Başbakanlık Ofisi önünde çadırlar kurarak hükümeti protesto etmek amacıyla direnişe başladı. Esasen bu kriz, Ekim 2007'de Emile Lahoud'un görev süresinin bitimiyle başlayacak yeni bir krizin habercisidir. Lahoud'un yerine kimin cumhurbaşkanı seçileceği, iki karşıt siyasi cephenin uzlaşamaması ülkede 8 ay sürecek bir siyasi bunalım başlattı. Bu süreçte, Sinyore Hükümeti'nin 5 Mayıs 2008'de Hizbullah'a ait olan telekomünikasyon ağını yasa dışı ilan etmesi ve Beyrut Uluslararası Havaalanındaki güvenlik şefi Şii General Vefik Şukayr'ı görevden alması gerginliği tırmandırdı. Nasrallah'ın konuyla ilgili 8 Mayıs'ta yaptığı sert açıklamaların akabinde Beyrut'ta şiddetli çatışmalar başladı. Hizbullah'ın bir gün gibi kısa bir sürede Sünni ağırlıklı Batı Beyrut'u kontrol altına alması ile çatışmalar yeni bir safhaya ulaştı. Saad Hariri tarafından desteklenen Sünni silahlı gruplar, teslim olmak zorunda kaldı (Atlıoğlu, 2016, s. 325-326).

Lübnan'ı iç savaşın eşiğine getiren kriz, 21 Mayıs'ta Katar'ın başkenti Doha'da Lübnanlı siyasi tarafların katıldığı toplantılar sonucu 'Doha Anlaşması' ile aşıldı (Bozkurt, 2010, s. 103-104). Bu anlaşma ile yeni bir birlik hükümetinin kurulması ve Michel Süleyman'ın cumhurbaşkanı seçilmesi konusunda uzlaşıldı. Bakanlar kurulunun 30 kişiden oluşması, bunlardan 16'sının hükümet tarafından, 11'inin muhalefet tarafından ve kalan 3'ünün cumhurbaşkanı tarafından atanması

kararlaştırıldı. Ayrıca taraflar 2009 seçimlerinde uygulanmak üzere yeni bir seçim sistemi oluşturmayı da kabul etti. Doha Anlaşması ile muhalefetin taleplerini hükümete kabul ettirdiği söylenebilir. Nitekim ülkede Hizbullah'ı askeri anlamda durduracak bir gücün bulunmaması 14 Mart İttifakı'nın geri adım atmasında önemli bir unsurdur (Tür & Ayhan, 2008, s. 254). Nihayetinde iktidar ve muhalefetin uzlaşması ile 25 Mayıs 2008'de, Genel Kurmay Başkanı Michel Süleyman 128 üyeli Lübnan Parlamentosu'nun 118'inin oyunu alarak cumhurbaşkanı seçildi ve hemen akabinde Fuad Sinyora'yı yeniden hükümeti kurmakla görevlendirdi (Arı, 2014, s. 123-124).

Doha Anlaşması ile Lübnan'da 1 yılı aşkın süredir devam eden kriz son buldu. Çatışmaların yaşanabileceği tahmin edilen 2009 seçimleri de olaysız geçti. Seçimlerde Doha Anlaşması ile Lübnan'da gücüne güç katan, neredeyse devlet içinde devlet konumuna yükselen Hizbullah'ın önderlik yaptığı 8 Mart İttifakı'nın galip çıkacağı bekleniyordu. Ancak sonuç beklenildiği gibi olmadı. Said Hariri öncülüğündeki 14 Mart İttifakı 71 sandalye kazanırken, 8 Mart İttifakı 57 sandalyede kaldı. Bu bir nevi Hizbullah'ın Doha'da masada kazandığı galibiyeti seçimle taçlandıramadığı anlamına geliyordu (Bozkurt, 2010, s.135; Bağlıoğlu, 2008, s.35).

Lübnan'da 2009 Haziran'ında yapılan genel seçimler sonrasında yeni hükümetin kurulması beş ay sonra yani 9 Kasım 2009'da mümkün oldu. Ancak Said Hariri başbakanlığında uzun pazarlıklar sonrası kurulan hükümet sadece 14 ay iş başında kalabildi. 2011 Ocak ayında 8 Mart İttifakı'nın 11 bakanının istifa etmesiyle hükümet düştü(Arı, 2014, s. 125). Hükümetin düşmesine neden olan gelişme Refik Hariri suikastını soruşturmak amacıyla BM desteğiyle kurulan Lübnan Özel Mahkemesi'nin Hizbullah'ı suçlaması oldu. Muhalefet ABD ve Batı ile yakınlığı ile tanınan Saad Hariri'den mahkemeyi askıya almasını talep etti. Ancak Hariri, babasının öldürülmesini araştıran komisyonun askıya alınmasını reddetti. Bunun üzerine bakanların istifası ile düşen hükümet, ülke de kısa süreli bir kaos yaşanmasına neden oldu. Başarısız uzlaşma çabaları sonrasında, Hizbullah 24 Ocak'ta yeni bir hükümet kurulması için Necip Mikati'yi destekleyeceğini duyurdu. Bu destekle, hükümet kurma çalışmalarına başlayan Mikati ancak 5 ay sonra Haziran 2011'de yeni hükümeti kurabildi (Doğrusözlü & Üçağaç, 2012, s. 122-123). Bu hükümet değişikliği ile Lübnan'da dengelerin ne kadar hassas ve değişken olabildiği

bir kez daha kanıtlandı. Lübnan’da yeni hükümet ile dengelerin nasıl değişeceği merak konusu iken Suriye’de çıkan iç savaş Lübnan’a doğrudan tesir edecek yeni bir süreci başlattı.

3.6. SURIYE İÇ SAVAŞININ LÜBNAN’A ETKİSİ

21. yüzyılın ilk çeyreğinde Arap coğrafyasında, 20 yüzyılda oluşan dikta rejimlere karşı özgürlük temalı isyanlar Ortadoğu ülkeleri için geri dönüşü olmayan kitlesel ayaklanmalara dönüştü. Bu ayaklanmalar ‘Arap Baharı/ Uyanışı’ olarak adlandırılrsa da tabiri caizse hüsrarla sonuçlandı. Bunun en somut kanıtı ise Suriye’de yaşananlardır(Bulut, Akın, & Karakaya, 2016, s. 3018). Suriye’de olaylar diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi otoriter, baskıcı bir rejime karşı halkın demokrasi ve özgürlük talepleri doğrultusunda yaptıkları masum gösteriler ile başladı. Ancak bu eylemler, Baas rejiminin sert ve kanlı müdahaleleri ile kısa sürede iç savaşa dönüştü(Canyurt, 2018, s. 1104).

Suriye, Lübnan’ın bağımsızlığını kazandığı 1943 yılından beri kendi topraklarından bir parça olarak görmüş, ülkenin bağımsızlığını tanımamıştır. Bu doğrultuda Lübnan’ı sadece siyasi anlamda manipule etmekle yetinmemiş, fiilen de Lübnan topraklarında askeri varlık göstermiştir. Bu varlık, ulusal ve uluslararası bir kitle tarafından, 2005 yılında Refik Hariri suikastinin sorumlusu olarak görülmesi sebebiyle sonlanmış ancak bu çekiliş hamiliğinin devam etmesine engel olmadığı gibi içeride kutuplaşmayı da arttırmıştır. Nitekim suikastin kim tarafından işlendiği netleşmese de ülke içinde Suriye destekçisi ve Suriye karşıtı iki grup oluşmuştur.(Özdemirci, 2016, s. 78) Bu olumsuzluklara rağmen, Suriye’nin 2010 yılında tarihinde ilk kez Lübnan’a büyükelçi ataması ve çok sayıda resmi ziyarette bulunması iki ülke arasında olumlu bir atmosfer yaratmıştı. Ancak 2011’de Suriye’de iç savaşın çıkmasıyla bu atmosfer kısa sürede dağıldı (Atlıoğlu, 2016, s. 328). Lübnan’ın Suriye ile olan tarihsel bağları, bu bağların Lübnan iç siyaseti üzerindeki etkisi ve coğrafi olarak yanı başında yer aldığı hesaba katılınca bu savaştan etkilenmemesi imkansızdı. Maalesef öyle de oldu. İç savaşın Lübnan’a etkisi ise en çok siyasal sistem tıkanması, güvenlik ve mülteciler üzerinde kendisini gösterdi.

Tüm bunlara ekonomik kriz ve toplumsal tepkinin yükselmesi eklenince Lübnan adeta küçük bir iç savaş yaşadı.

3.6.1. Siyasete Etkisi

Lübnan'da 2 kutuplu siyasal sistemin aktörleri 8 Mart Bloğu ve 14 Mart Bloğu arasındaki makas Suriye iç savaşı ile daha da açıldı. Hizbullah, Suriye'de 2011 yılında başlayan olaylara başlangıçta dolaylı destek verirken, 2013 yılında aktif olarak rejim lehinde savaşa katıldı. 14 Mart Bloğu ise savaşın Lübnan topraklarına kaymasından duyduğu endişe ile bu karara şiddetle karşı çıktı. Böylece ülkedeki Şii-Sünni gerginliği tırmanmaya başladı. Bu gerginlik, Michel Süleyman'ın görev süresinin 20 Mayıs 2014'te sona ermesi ile iç siyasete yansımış, tarafların ortak bir aday konusunda uzlaşamaması ile ülkede 2.5 yıl boyunca cumhurbaşkanlığı koltuğu boş kalmıştır. Ortak aday konusunda tarafların uzlaşma sağlayamaması Michel Süleyman döneminde, ülkedeki tüm taraflarca onaylananan, Lübnan'daki grupların başka ülkelerin iç işlerine karışmasını engelleyen Baabda Deklarasyonu ile ilişkilendiriliyordu. Nitekim 14 Mart Bloğu, Hizbullah'ın Suriye iç savaşına müdahil olmasına yönelik itirazlarını, bu deklarasyon ile gerekçelendiriyordu. Hizbullah'ın ise Suriye'deki fiili varlığı sebebiyle ülkedeki güç boşluğunun kendi çıkarları açısından daha faydalı bulduğu düşünülebilir. Hal böyleyken, 2 tarafın parlamentoda eşit sayıda sandalyesinin bulunması ortak aday konusunda uzlaşmayı imkansız hale getirdi (Özdemirci, 2016, s. 83-89).

Nihayetinde, Mayıs 2014'ten beri boş duran cumhurbaşkanlığı koltuğu, 45 başarısız girişimin ardından, Hizbullah'ın desteklediği Michel Aun'a, Saad Hariri'nin liderlik yaptığı Müstakbel Hareketi'nin desteğini açıklaması ile 31 Ekim 2016'da doldu. Cumhurbaşkanı seçilen Aun, yeni hükümeti kurma görevini beklenildiği gibi Saad Hariri'ye verdi (BBC News, 2016). Böylelikle cumhurbaşkanlığını krizini aşarak görece bir istikrar kapısı aralayan Lübnan, yeni hükümetin kurulmasıyla süreci bir adım daha ileriye taşıdı. Ancak bu istikrar sürecinin üzerinden bir yıl geçmeden, Said Hariri'nin Suudi Arabistan'dan yaptığı istifa açıklaması ile ülke yeni bir kaosa sürüklendi. Akabinde, Hariri istifasını geri

çekse dahi ülkede siyasal yapının ne kadar hassas ve kırılğan olduğu tekrar gün yüzüne çıktı (Duman T. , 2018, s. 141).

Lübnan'da son yaşanan siyasal gelişme ise 6 Mayıs 2018'te gerçekleşen genel seçimlerdir. 9 yıl aradan sonra gerçekleşen parlamento seçimleri Hizbullah ve müttefiklerinin galibiyetiyle sonuçlanırken, Saad Hariri liderliğindeki Müstakbel Partisi için ise beklenmedik bir sonuç ortaya çıkardı. Nitekim Hizbullah liderliğindeki 8 Mart Hareketi geçen seçimlere kıyasla, sandalye sayısını neredeyse iki katına çıkartıp, mecliste sandalyelerin yarısından fazlasını elde ederken, Müstakbel Partisi meclisteki sandalyelerinin üçte birini kaybetti. Ancak, Sünni başbakan olma geleneği ve parlamentoda kendisinden daha güçlü Sünni bir aday bulunmaması sebebiyle Saad Hariri, meclisin de onayını aldıktan sonra Michel Aun tarafından hükümeti kurmakla görevlendirildi (Duman T. , 2018, s. 1). Hariri, 9 ay süren siyasal uzlaşmazlıkların ardından, 1 Şubat 2019'da ulusal birlik hükümetini kurdu (BBC News, 2019).

3.6.2. Güvenliğe Etkisi

Suriye iç savaşı süresince Lübnan siyasetinin kitlenmesi, ülkeyi dış tehditlere karşı daha duyarlı hale getirmiş ve güvenlik zafiyetleri yaşanmasına neden olmuştur. İlk gerilim 2011 yılında Tripoli kentinde bir sünni mahallesinde binaya asılan 'Kasap Esad' pankartı ile başladı. Nusayrilerin pankarta tepki göstermesi ile başlayan olaylar, kısa sürede çatışmaya dönüştü (Özdağ, 2012, s. 74). Söz konusu çatışmalar 2012 yılında da şiddetlenerek devam etti. Hizbullah'ın dolaylı desteğinin, 2013 yılı itibariyle resmileştirmesiyle adam kaçırma, bombalı eylemler başta olmak üzere terör faaliyetlerinde artış görüldü. Söz konusu durum, Suriye iç savaşının Lübnan'a sıçrayacağı endişesini arttırdı. Bu nedenle toplumsal gerginlik ve ayrışmalar daha belirgin hale gelmeye başladı. Başlangıçta, Lübnan'da Hizbullah'ın etkin olduğu bölgelerde gerçekleştirilen terör eylemleri 2014 yılı itibariyle yeni bir boyut kazanarak tüm ülkeye yayıldı. Bu yaşananlar karşısında Lübnan Ordusu, terör eylemlerini durdurmak, Şii-Sünni gerilimini sonlandırmak ve bölgeye yeniden istikrar kazandırmak adına geliştirdiği 'Güvenlik Planı'nı Mayıs 2014'te devreye soktu (Özdemirci, 2016, s. 90). Söz konusu plan çerçevesinde, Lübnan Ordusu nihai

hedefinin, her ne şekilde olursa olsun silah kullanımını engellemek, olayların yaşandığı bölgelerdeki silah depolarına el koymak ve çatışmaların sorumlularının yakalanarak yargı makamlarının taleplerini gerçekleştirilmek olarak açıklayarak operasyonlarına başladı (Haberler, 2014). Ancak bu planın başarılı olduğu söylemek zordur. Nitekim akabinde yaşananlar, Lübnan'da güvenlik sorununun aşılmaktan ziyade arttığını göstermektedir.

IŞİD 2014 Ağustos itibariyle Suriye'nin Lübnan sınırından girerek, Lübnan'daki faaliyetlerine başladı. İlk icraatı Nusra Cephesi ile birlikte Ersel'e saldırarak, Lübnan Ordusu'ndan 27 askeri esir almak oldu. Esir askerlerin aileleri, Lübnan Meclisi önünde çadırlar kurarak, askerlerin kurtarılması için hükümet üzerinde baskı kurmaya çalıştı (Orhan, 2005, s. 1). Bu askerlerden ancak 16'sı, Lübnan'ın 13 tutukluyu serbest bırakması ile Aralık 2015'te ülkelerine dönebildi. 12 Kasım 2015'te IŞİD tarafından, Güney Beyrut'ta Burc el-Bracne (Dahiye) bölgesindeki Ayn el-Sikke Mahallesi'nde çifte intihar saldırıları düzenlendi (Özdemirci, 2016, s. 90). Saldırıda 43 kişi yaşamını kaybederken, 239 kişi de yaralandı. Hizbullah ise bu saldırı sonrası 'Mücadeleye Devam' mesajı verdi (BBC News, 2015).

2016 yılına damga vuran gelişme ise önce Körfez İş Birliği Konseyi'nin akabinde Arap Birliği'nin Hizbullah'ı terör örgütü ilan etmeleri oldu (Al Jazeera, 2016). 2017 Ağustos'unda ise Lübnan ordusu, Suriye sınırındaki IŞİD üyelerini temizlemek için uzun zamandır beklenen operasyonu başlattığını duyurdu. Eş zamanlı olarak, Lübnan Ordusu ile koordinasyon olmaksızın, Hizbullah ve Suriye ordusu da IŞİD'e yönelik operasyon başlattığını açıkladı (Sputniknews, 2017). Bu eş zamanlı operasyonlar, Suriye Lübnan sınırında IŞİD'in sonu oldu. Sıkışan IŞİD, Hizbullah kanalı ile ateşkes talebinde bulundu (Sputniknews, 2017). Nihayetinde Lübnan, 2014 yılında esir alınan 8 askerinin cesedine karşın, 250 IŞİD militanını serbest bırakarak, Suriye'nin doğusuna naklini gerçekleştirdi (BBC News, 2017). Bu ateşkesin akabinde Lübnan, bombalı saldırıların, suikastlerin durulduğu yeni bir dönemin kapısını araladı.

3.6.3. Mülteci Etkisi

Suriye'deki halk hareketlerinin kısa sürede iç savaşa evrilmesi ile 2. Dünya Savaşı'ndan sonra en büyük mülteci krizi ortaya çıkmış ve adeta dünya bir insanlık trajedisi ile karşı karşıya kalmıştır. Suriye'de olaylar başladığında nüfusun 23 milyon civarında olduğu bugün ise 14 milyon Suriyelinin insani yardıma muhtaç bir konuma düştüğü göz önüne alınırsa trajedenin boyutu daha net anlaşılmaktadır. 14 milyonun 5 milyondan fazlası farklı ülkelerde kayıt altındayken, 6.5 milyondan fazla insan yerinden edilmiş ve yaklaşık 4.7 milyon insan ulaşılması güç bölgelerde yaşam mücadelesi vermektedir. Bu süreçte Türkiye, Lübnan, Ürdün mülteciler için en büyük ev sahibi ülkeler olmuşlardır (Tınas, 2017, s. 2).

Lübnan, iki ülke arasındaki toplumsal ve tarihsel ilişkiler, ilk yıllardaki kolay giriş koşulları, coğrafi yakınlık ve dilin örtüşmesi sebebiyle Suriye mülteci krizinden en çok etkilenen ülkelerden biridir (Tınas, 2017, s. 2). 2019 resmi verilerine göre Lübnan 944.613 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır (UNHRC, 2019). Ancak resmi olmayan verilere göre bu sayı 1.5 milyon civarındadır. Söz konusu rakamla Lübnan, nüfusuna oranla en fazla mülteciyi barındıran ülke konumundadır. Ayrıca belirtmek gerekirken, Lübnan iç siyasetinin mezhepsel dengelere dayanıyor olması ve Suriyeli mültecilerin Sünni Müslüman oluşu, Hizbullah'ın savaşa doğrudan müdahil olması gibi etkenler, diğer ülkelere kıyasla Lübnan'da daha sancılı bir sürece mal olmuştur (Sönmez, 2014, s. 28-29).

Suriyeli mülteciler Lübnan'ın ilk mülteci deneyimi değildir. Dünyanın en büyük trajedilerinden olan ve etkileri bugün dahi devam eden Filistinli mülteciler sorunu bağımsızlığını kazandıktan sonra Lübnan'ın kaderini değiştiren en büyük etmenlerden olmuştur. Lübnan yaşadığı iç savaş sonucu büyük bir yıkıma uğramıştır. Bu yıkımın tetikleyicisi olarak görülen Filistinliler, bu sürecin nihayetinde ülkenin bekaasını tehdit eden birer düşmana dönüşmüşlerdi. Nitekim bu durum ülkede Suriyeli mültecilere bakışı şekillendirmiştir.

Mülteciler meselesi 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler nezninde ele alınmaya başlanmıştır. BM, Cenevre Sözleşmesi ve Newyork Protokolü ile mülteci kavramını açıklayarak gerek mültecilere gerek taraf devletlere bazı yükümlülükler getirmiştir. Ancak Lübnan, her iki uygulamaya da taraf olmadığından,

bu konuda uluslararası standartlara uymamakta ve kendi politikalarını uygulamaktadır (Kor, 2006, s. 64). Bu doğrultuda Lübnan öncelikle, 2012 yılında Baab-da Deklarasyonu'nda ilan edilen 'karışmama' ilkesince hareket etmiş ancak bu tutum zamanla açık kapı politikasına evrilmiş ve birçok Suriyeli Lübnan'a giriş yapmıştır. Fakat tecrübeli Lübnan uzun vadeli yerleşmeleri engellemek adına mülteci terimini kullanmayı reddetmiş ve uluslararası hukuk açısından daha az kalıcı bir statü ve daha az talepkar bir konumdaki 'yerinden edilmiş kişiler' terimini kullanmaya başlamıştır. Resmi mülteci kamplarının kurulmasına da izin vermemiştir (Tinas, 2017, s. 7).

2014 yılı itibariyle Lübnan'da mülteciler kaynaklı olumsuzluklar daha görünür hale geldi. UNHRC başkanı Antoni Guterres aynı yıl Nisan ayında yaptığı açıklama ile Lübnan'da mülteci sayısının 1 milyona ulaştığını ve böylece kahreden bir dönüm noktasının aşıldığını ifade etti (BBC News, 2014). Lübnan'da mülteci sayısı artıyor ancak buna mukabil yardım kuruluşları yeterli kaynağı sağlayamıyordu. Bu süreçte, uluslararası sistemin mülteciler konusunda Lübnan'ın yükünü hafifletecek bir girişimde bulunmayışı ve el-Nusra-Hizbullah çatışması şeklinde özetlenebilecek silahlı eylemlerin yarattığı korku Lübnan'ı mülteciler ile ilgili olarak daha radikal kararlar almaya itmiştir (Özdemirci, 2016, s. 95). Dolayısı ile aynı yıl kurulan yeni hükümet deyim yerindeyse toleransı en alt seviyeye çekerek, ilk icraat olarak gayri resmi sınır geçiş noktalarını kapatmıştır. Akabinde ise Suriyeli mültecilere ilişkin politika prensibini onaylayarak; Suriyelilerin ülkeye girişini zorlaştırmayı, geri dönmelerini teşvik etmeyi, güvenlik uygulamalarını arttırmayı ve yerel ulusal otoritelerin yükünü azaltmayı amaç edinmiştir (Tinas, 2017, s. 7-8). Ancak, bu politikaların aksine 2015 ve 2016 yıllarında ilk üç yıla oranla düşük seviyelerde olsa da göçler devam etmiştir (Özdemirci, 2016, s. 95).

Suriyelilerin can güvenlikleri için geldikleri Lübnan'daki durumları ise hiç açıcı değildir. İnsanlar sınırlı kaynaklarla ve çok zor koşullarda hayatını sürdürmektedir. Problemlerinden başlıcaları ise barınma, eğitim ve sağlıktır. Resmi bir mülteci kampı olmamakla birlikte, kira verme şansı olmayan birçok mülteci ufak çaplı çadır kamplarda hayatlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Gelen nüfusun yarısından fazlasının 18 yaş altı olması ve eğitimi sisteminin yetersizliği uzun vadede büyük bir problemin habercisidir. Bir diğer sorun ise sağlıktır. Lübnan'da sağlık

hizmeti paralıdır, ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları mülteciler için kaynak yaratmaya çalışsa da yeterli olduğunu söylemek imkansızdır. Temel ihtiyaçlarını karşılamaktan aciz bu insanlar arasında çocuk yaşta evliliğin ve fuhuşun artması ise işin sosyolojik boyutunu gözler önüne sermektedir (Özdemirci, 2014, s. 4-5).

Savaş yorgunu, ekonomisi çökmüş, mezhepsel dengesi hassas ve gelenlerin Sünni ağırlıklı olması sebebiyle gruplar arasında endişenin arttığı, toplumsal huzursuzluğun ise hat safhada olduğu, Suriye'den kaçan Işid militanlarının ulusal güvenliğe tehdit oluşturduğu Lübnan'da Suriyelilerin ötekileştirilmesinde Lübnan'ın bekasını düşündüğü varsayımı gerek toplum gerek hükümet nezninde artık kabul görmüş ve söylemler gittikçe sertleşmiştir.

Lübnan Mülteci İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Muin el-Merabi 2018 Ocak ayında yaptığı bir konuşmada, Lübnan'daki Suriyeli mültecilerin durumunu 'felaket' olarak nitelendirmiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir: *'Lübnan'daki Suriyeli mültecilerin sayısı geçen yıllarda 1,5 milyonu geçti. Ülkeye yasa dışı giren veya kayıt yaptırmamış olanlar bu sayıya dahil değil. Lübnan'ın gelişmiş ülkeler ile kıyaslanması doğru değil. Kendi halkının yüzde 35'i aşırı fakirlik içinde yaşayan ve 80 milyar dolar borcu olan Lübnan devleti, Suriyeli mültecilere daha fazla ev sahipliği yapamayacak* (Habertürk, 2018).

Lübnan'da ne ev sahibinin ne misafirin memnun olduğu bu süreç, Suriyeli mültecilerin, ülkelerinde savaş durduğu gerekçesi ile dönmeye başlamak istemesi ile yeni bir boyuta geçti. Mülteciler, Nisan 2018'den bu yana Şam ve Beyrut yönetimleri arasında sağlanan koordinasyon ile 'gönüllü dönüş' kapsamında kabileler halinde ülkelerine dönmeye başladı. Bu dönüş sürecinde Lübnan'ın uluslararası arenadan aradığı destek Rusya'dan geldi. Rusya'nın Suriye Temsilcisi Alexander Lavrentyev Suriyeli mültecilerin, Suriye hükümetinden yada bağlı güvenlik güçlerinden herhangi bir tehditle karşı karşıya olmadıklarını belirterek ülkelerine bir an önce dönmeleri için çağrı yaptı. BM ise bu görüşün aksine geri dönüş için henüz şartların oluşmadığını belirtti (Euronews, 2018).

Lübnan 2019 yılına da mültecilerin ülkelerine dönmesi için çağrılar yaparak girdi. İlk girişim yılın ilk ayı Mişel Aun'dan geldi. Aun Beyrut'ta düzenlenen Arap

Birliği Ekonomik ve Sosyal Gelişim Zirvesi'nde, mültecilerin Lübnan'ın ekonomisine ve toplumsal yapısına olumsuz etkisine de vurgu yaparak, uluslararası toplumun, Suriye'de varılması hedeflenen siyasi çözümden bağımsız olarak Suriyeli mültecilerin evlerine dönmeleri için gereken bütün çabayı göstermesi çağrısında bulundu (Euronews, 2019). Aun'un açıklamasının akabinde Mülteci İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Salih el-Garib,Şam'a bir ziyaret gerçekleştirerek, Esad rejiminin Yerel İdare ve Çevre Bakanı Hüseyin Mahluf ile mültecilerin geri dönüşünü görüştü. Görüşme sonrası Mahluf, mültecilerin geri dönmesi için gerekli kolaylıkları sağladıklarını belirtti. Ancak Lübnan hükümetine göre beyan gerçeği yansıtmıyor, Esad rejimi ülkelerine geri dönmek isteyenlerin yüzde 20'sini geçmeyecek şekilde küçük bir kısmını kabul ediyordu. Nisan 2018'de başlayan anlaşmazlıkların hat safhada olduğu bu geri dönüş sürecine dair son bilgi BM Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi'den geldi. Grandi 9 Mart'ta Lübnan'a gerçekleştirdiği ziyareti sırasında basına, Lübnan hükümet yetkililerinden şu ana kadar 165 bin Suriyelinin ülkelerine dönüş yaptığı bilgisini açıkladı (Habertürk,2019).

SONUÇ

Lübnan'ın tarihte başarısız bir devlet olarak anılması birbiri ile ilintili olgular sonucudur. Öncelikle belirtmek gerekirken Lübnan yüzyıllar boyunca farklı devletlerin boyunduruğunda varlığını sürdürmeye çalışmış, tam bağımsızlığını görece yeni kazanmış genç bir devlettir. Ortadoğu'daki tüm dini ve mezhepsel unsurları bünyesinde barındırdığından 'Küçük Ortadoğu' olarak nitelendirilmektedir. Bu durum, birçok aktörün bir şekilde Lübnan'a müdahil olmasına olanak sağlamıştır. Bu ise gruplar arası güç mücadelesini ve iç çatışmaları teşvik eden bir yapı olarak karşımıza çıkmıştır. Dolayısıyla ülke bağımsızlığını kazanmış ancak bağımsız bir devletten beklenenleri karşılamaktan aciz bir görüntü sergilemiştir. Bunun temelinde yatan ana sebep otorite sağlanamaması olarak açıklanabilir.

Otorite, kuvvete, zora ve tehdide başvurmaksızın bir irade gösterme kabiliyeti anlamına gelir. Kuvvete başvurmanın zorunluluk haline geldiği durumlarda ise kuvvet kullanmanın meşruluğu önceden kabul edilmiştir. Nitekim otoritenin kararlarına dayanan meşruluk yeterli sayıda insanın kabul edip içselleştirmesinin ürünüdür. Başka bir ifade ile devlet otoritesinin kabul görmesi toplumsal rızadan geçer. Lübnan'da devletin, otoriteden yoksun olduğu yani toplumsal rıza kazanamadığı görülmektedir. Toplumsal rıza kazanamamasının öncelikle sebebi ülkenin toplumsal yapısı kaynaklıdır. Ortadoğu'da ulus olma bilinci oluşmamıştır. Bunun nedeni ulusun dinin alt birimi olarak görülmesindedir. Avrupa'da ulus bilinci tarihsel sürecini tamamlayarak, Ortadoğu ülkelerinde ise sömürgeci devletler tarafından oluşturulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla tarihsel gelişim süreci tamamlanmamıştır. Bu sebepten diğer Ortadoğu ülkelerine benzer bir şekilde Lübnan'da da din ve mezhep ayrımına dayalı toplumsal bir yapı meydana gelmiştir (Güdül,2008, s. 276). Bu toplumsal yapının sürekli ihtilaflar yaşamasının altında Fransa'nın Lübnan'da ulusal birliği sağlamak ve güçlendirmekten uzak böl ve yönet politikası ile etnik dini ve mezhepsel farklılıkları derinleştirmeye çalışması, Müslüman ve Hristiyanlar arasındaki kutuplaşma, kutuplaşmanın dış güçler tarafından manipule edilmesi yatmaktadır. Nitekim Lübnan'da ulus bilinci oluşmamıştır.

Lübnan'ın toplumsal rızadan yoksun olması birbiri ile alakalı üç nedene dayanmaktadır. Bunlardan ilki; Lübnan'ın siyasal sistemi tüm toplumu temsil edecek

şekilde düzenlenmemiştir. 1943 yılında oluşturulan ‘Ulusal Pakt’ ile parlamentodaki Hristiyanlar ile Müslümanların temsil oranı 6/5 Hristiyanların lehine oluşturulmuştur. Ancak ilerleyen yıllarda nüfus dengesinde yaşanan değişiklikler dikkate alınmamış ve çoğunluk Müslümanlar, azınlık Hristiyanlar tarafından yönetilir hale gelmiştir. Siyasal sistemdeki bu eşitsizlik 1989 Taif Anlaşması ile taraflara eşit temsil hakkı tanınmasıyla giderilmeye çalışılmıştır. Ancak bu düzenleme de Müslüman çoğunluğu tatmin etmemiştir. İkincisi; ekonomisinin güçlü olmaması, dışa bağımlı, kırılğan olması ve toplumda sosyo ekonomik açıdan gelir dağılımının eşitsiz ve dengesiz olmasıdır. Hristiyanlar zengin topluluk iken Müslümanlar yoksul kesimi oluşturuyor ve bu durum iki grup arasındaki husumeti daha da körüklüyordu. Üçüncüsü ise; ülke toprakları içinde ve sınırlarda kontrolün sağlanamaması ve bunun sonucunda güvenlik zafiyetlerinin meydana gelmesi, bağımsız silahlı örgütlenmelerin oluşması, merkezi otoriteden yoksun bölgelerin oluşması ve tüm bunları önleyebilecek güçlü bir güvenlik gücünün kurulamamış olmasıdır. İçeride güvenliğin sağlanamaması ise dış müdahalelere sebebiyet vererek devlet otoritesinin ne denli yok olduğunu daha belirgin hale getirmiştir.

Ülke içinde otorite tesis edememesi kaynaklı güvenlik sağlayamayan Lübnan devleti bağımsız olduktan ilk ciddi sınavını 1958 Bunalımı ile vermiştir. Bunalım sırasında ABD’den yardım talep etmiş, bu yardım sayesinde geçici de olsa güvenlik sağlayabilmiştir. 1948 Savaşı sonrası Lübnan’a gelmeye başlayan Filistinliler, 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında örgütlenmeye başlamışlar ve İsrail’e karşı savaşlarını bu ülke toprakları üzerinden sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla Lübnan’ı Arap-İsrail anlaşmazlığının içine çekmişlerdir. 1969 yılında Lübnan Devleti ile FKÖ arasında imzalanan Kahire Antlaşması ile Lübnan’da bulunan Filistinli mülteci kamplarının kontrolü örgüte bırakılmıştır. Bu durum Lübnan devletinin ülke sınırları dahilinde otoritesinin belirli alanlarla sınırlandırıldığı anlamına gelmektedir. Ayrıca Filistinli örgütlerin Lübnan üzerinden İsrail’e karşı düzenlediği saldırılar, İsrail’in 1978 ve 1982 yıllarında Lübnan’ı işgal etmesine neden olmuştur. Nitekim Lübnan’ın işgale karşı koyamaması sebebi ile Lübnan hükümetine yardımcı olmak adına ülkenin güneyinde Birleşmiş Milletler Gücü konuşlandırılmıştır. 1975 yılında başlayan ve 15 yıl süren iç savaş sürecinde ise Lübnan başarısız devletin en bariz örneğini sergilemiştir. Lübnan devleti 1976 yılında Suriye’nin müdahalesini kabul etmiştir.

Suriye kuvvetleri ülkenin pek çok bölgesine ve Beka vadisine tamamen hakim olmuş ve ülkeyi uzun yıllar sonra 2005 yılında terketmiştir. Lübnan'ın otorite tesis edememesi güvenlik getirme iddiasıyla devlet dışı aktörlerin oluşmasına neden olmuştur. Bunlardan en önemlisi ise İsrail'e karşı yürüttüğü silahlı direniş ile güneyde otoritesini kuran devlet içinde devlet nitelendirmesine haiz, yürüttüğü mücadelesi ile sonradan siyasallaşan Hizbullah'tır. Örgütün 2006 yılında İsrail'e düzenlediği saldırı ise İsrail'in Lübnan'ı üçüncü kez işgal etmesine gerekçe oluşturmuştur. Lübnan'ın egemenliğı bir kez daha ihlal edilmiştir (Güdül, 2011, s.778-787). Son olarak savaş yorgunu Lübnan yakın geçmişte Suriye iç savaşı ile sarsılmıştır. Başarısız devletin yayılma etkisinin en bariz örneğı olan bu durum ile Lübnan'da siyasal sistem tıkanmış, güvenlik zaafiyetleri yaşanmış ve nüfusa oranlığında en fazla mülteciye ev sahipliğı yapan ülke olmuştur. Bu duruma ekonomik kriz ve toplumsal tepkiler eklenince Lübnan adeta küçük bir iç savaşa sürüklenmiştir.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Acar, İrfan(1989). Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Arı, Tayyar (2014). Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi. Bursa: Dora Yayınları.

Armaoğlu, Fahir (2016). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914. İstanbul: Timaş Yayınları.

Armaoğlu, Fahir (2016). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları.

Atacan, Fulya (2004). Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset Ortadoğu. Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Atlıoğlu, Yasin. (2016). 'Lübnan'. Şu kitapta: Ed. Hasan Öztürk, Modern Ortadoğu Siyasi Tarihi. İstanbul: Bilgesam Yayınları. (s. 299-333)

Atlıoğlu, Yasin. (2014). Savaşta ve Barışta Lübnan Marunileri Aziz Marun'dan İç Savaşa Marunu Kimliği ve Çatışma. İstanbul: Kaktüs Yayınları.

Ayhan, Veysel & Tür, Özlem. (2009). Lübnan Savaş Barış Direniş ve Türkiye ile İlişkiler. Bursa: Dora Yayınları.

Balcı, Ali. (2016). 'İsrail Sorunu: Ortadoğunun Gordion Düğümü'. Şu kitapta:Ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Dünya Çatışmaları Çatışma Bölgeleri ve Konuları Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık . (s. 100-165).

Bingöl, Oktay. (2016). Başarısız Devletler Kavramlar Nedenler Sonuçlar. Ankara: Barış Kitap

Bozarslan, Hamit. (2018). Ortadoğu; Bir Şiddet Tarihi Osmanlı İmparatorluğunun Sonundan El Kaideye. İstanbul : İletişim Yayınları.

Cicioğlu, Filiz. (2006). 'Lübnan 2005'. Şu kitapta: Ed. Kemal. İnat, Ali Balcı, Ortadoğu Yıllığı 2005. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık. (s. 135-153)

Cicioğlu, Filiz. (2008). 'Lübnan 2006'. Şu kitapta: Ed. MuhittinAtaman, Kemal İnat. Ortadoğu Yıllığı 2006. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık. (s. 151-182)

Cleveland, William.(2008). Modern Otadoğu Tarihi. İstanbul: İdil Matbaacılık.

Cleveland, William, & Burton, Martin. (2009). A History of The Middle East. Westview Press.

Çakmak, Cenap. (2014). Uluslararası Hukuk: Giriş, Teori ve Uygulama. Bursa:Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Çimen, Ali. (2011). Tarihi Değiştiren Olaylar. İstanbul: Timaş Yayınları.

Francis Fukuyama. (2004). Devlet İnşası. (Çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul: Remzi Kitabevi

Gönlübol, Mehmet. (2014). Uluslararası Politika: İlkeler Kavramlar Kurumlar. Ankara: Siyasal Kitapevi.

Gözler, Kemal. (2007). Devletin Genel Teorisi. Bursa: Ekin Basım Yayın.

Gürson, Ali Poyraz. (2017). Büyük Güçlerin Suriye Planı. Ankara: Kripto Yayınları.

Halloum, Ribhi. (1989). Belgelerle Filistin:Dün, Bugün, Yarın. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Hirst, David. (2016). Küçük Devletlerden Sakının Lübnan Ortadoğunun Savaş Alanı. İstanbul: İyidüşün Yayınları.

Hourani, Albert. (2014). Arap Halklarının Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

İnat, Kemal, Duran Burhanettin, Ataman Muhittin. (2004). Dünya Çatışma Bölgeleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kor, Zahide Tuba. (2006). Lübnan İç Savaşın Gölgesinde. İstanbul: İlke Yayıncılık.

Kor, Zahide Tuba. (2009). Ortadoğunun Aynası Lübnan. İstanbul: İHH Araştırma ve Yazınlar Birimi.

Lutskiy, Borisoviç. (2011). Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi. İstanbul: Yordam Kitap Basım Yayın.

McGowan, Afah Sabeh. (1989). 'Historical Setting ' Lebenon a Country Study. Washington: Library of Congress.

Odeh, B. J. (1986). Lübnan'da İç Savaş. (Çev. Yavuz Alogan) İstanbul: Belge Yayınları.

Özdağ, Ümit. (2012). 'Suriye ve Ortadoğu'da Bölgesel İç Savaş'. Şu kitapta: Ed. ÜmitÖzdağ. Küçük Ortadoğu Suriye: İç Çatışmadan Ortadoğu İç Savaşına Giden Yolun İlk Durağı mı? Ankara: Kripto Yayınları. (s. 61-79)

Salibi, Kemal. (1993). The Modern History of Lebanon. Newyork: Caravan Books

Sander, Oral. (2017). Siyasi Tarih (1918-1994). Ankara: İmge Kitapevi.

Sönmezoğlu, F. (2010). Uluslararası İlişkiler Sözlüğü. İstanbul: Der Yayınları.

Turan, Erol. (2013) Siyaset Bilimine Giriş, Konya: Palet Yayınları

Trabloulsi, Fawwaz. (2007). A History of Modern Lebanon. Londra: Pluto Press.

Yalvaç, Faruk. (2014). 'Devlet'. Şu kitapta: Ed. Atilla Eralp. Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar. İstanbul:İletişim Yayınları.(s.15-53)

Yılmaz, Türel. (2004). Uluslararası Politikada Ortoğu Birinci Dünya Savaşından 2000'e. Ankara: Akçağ Yayınları.

Weber, Max. (2008). Sosyoloji Yazıları. (Çev. Taha Parla). 12. Basım, İstanbul: Deniz Yayınları.

2.Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınları

Akkuş, Bülent. (2018). Lübnanlı Olmak ile Ermeni Kalmak Arasında Kimlik İnşası Sürecinde Lübnan Ermenileri. Doktora Tezi,İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Altunışık, Meliha Benli. (2007). Lübnan Krizi: Nedenleri ve Sonuçları. İstanbul: Tesev Yayınları.

Bağlıoğlu, Ahmet. (2008). 'Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler.'Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13(1), s.13-39.

Balcı, Ali, Yeşiltaş Murat. (2010). 'İkinci Lübnan Savaşı Bir Yeniden Değerlendirme.'Akademik Ortadoğu Dergisi, 4 (2), s.68-90.

Batır, Kerem. (2017). 'Uluslararası Hukukta Devlet ve Başarısız Devletler: Somali Örneği.' ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4) s.81-102.

Bozkurt, Abdülgani. (2010). Lübnan'ın Sosyal Yapısı, Siyasi Yapısı ve Hizbullah. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Brooks, Rosa. Ehrenreich. (2005). 'Failed States, or the State as Failure?' The University of Chicago Law Review, 72(4), s.1559-1196.

Bulut, Yakup, Akın Soner, Karakaya Sedat. (2016). Mülteci Sorununa Nasıl Bakıldığına Dair Bir İnceleme. Uluslararası Yönetim Ekonomi ve Politika Kongresi Bildiriler Kitabı Cilt 1. İstanbul: Umuttepe Yayınları, s. 3016-3040.

Canyurt, D. (2018). Kazananı Olmayan Savaş 'Suriye İç Savaşı': Neden Bitmedi, Barış Nasıl Gelebilir? Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 14(4), s.1103-1020.

Cojanu, Valentin, Irina Alina. (2007). 'Analysis of Failed States: Some Problems of Definition and Measurement.' The Romanian Economic Journal, (25) s.113-132.

Çalışkan, Koray, Fahreddin Münir. (2000). 'Yeni İntifada Filistin Sorunun Kısa Tarihi'. Birikim Dergisi, 140 (Sayı yok) s. 20-35.

Çelik, Necmettin, Mehmet Karaçuka. (2017). 'Kırılgan- Başarısız Devlet Olgusu ve Terörizm İlişkisi.' Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(1), s.20-41

Çelik, Ümit. (2012). 'İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan.' History Studies International Journal Of History, 4(1) , s.126-154.

Çiyan, Hakkı Yılmaz. (2007). Manda İdaresinden Sonra Lübnan ve Trükiye Lübnan İlişkileri. Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Duman, Olcay Özkaya. (2006). 'Bir Ortadoğu Buhranı Cebeli Lübnan Olayları.' Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(5), s.1-15

Duman, Talha İsmail. (2018). 'Dış Aktörlerin Rekabetinin Gölgesinde Lübnan: Saad Hariri'nin İstifa Süreci.' Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 5 (1) , 140-161.

Elik, Süleyman. (2016). 'Lübnan Konsosiyonel Demokratik Siyasal Sistemin Açmazları ve Başarısızlığı.' Akademik Ortadoğu Dergisi, 10(2) 32-56.

Gökbilgin, Tayyip. (1946). 1840'tan 1861'e Kadar Cebel'i Lübnan Meselesi ve Dürziler. Belleten, TTK Basımevi, 10(40), s.643-703.

Gros, J.G. (1996). 'Towards A Taxonomy of Failed States in The New World Order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti'. Third World Quarterly, 17(3):455-471.

Güdül, Serpil. (2008). Uluslararası Terörizmin Egemenlik-Otorite İlişkisi Açısından Analizi: Lübnan 1967-2006. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Güdül, Serpil. (2011). 'Bir Başarısız Devlet Örneği Olarak Lübnan.' Ed. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Taşkın, 38. ICANAS Bildiriler Kitabı Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı: s.778-787.

Gül, Hasan. (2018). 'Suriye'nin Zayıf Devlet Süreci.' Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(69), s.408-415.

Gül, Murat, Bekir Yüksel (2016). İsrail'in Dış Politikasını Anlamak: Tevrat, On Emir, Vadedilmiş Topraklar ve Üstünlük. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1), s. 335-351.

Helman, Gerald B., Steven R. Rather. (1993). 'Saving Failed States' Foreign Policy (89) Winter, s.3-20.

Köse, Talha. (2006). Lübnan'da İstikrar Arayışları. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

Ögüt, Selman. (2013). 'Başarısız Devlet Kavramının İncelenmesi.' Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 19(3), s.165-177.

Özalp, Osman N. (2014). 'Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri.' *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72(1), s. 349-351.

Özdemir, Süleyman. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özdemir, Yılmaz. (2005). 19. Yüzyılda Lübnan'da Arap Dili Grameri Çalışmaları. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özdemirci, Ayşe Selcan. (2014). Suriye Krizi Sonrasında Lübnan'da Mülteci Sorunu. ORMER Perspektif Serileri No:1.

Özdemirci, Ayşe Selcan. (2016). 'Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a Etkileri.' *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 3(2) , s.76-105.

Özkoç, Özge. (2006). 'Kronik Lübnan Savaşı Üzerine.' *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 61(3) , s.310-316.

Pektaş, Uğur. (2015). Uluslararası İlişkilerde Kırılgan Devlet Söylemi Nedenleri ve Yaklaşımlar: Pakistan Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Pektaş,Uğur, Davut Ateş.(2018). 'Uluslararası İlişkilerde Kırılgan Devlet Söylemi: Nedenleri ve Yaklaşımlar.' *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), s.1-14.

Rotberg, Robert I. (2003). 'Failed States, Collapse States, Weak States: Causes and Indicators.' Ed. Robert I Rotberg, *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, Washington D.C: Brookings Institution Press, s.1-25.

Sander, Oral. (2015). 'Lübnan'daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri.' *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* , 37(3) s.219-228

Sönmez, Zümrüt. (2014). *Komşuda Kriz: Suriyeli Mülteciler*. İstanbul: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi.

Şevik, Adem. (2008). *Ortadoğu'da Lübnan Sorunu*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taflioğlu, Mehmet Serkan. (2006). 'Lübnan Anayal Düzeninde Egemenlik Dağılımı.' *Sosyoekonomi Dergisi*, 24(28) , s.31-42.

Thiessen, Beth. (2015). Conceptualizing the 'Failed State': The Construction of the Failed State Discourse. *University of Saskatchewan Undergraduate Research Journal*, 1(2), s.129-139

Tınas, Murat. (2017). 'Lübnan'daki Suriyeli Mülteciler:Hükümet Stratejisi Yokluğunda Ekonomik Siyasi ve Mezhepsel Zorluklar.' *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi* No:62.

Tuna, Çağla. (2012). Başarısız Devletlerin Bölgesel Güvenliğe Etkisi: Afganistan-Pakistan Etkileşimi. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Tür, Özlem, Veysel Ayhan. (2008). 'İçsel Dinamikler ve Ulusal Aktörler Bağlamında Lübnan Krizi.' Akademik Ortadoğu Dergisi, 3(1) s.1-42.

Ülman, Haluk. (2014). 'Ortadoğu Buhranı.' Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 13(4) s. 232-264

Yalçınkaya, Haldun. (2004). Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak Kullandığı Savaşın Soğuk Savaş Sonrası Değişimi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yaşar, Fatma Tunç, Sevinç Alkan Özcan, Zahide Tuba Kor (2011). Siyonizm Düşüncesinden İşgal Gerçeğine Filistin. İstanbul: İHH Araştırma ve Yayınlar Birimi.

Yurtsal, Kenan. (2006). Büyük Ortadoğu'da Küçük Ortadoğu Lübnan. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Zartman, William. (1995). 'Introduction: Posing the Problem of State Collapse', (Ed. William Zartman), Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority, London: Lynne Rienner Publishers, s.1-11

3. Elektronik Kaynaklar

Aljazeera. 11 Mart 2016 <http://www.aljazeera.com.tr/haber/hizbullah-teror-orgutu-ilan-edildi> 20.04.2019

Bardakçioğlu, Murat. 3 Eylül 2006. <http://www.hurriyet.com.tr/lubnan-a-baris-gelsin-diye-1860-ta-kendi-valimizi-bile-idam-etmistik-5021643> . 03 /03/2019

BBC News. 3 Nisan 2014. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/04/140403_lubnan_multeci. 10/03/2019

BBC News. 13 Kasım 2015 https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151113_beirut_bomb 10/03/2019

BBC News. 31 Ekim 2016. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37824307> . 16/04/2019

BBC News. 29 Ağustos 2017 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41085358> 16/04/ 2019

BBC News. 17 Mayıs 2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837> 18/04/2019

BBC News. 1 Şubat 2019 . <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47082875> 16/04/2019

Buzpınar, Ş. Tufan. (2003). <https://islamansiklopedisi.org.tr/lubnan.03/04/2019>

Collelo, T. (1987). Lebanon: A Country Study Washington: GPO for the Library of Congress. <http://countrystudies.us/lebanon/> 05/04/2019

Doğrusözlü, Cüneyt, Ahmet Üçağaç (2012). Lübnan 2011. https://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/oy2012_117_144.pdf. 05/04/2019

Duman, Talha İsmail. (2018). Lübnan'da Yeni Hükümet Neden Kurulamıyor? https://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/lubnanda_hukümet.pdf. 04/03/2019

Euronews.27Temmuz2018<https://tr.euronews.com/2018/07/26/rusya-da-suriyeli-multecilere-geri-donun-cagrısı> 05/04/2019

Euronews. 1 Ocak 2019. <https://tr.euronews.com/2019/01/20/lubnan-cumhurbaskani-suriyeli-multecilerin-eve-donusu-saglansin> 05/04/2019

Haberler.com. 10 Nisan 2014 <https://www.haberler.com/lubnan-da-guvenlik-plani-kapsamindaki-operasyonlar-5894598-haberi/> 19/04/2019

Habertürk. 25 Ocak 2018 <https://www.haberturk.com/lubnan-dan-multeci-aciklamasi-1810143> 06/04/ 2019

Habertürk. 19 Şubat 2019 <https://www.haberturk.com/lubnan-ve-suriye-den-multecilerin-donusu-gorusmesi-2377606.19.02.2019> 06/04/ 2019

Keleş, Erdoğan. (2008). 'Cebel-i Lübnan'da İki Kaymakamlı İdari Düzenin Uygulanması ve 1850 Tarihli Düzenleme'. s.132-156 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/939/11696.pdf>. 02/02/2019

Orhan, Oytun. (2005). Suriye Krizinin Lübnan'a Etkisi:Lübnan'dan Gözlemler. ORSAM.<https://orsam.org.tr/tr/suriye-krizinin-lubnan-a-etkisi-lubnan-dan-gozlemler/> 04/04/2019

SETA. (2012). 'Filistin'de Siyasi Aktörler ve Partiler.'<https://www.setav.org/filistinde-siyasi-aktorler-ve-partiler/> 18/03/2019

Sheng, Yap Kioe. 'What is Good Governance', United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf> 20/01/2019

Sputniknews.19.08.2017 <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201708191029776165-lubnan-hizbullah-isid-operasyon/> 10/04/2019

Sputniknews.30.08.2017https://tr.sputniknews.com/ceyda_karan_ksen/201708301029973457-hizbullah-suriye-isid-anlasmassina-ibadi-tepki-siyasi/ 10/04/2019

Thürer, Daniel (1999). 'The Failed State and International Law.' International Committee of The Red Cross. (836) <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jq6u.htm>15/01/2019

ÖZGEÇMİŞ

Bu çalışmanın sahibi Çağla ÖZDEMİR, 1993 yılında Samsun'da doğmuştur. 2012 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde başladığı lisans eğitimini 2016 yılında tamamlamıştır. 2016 yılında Kocaeli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında yüksek lisansa başlamıştır..

